

Republika e Kosovës
Republika Kosovo - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Br. 12/220.
Dana: 11.09. 2024.

Na osnovu člana 92. stav 4 i člana 93 stav 4 Ustava Republike Kosovo, člana 8. Zakona br. 08/L-117 o Vladi Republike Kosovo, u skladu člana 78. Uredbe br. 17/2024 o radu Vlade Republike Kosovo, Vlada Republike Kosovo, na sednici održanoj 11. septembra 2024. godine, donosi:

ODLUKA

1. Usvaja se Koncept-dokument za besplatnu pravnu pomoć.
2. Obavezuje se Ministarstvo pravde i druge nadležne institucije za sprovođenje ove Odruke, na osnovu Poslovnika o radu Vlade.
3. Odluka stupa na snagu danom objavljivanja u Službenom listu Republike Kosovo.

Albin KURTI

Premijer Republike Kosovo

Dostaviti:

- Zamenicima premijera
- Svim ministarstvima (ministrima)
- Generalnom sekretaru KP-a
- Arhivi Vlade

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E DREJTËSISË
MINISTARSTVO PRAVDE / MINISTRY OF JUSTICE

KONCEPT DOKUMENTA
ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

August, 2024.godine.

Sadržaj

Rezime koncept dokumenta	4
Uvod	5
Poglavlje 1: Definisanje problema	6
1.1. Uvod	6
1.2. Procena kriterijuma domaćeg zakonodavstva za besplatnu pravnu pomoć	7
1.3. Procena trenutne situacije u vezi sa pružanjem pravne pomoći na Kosovu	13
1.3.1. Obim pravne pomoći koju finansira država	13
1.3.2. Izazovi i nedostaci u pogledu obima pravne pomoći	24
1.3.3. Kvalitet pravne pomoći koja se pruža na Kosovu	28
1.3.3.1. Izazovi i nedostaci u kvalitetu pružanja pravne pomoći	28
1.3.3.2. Cena pravne pomoći koja se trenutno pruža na Kosovu	32
1.4. Spisak dokumenata politike i važećih zakona	36
1.5. Drvo problema	48
1.5.1. Uzroci	49
1.5.2. Efekti	49
1.5.3. Zainteresovane strane	51
1.6. Uporedna analiza	55
Poglavlje 2: Ciljevi	57
Poglavlje 3: Razmotrene opcije	58
Poglavlje 3.1: Prva opcija - bez promena	58
Poglavlje 3.2 Druga opcija - srednja (hibridni model)	59
Prednosti i nedostaci druge opcije:	63
Poglavlje 3.3 Treća opcija- Čist sistem javnih branilaca	65
Prednosti i nedostaci Treće opcije	69
Poglavlje 4: Identifikacija i procena budućih uticaja	70
Poglavlje 4.1. Društveni uticaji	71
4.1.1. Uticaji na prava građana	71
4.1.2. Uticaj na bolje informisanje javnosti	71
Poglavlje 4.2. Uticaji na osnovna prava	72

4.2.1. Nadzor i praćenje besplatne pravne pomoći	72
4.2.2. Pristup pravdi	72
Poglavlje 4.3. Budžetski uticaji	72
Poglavlje 4.4: Izazovi sa prikupljanjem podataka	74
Poglavlje 5: Komunikacija i konsultacije	74
Poglavlje 6: Upoređenje opcija	76
Poglavlje 6.1: Planovi implementacije za različite opcije	79
Poglavlje 6.2: Tabela upoređenja sa sve tri opcije	90
Poglavlje 7: Zaključci i naredni koraci	91
Poglavlje 7.1: Odredbe za praćenje i procenu	98
Aneks 1: Obrazac za procenu ekonomskog uticaja	99
Aneks 2: Obrazac za procenu društvenih uticaja	102
Aneks 3: Obrazac za procenu uticaja na životnu sredinu	106
Aneks 4: Obrazac za procenu uticaja osnovnih prava	109

Rezime koncept dokumenta

Opšte informacije	
Naziv	Koncept dokument za besplatnu pravnu pomoć
Vodeće ministarstvo	Ministarstvo pravde
Kontakt osoba	Anita Alaj - Kalanderi, Generalni sekretar, Ministarstvo pravde
Operativni strateški plan	Aktivnost 2.1.8
Strateški prioritet	Program Vlade Republike Kosovo 2021-2025, Operativni strateški plan – „Reforma sistema krivičnog, građanskog i administrativnog pravosuđa“.

Odluka	
Glavno pitanje	Ostvarivanje pristupa pravdi u cilju zaštite i ostvarivanja ljudskih prava
Rezime konsultacija	Biće završeno nakon konsultacija
	Biće završeno nakon konsultacija
Predložena opcija	Izrada i usvajanje zakona kojim će se unaprediti i razviti besplatna pravna pomoć

Glavni očekivani uticaji	
Budžetski uticaji	Očekuju se budžetski uticaji
Ekonomski uticaji	Nema direktnih uticaja
Društveni uticaji	Uticaji na prava radnika i bolje informisanje javnosti
Uticaji na životnu sredinu	Nema direktnih uticaja
Međusektorski uticaji	Uticaji na osnovna ljudska prava
Administrativne i takse za kompanije	Nema direktnih uticaja
Test MSP	Nema direktnih uticaja

Sledeći koraci	
Kratkoročni	Novi zakon o besplatnoj pravnoj pomoći
Srednjoročni	Objedinjavanje postojećih institucionalnih mehanizama u mehanizam koji pruža besplatnu pravnu pomoć

Uvod

Slika 1 - Tabela sa opštim informacijama o koncept dokumentu

Naziv	KONCEPT DOKUMENT ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ
Vodeće ministarstvo	Ministarstvo pravde
Kontakt osoba	Anita Alaj - Kalanderi, Generalni sekretar, Ministarstvo pravde
OSP	Aktivnost 2.1.8
Strateški prioritet	Program Vlade Republike Kosovo 2021-2025, Operativni strateški plan – „Reforma sistema krivičnog, građanskog i administrativnog pravosuđa“.
Radna grupa	<ol style="list-style-type: none">1. Anita Alaj - Kalanderi, ZSP/MP, Predsedavajuća2. Flutura Zena, ABPP/MP, Zamenica -Predsedavajuće3. Bujar Muzaqi, Sudija u Apelacionom sudu, član4. Mehreme Hoxha, Tužilački savet Kosova, član;5. Armend Latifi, Kancelarija glavnog državnog tužioca, član;6. Agron Curri, Advokatska komora Kosova, član;7. Hamit Rukiqi, Policija Kosova, član;8. Gëzim Bislimi, Ministarstvo Finansija Rada i Transfera;9. Alberita Hyseni, Pravna kancelarija Kancelarije Premijera, član;10. Habit Hajredini, Kancelarija za dobro upravljanje Kancelarije Premijera, član11. Vjosa Hoxha, Kordionacioni sekretarijat Vlade Kancelarija Premijera, član;12. Leonora Selimi, Agencija za rodnu ravnopravnost Kancelarija Premijera, član13. Muhamet Vokrri, Univerzitet Prištine – Pravni fakultet, član14. Berita Abazi, Kabinet Ministarstva pravde;15. Albert Selimi, Departman za Evropsku integraciju i koordinaciju politika , Ministarstvo pravde, član16. Faton Jashari, Agencija za Besplatnu Pravnu Pomoć, član;17. Besnik Gashi, Agencija za Besplatnu Pravnu Pomoć, član;18. Ardian Mehmeti, Departman za zakonska pitanja Ministarstvo pravde, član;19. Shqipe Prekaj, Departman za socijalne i porodične usluge, član;20. Florentina Beqiraj, Ured za ljudska prava , Ministarstvo pravde, član;21. Nexhat Syla, Odsek za budžet i finansije Ministarstvo pravde, član22. Yll Zekaj, Asocijacija novinara Kosova, član;23. Fidan Hyseni, CZŽD “Raba Voca”24. Zana Asllani, Koalicija skloništa na Kosovu, član25. Anton Nrecaj, CLARD, član;26. Eranda Zeka, KIP, član27. Rina Braimi, CEL, član;28. Arbër Nuhiu, CSGD, član;29. Senad Ibishi, VORAE, član;30. Blerim Shabani, Asocijacija CSR-a, član;31. Adelina Rexhepi Braha, Asocijacija CSR-a

Poglavlje 1: Definisiranje problema

1.1. Uvod

Besplatna pravna pomoć je veoma važna oblast, na osnovu činjenice da je pravo osoba u potrebi i od nje treba da stiču korist najosetljivije kategorije društva, Strategija vladavine prava je identifikovala potrebu za reformu sistema uzimajući u obzir činjenicu da trenutno postoje tri potpuno različita oblika finansiranja besplatne pravne pomoći, (1) finansiranje od Agencije za besplatnu pravnu pomoć (ABPP) za pravnu pomoć u građanskim, upravnim, krivičnim i prekršajnim predmetima, (2) finansiranje od Tužilačkog saveta Kosova (TSK) za krivičnu pravnu pomoć (*po službenoj dužnosti*) koju u istražnim fazama pružaju policija i državni tužioci i (3) Sudski savet Kosova (SSK) za besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku (*po službenoj dužnosti* ili *ek-po službenoj dužnosti*) koja je predviđena u sudskim (ispitnim) fazama krivičnog postupka. Na Kosovu takođe pružaoci besplatne pravne pomoći su niz nevladinih organizacija, koje uglavnom funkcionišu sa razvojnim projektima od stranih donatora.

Ovaj Koncept dokument analizira pravni i institucionalni okvir besplatne pravne pomoći na Kosovu sa posebnim naglaskom na obim pravne pomoći za osobe u potrebi i obim koji je stvarno obezbeđen, zatim kvalitet i cenu pružene pravne pomoći, efikasnost ali i obezbeđivanje pristupa pravdi za marginalizovane grupe.

Ovaj Koncept dokument je zasnovan na razne analize i studije Ministarstva pravde (Agencije za besplatnu pravnu pomoć) i drugih organizacija, kao što su:

- Dokument politike pristupa pravdi iz Procesu funkcionalnog preispitivanja vladavine prava (2019)
- Izveštaj OEBS-a o pravnoj pomoći u vezi sa sistemom krivičnopravne pravne pomoći *po službenoj dužnosti*;
- serija strukturiranih i polustrukturiranih intervju sa ključnim zainteresovanim stranama (ABPP, MP, članovi AKK, privatni advokati, drugi donatori, itd.);
- kratka kvantitativna studija statistike radi utvrđivanja ukupnosti predmeta pravne pomoći i potražnje za istom, kao i stepena u kome se trenutno ispunjava zahtev i u oblasti građanskog/ upravnog i krivičnog prava;
- sprovođenje fokus grupe u vezi sa zadovoljstvom korisnika i kvalitetom pravne pomoći sa sedam (7) korisnika besplatne pravne pomoći koju pružaju pravni službenici ABPP-a i korisnici pravnog zastupanja od strane ABPP-a (preko advokata imenovanih od spiska AKK);

- analiza tekućeg budžeta za pravnu pomoć na Kosovu;
- uporedna analiza najboljih regionalnih i međunarodnih praksi u Evropi i ostatku sveta u pogledu modela pružanja prinudne pravne pomoći u krivičnim pitanjima, kao i pravne pomoći u građanskim/ administrativnim pitanjima; i
- analiza troškova i koristi tehničke preporuke za pretvaranje dela ili celog pružanja pravne pomoći koju finansira država na Kosovu u model iz jednog izvora zasnovan na isključivoj upotrebi branioca od strane osoblja pravne pomoći sa punim radnim vremenom, kao i detaljan pogled na prednosti i nedostatke takvog sistema.

1.2. Procena kriterijuma domaćeg zakonodavstva za besplatnu pravnu pomoć

Ustav Kosova garantuje pravo na pravnu pomoć svakom optuženom pojedincu (član 30), gde je utvrđeno pravo osobe da joj se obezbeđuje besplatna odbrana ako nema dovoljnih sredstva. Pri. Pored krivičnog postupka, Ustav Republike Kosovo (član 31. stav 6.), garantuje pravo na pravnu pomoć i u drugim postupcima utvrđujući: „Besplatna pravna pomoć biće pružena onima koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava, ako je takva pomoć neophodna da bi se obezbedio efikasan pristup pravdi“. Besplatna pravna pomoć u Republici Kosovo je detaljnije regulisana i može se ostvariti pod uslovima definisanim Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći (u građanskim, upravnim, krivičnim i prekršajnim predmetima)¹ i Zakonikom o krivičnom postupku, od 2022. godine. u krivičnim predmetima (o čemu će se detaljnije govoriti u nastavku).

Ustavna garancija prava na pravnu pomoć obavezuje državu da obezbedi uslove za obezbeđivanje ovog prava.

Pravo na pravnu pomoć je jedno od ustavnih prava koje država garantuje za stvaranje jednakih mogućnosti za efektivno korišćenje prava garantovanih Ustavom Republike Kosovo i ratifikovanim međunarodnim ugovorima (član 19. Ustava).

U Republici Kosovo postoje ozbiljni izazovi i ograničenja u pogledu uživanja prava na pristup pravdi, koji su, između ostalog, posledica neadekvatne pravne infrastrukture i ograničenih finansijskih sredstava namenjenih za podizanje svesti o ovom pitanju i obezbeđivanje besplatne pravne pomoći. Stoga je neophodno prevazići ove izazove i stvoriti sveobuhvatan, funkcionalan i efikasan sistem besplatne pravne pomoći, koji bi obezbedio jednakost u pristupu pravdi.

¹ Zakon br. 04/L-017 o besplatnoj pravnoj pomoći, od 2012. Godine, izmenjen i dopunjen Zakonom od 2022. godine, dostupni na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2803>

Uzimajući u obzir strateške pravce Republike Kosovo i napore koje država čini za potpuno uspostavljanje vladavine prava, u skladu sa najvišim međunarodnim standardima, što je preduslov za članstvo u Evropskoj uniji, u dosadašnjem sistemu besplatne pravne pomoći učinjeni su važni, ali nedovoljni koraci ka stvaranju efikasnog, efikasnog i finansijski održivog sistema pravne pomoći koji zadovoljava potrebe građana i doprinosi uspostavljanju vladavine prava i pravnog poretka.

Zakonik o krivičnom postupku iz 2022. godine (ZKP) pruža veoma konkretne detalje u vezi sa pružanjem pravne pomoći u krivičnom postupku (preko „određenog branioca“ ili zastupanja po službenoj dužnosti preko AKK koju plaćaju TSK i SSK) i u kojim slučajevima je odbrana „obavezna“ (što znači da se slučaj ne može pravno nastaviti bez zastupanja branioca) ili je „neobavezna“ (odnosno, pravo na branioca se može odreći u određenim slučajevima i slučajevi se mogu voditi na sudu bez branioca).

Prema članu 52 (Pravo okrivljenog na advokata), osumnjičeni i okrivljeni imaju pravo na advokata u svim fazama krivičnog postupka. Pre svakog saslušanja osumnjičenog ili okrivljenog, policija ili drugi nadležni organ, državni tužilac, sudija za prethodni postupak, sudija pojedinac ili predsednik veća poučava osumnjičenog ili okrivljenog o njegovom pravu da angažuje branioca i da branilac može biti prisutan prilikom njegovog ispitivanja.

U slučajevima kada nije predviđena obavezna odbrana, može se odreći prava na branioca, ako je odricanje jasno i dobrovoljno nakon potpune informacije o njegovom pravu na odbranu. Odricanje mora biti učinjeno u pisanoj formi i mora biti potpisano od strane osumnjičenog ili okrivljenog i nadležnog organa koji sprovodi postupak, a može i usmeno na audio ili video kaseti, čiju autentičnost utvrđuje sud. Lica mlađa od osamnaest (18) godina ne mogu se odreći prava na angažovanje branioca. Takođe, lica koja pokazuju znake mentalnog poremećaja ili nesposobnosti ne mogu se odreći prava na angažovanje branioca. Kada osumnjičeni ili okrivljeni koji se odrekao prava na angažovanje branioca kasnije ponovo zatraži ovo pravo, može ga odmah iskoristiti.

Prema članu 53, samo advokat koji je član AKK može biti angažovan kao branilac.

Članom 54. dalje je propisano je da branilac ne može braniti dva ili više okrivljenih u istom predmetu, bez obzira da li je postupak ili faza postupka razdvojena.

Zatim, prema članu 56 (Prinudna odbrana), okrivljeni mora imati branioca u sledećim slučajevima prinudne odbrane:

(1) od prvog saslušanja do okončanja krivičnog postupka pravnosnažnom odlukom kada je okrivljeni nem, gluv, slep ili pokazuje znake mentalnog poremećaja ili nesposobnosti i stoga nije u stanju da se uspešno brani;

(2) od lišenja slobode, za vreme saslušanja u pritvoru i za vreme dok je u pritvoru;

(3) od trenutka prvog saslušanja za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora od najmanje pet (5) godina;

(4) u postupku po vanrednim pravnim lekovima kada je okrivljeni nem, gluv ili pokazuje znake mentalnog poremećaja ili nesposobnosti ili je izrečena kazna doživotnog zatvora;

(5) u svim slučajevima kada okrivljeni traži sklapanje sporazuma o priznanju krivice; ili

(6) u svim slučajevima kada se optuženom sudi u odsustvu prema članu 303. ZKP.

Ako okrivljeni u slučaju „prinudne odbrane“ ne angažuje branioca, a angažovanje ne izvrši neko od lica iz člana 52. stav 7. ZKP, nadležni sudija ili drugi nadležni organ koji sprovodi postupak određuje branilac po službenoj dužnosti o javnom trošku.

Trenutno u sistemu, ne postoji „procena imovinskog stanja“ za postavljanje branioca u slučajevima prinudne odbrane iz člana 52. ZKP, što znači da čak i okrivljeni mogu dobiti besplatnog branioca koje plaća država u slučajevima iz člana 52. Uključivanje imovinski cenzus prema članu 52 (ili primena obaveze da se državi nadoknadi troškove pravne pomoći ako se besplatna pravna pomoć nudi finansijski dobrostojećim optuženima) ne bi narušila nijedno međunarodno pravo i u stvari bi bila u skladu sa dobrim prakse u većini drugih zemalja u regionu i svetu sa funkcionalnim sistemima pravne pomoći.

Shodno tome, član 6. obuhvata zahtev za „finansijsku podobnost“ ili „test imovinskog stanja“ i da se ovaj imovinski cenzus utvrđuje na isti način kao što se finansijska podobnost utvrđuje prema Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći („podobni za pomoć društveni“). Time bi se standardizovali kriterijumi podobnosti za sve vrste pravne pomoći (krivične, građanske, administrativne itd.), što će biti posebno važno ako se odgovornost za plaćanje i kontrolu kvaliteta za sve oblike pravne pomoći koje finansira država prenesu na ABPP, kako je analizirano u nastavku (da postoji samo jedan obveznik i jedan subjekt kontrole kvaliteta).

Kao što će se videti u nastavku kada će se razgovarati o „univerzumu“ krivičnih predmeta koji su pogodni za pravnu pomoć finansirane od države, procenjuje se da će uspostavljanje ovog testa finansijskih sredstava u članu 6. značajno smanjiti ukupan broj optuženih koji imaju pravo na pravnu pomoć sa 6.072 slučaja godišnje na 4.489, prema izvršenim analizama. Prema analizi troškova i koristi predstavljenoj u nastavku, ovo će smanjiti broj slučajeva na 2.705 (zasnovano na standardu siromaštva Svetske banke – podaci o procentu ljudi koji ispunjavaju uslove prema standardu „socijalne pomoći“ nisu bili dostupni) uz potencijalnu uštedu od 1,114.460 € (koji bi se mogli koristiti za druge krivične predmete (tj. za one sa maksimalnom kaznom od preko tri godine zatvora) koji finansijski nisu u mogućnosti da plate pravnu pomoć prema standardu Zakona o pravnoj pomoći).

Treba napomenuti da će, da bi se izbegla zabuna i bilo kakvi budući izazovi, možda biti potrebno promeniti reč „obavezno“ u članovima 52. i 56. ZKP-a u predmetima odbrane „visokog prioriteta“, u kojima sudije moraju da učine sve razumne napore da obezbede da krivično delo okrivljeni ima zastupnika (ali ukida zabranu nastavka krivičnog

postupka bez zastupanja). U onim slučajevima u kojima optuženi ne ispunjava standarde finansijske podobnosti za zastupanje koje finansira država i nije voljan da plati pravno zastupanje u svoje ime, sudija mora pažljivo da proceni (ili uputi stručnjaka da proceni) mentalno stanje okrivljeni da se uveri da je zdrav i donosi odluku da odbije da ima pravnu pomoć i da se sam zastupa nakon pažljivog razmatranja. Ako okrivljeni nije zdrav, mora se obezbediti besplatna odbrana u krivičnom postupku koju finansira država. Treba napomenuti takođe da je podvrgavanje uslugama odbrane u krivičnim delima koje finansira država u potpunosti u skladu sa međunarodnim pravom (pogledajte sledeće) i dobrom praksom i u potpunosti je u skladu sa trenutno utvrđenim standardima u Zakonu o pravnoj pomoći, koji važi i za krivične predmete. Donošenjem ove izmene bi se otklonio sukob normi koji trenutno postoji između ZKP-a i Zakona o pravnoj pomoći u pogledu kvalifikovanosti za krivično-pravnu pomoć.

Međutim, ako postoji zabrinutost da se okrivljenima ne pruži besplatna pravna pomoć koju finansira država u svim slučajevima koji potpadaju pod klauzule 1, 2, 4, 5 i/ili 6 člana 56. sadašnjeg ZKP-a (tj. u slučajevima u kojima je okrivljeni nesposobni, u pritvoru, gluvi, nesolventni, sklapaju nagodbu, suđeno u odsustvu, itd.), neki ili svi od ovih predmeta i dalje mogu biti klasifikovani kao „obavezni“ predmeti odbrane, sa samo predmetima klauzule 4 (oni sa maksimalnom kaznom od preko pet godina zatvora), koji su trenutno većina „obaveznih“ slučajeva, mogu se klasifikovati kao „visoki prioritet“.

Prema članu 57. ZKP-a (Branilac o javnom trošku kada odbrana nije obavezna), kada ne postoje uslovi za prinudnu odbranu, okrivljenom se na njegov zahtev postavlja branilac o javnom trošku, ako: prema finansijskoj situaciji koja ne može da priušti troškove odbrane; i da je ispunjen jedan od sledećih uslova: da se krivični postupak vodi za krivično delo za koje je predviđena kazna zatvora od tri (3) ili više godina; ili to zahtevaju interesi pravde, bez obzira na predviđenu kaznu. Pre postavljanja branioca o javnom trošku u skladu sa članom 57, okrivljeni mora da podnese izjavu u kojoj se navodi svoje imovinsko stanje i izjavi da ne može da snosi troškove branioca. U skladu sa članom 11. ZKP-a, okrivljenom se postavlja nezavisni, iskusan i kompetentan branilac u skladu sa vrstom krivičnog dela i pod uslovima predviđenim ovim zakonikom.

Standard finansijske podobnosti za besplatnu pravnu pomoć u slučajevima neobavezne odbrane nije definisan i naša istraživanja pokazuju da sudije retko zahtevaju izjavu iz člana 57. Shodno tome, smatra se potrebnim da se član 57. ZKP-a izmeni kako bi se obezbedilo da standard finansijske podobnosti za besplatnu pravnu pomoć koju finansira država je isti standard kao onaj prema Zakonu o pravnoj pomoći („podrazumeva socijalnu pomoć“). Ovo će olakšati imenovanje branilaca u krivičnim predmetima (tj. od strane sudija, bilo tako što će unapred kontaktirati ABPP kako bi se brzo utvrdila finansijska podobnost kao korak u procesu imenovanja, ili direktnim pristupom nacionalnim bazama podataka o kojima ABPP trenutno pregovara sistem za praćenje slučajeva).

Neke zemlje u Evropi imaju odredbe za obaveznu pravnu odbranu u krivičnim postupcima, osiguravajući da pojedinci optuženi za krivična dela imaju pristup pravnom zastupanju. Međutim, većina zemalja ima postavljen standard finansijske podobnosti optuženog kako bi on/ona mogao biti korisnik pravne pomoći obezbeđene državnim sredstvima. Neke od tih zemalja koja su analizirana, prikazane su u tabeli ispod:

Država	Regulisanje obavezne odbrane u Krivičnom procesnom zakonu	Standard finansijskog kriterijuma
Nemačka	Pravno zastupanje je obavezno u teškim krivičnim slučajevima, posebno ako se optuženi suočava sa teškim kaznama ili ako slučaj uključuje složena pravna pitanja.	Ne
Italija	Italija zahteva pravnu odbranu u krivičnim postupcima. Ako optuženi ne može da plati advokata, država će ga obezbediti.	Da
Španija	Pravna odbrana je obavezna u krivičnim postupcima u Španiji. Ako optuženi ne može da plati advokata, država će ga obezbediti.	Da
Ujedinjeno Kraljevstvo	U Ujedinjenom Kraljevstvu, optuženi imaju pravo na pravno zastupanje. Za teška krivična dela, pravna pomoć je dostupna kako bi se osiguralo zastupanje za one koji ne mogu da ga plate.	Da
Francuska	U Francuskoj, optuženi moraju imati pravno zastupanje tokom krivičnih suđenja, posebno u težim slučajevima. Ako optuženi ne može da plati advokata, biće mu dodeljen jedan.	Da

Slično je i u većini zemalja regiona, izuzev Crne Gore, gde je finansijska podobnost uslov da optuženi dobiju pravnu pomoć od države u slučajevima obavezne odbrane. Tabela ispod ilustruje regulisanje u državama regiona:

Država	Regulisanje obavezne odbrane u Krivičnom procesnom zakonu	Država
Albanija	Pravo na odbranu Član 12 (1) Optuženi ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca kojeg bira iz redova advokata. (2) Optuženi ima pravo da na svojoj raspravi ima branioca. (3) Pre prve rasprave, optuženi se obaveštava o pravu da angažuje branioca, da se dogovori sa braniocem o načinu	Da

	<p>odbrane i da branilac može prisustvovati njegovoj raspravi. Biće upozoren da sve što kaže može biti upotrebljeno protiv njega kao dokaz.</p> <p>(4) Ako sam optuženi ne angažuje branioca, biće mu dodeljen branilac po službenoj dužnosti kada je to predviđeno ovim Zakonom.</p> <p>(5) Optuženom treba obezbediti dovoljno vremena i mogućnosti za pripremu njegove odbrane.</p> <p>(6) Osumnjičeni ima pravo na branioca u skladu sa ovim Zakonom.</p>	
Hrvatska	<p>Član 5 Principi Krivičnog postupka</p> <p>(1) Optuženi ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć advokata branioca kojeg bira iz redova advokata. Ako sam ne angažuje advokata branioca, optuženom će biti dodeljen advokat branilac kako bi se osigurala njegova odbrana kada je to predviđeno ovim Zakonom.</p> <p>(2) Pod uslovima određenim ovim Zakonom, optuženom koji ne može da plati troškove advokata branioca, na njegov zahtev, biće dodeljen advokat branilac o trošku budžetskih sredstava.</p> <p>(3) Sud ili drugi državni organ koji preuzima radnje u krivičnom postupku mora, pre ispitivanja optuženog, da ga informiše o pravu na advokata branioca i o advokatu braniocu.</p> <p>(4) Optuženi mora imati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremu svoje odbrane.</p>	Da
Crna Gora	<p>Član 12 Pravo na odbranu</p> <p>(1) Optuženi ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć advokata branioca kojeg bira iz redova advokata.</p> <p>(2) Optuženi ima pravo da ima advokata branioca prisutnog na njegovoj raspravi.</p> <p>(3) Pre prve rasprave, optuženi mora biti informisan o pravu da angažuje advokata branioca, pravu da se dogovori sa advokatom braniocem o načinu odbrane i pravu da advokat branilac prisustvuje njegovoj raspravi. Optuženi će biti obavešten da sve što kaže može biti upotrebljeno protiv njega kao dokaz.</p> <p>(4) Ako optuženi ne izabere advokata branioca, biće mu dodeljen advokat branilac po službenoj dužnosti kada je to predviđeno ovim Zakonom.</p> <p>(5) Optuženi mora imati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremu svoje odbrane.</p>	Ne

	(6) Osumnjičeni ima pravo na advokata branioca u skladu sa ovim Zakonom. Ne	
--	---	--

1.3. Procena trenutne situacije u vezi sa pružanjem pravne pomoći na Kosovu

Koncept dokument je u potpunosti realizovao trenutno stanje besplatne pravne pomoći na Kosovu. Kroz ovu procenu detaljno se reflektuju izazovi, problemi, ciljevi i mogućnosti promene postojećeg stanja u cilju reformisanja i unapređenja. U cilju procene trenutne situacije u vezi sa pružanjem pravne pomoći na Kosovu u svim relevantnim oblastima (građanska, administrativna, krivična, prekršajno - lakši prekršaji), ispitana su tri ključna aspekta, i to: **obim pravne pomoći, kvalitet pravne pomoći i mehanizme finansiranja pravne pomoći koji se trenutno nude. Baveći se ovim delovima, biće moguće** identifikovati nedostatke i izazove da bi se zatim dale preporuke za njihovo rešavanje.

1.3.1. Obim pravne pomoći koju finansira država

Dva aspekta obima besplatne pravne pomoći su: (1) obim pravne pomoći koja se trenutno pruža; i (2) obim pravne pomoći koji bi se morao pružiti/učiniti dostupnom da bi se zadovoljili zahtjevi svih građana koji se kvalifikuju za besplatnu pravnu pomoć. U nastavku su prikazani troškovi ove pravne pomoći i način kako se ona finansira.

Iznos pravne pomoći koju trenutno finansira država:

Za potrebe ovog Koncept dokumenta, analizirana je pravna pomoć koju finansira država, tako da su prikazani podaci koji se odnose na samo prva dva pružaoca pravne pomoći, naime ABPP i sistem imenovanja *po službenoj dužnosti* od strane AKK (sa finansiranjem preko TSK i SSK). Za osnovu su uzeti podaci za poslednje 2 godine 2022. i 2023. godine, poslednje potpuno reprezentativne i prve godine nakon pandemije COVID-19. Podaci iz 2020. i 2021. godine nisu reprezentativni zbog ograničene aktivnosti u sudovima i drugim institucijama zbog mera protiv pandemije.

Besplatna pravna pomoć nudi se svim licima koja ispunjavaju određene kriterijume. Prvo, postoji kvalifikacioni kriterijum, koji određuje ko ima pravo na besplatnu pravnu pomoć. Ovo uključuje državljane Republike Kosovo koji borave na njenoj teritoriji, lica sa privremenim boravkom u Republici Kosovo, druga lica definisana zakonom ili pravilima međunarodnog prava koja obavezuju Republiku Kosovo, kao i lica koja imaju koristi od pravne pomoći slobodno na osnovu reciprociteta. Prema rečima zvaničnika iz ABPP-a, u praksi su predstavljeni izazovi u proceni i ocenjivanju ovog kriterijuma, stoga

je neophodna detaljnija specifikacija kako bi se imala ujednačena primena evaluacije kvalifikacionog kriterijuma, što bi trebalo da se odrazi na proceduralne troškove u opšte a posebno prevodilačke usluge koje se odnose na zastupanje tražilaca azila i lica koja su stekla status međunarodne zaštite.

Drugo, finansijski kriterijum procenjuje finansijsku situaciju podnosioca prijave da bi se utvrdilo da li on ili ona ispunjava uslove za besplatnu pravnu pomoć. Ova pomoć se deli na primarnu i sekundarnu pravnu pomoć. Primarna pravna pomoć pruža se licima koja primaju socijalnu pomoć ili su u sličnoj situaciji kao i lica koja primaju socijalnu pomoć. Sekundarna pravna pomoć pruža se licima sa porodičnim prihodima manjim od prosečnih porodičnih prihoda. Prema rečima zvaničnika ABPP-a, u praksi su predstavljeni izazovi prilikom procene i ovog kriterijuma, koji takođe zahtevaju specifikaciju.

Konačno, pravni kriterijum ocenjuje osnovanost tužbe podnosioca prijave da bi se utvrdilo da li je pravna pomoć opravdana. Ovaj kriterijum obuhvata ocenu stvarne vrednosti zahteva, argumentativnu snagu dokaza koje podnosilac zahteva i mogućnost uspeha zahteva. Takođe, i ovaj kriterijum zahteva dalju specifikaciju.

Bez obzira na utvrđene kriterijume za besplatnu pravnu pomoć, neke posebne grupe imaju pravo na ovu pomoć automatski i bezuslovno. Ovi korisnici uključuju osobe koje su bile seksualno zlostavljane tokom rata na Kosovu 1998-1999, žrtve nasilja u porodici, kao i žrtve koje su bile svedoci nasilja i izdržavani su od žrtava nasilja u porodici. Takođe, žrtve rodno zasnovanog nasilja, žrtve bilo koje vrste seksualnog nasilja, uključujući seksualno uznemiravanje, i žrtve trgovine ljudima imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć.

Besplatna pravna pomoć pruža se bezuslovno i maloletnim žrtvama, deci koja žive u ustanovama socijalne zaštite i deci na hraniteljstvu koja žele da pokrenu postupak bez saglasnosti zakonskog staratelja ili protiv zakonskog staratelja. Pravo na bezuslovnu besplatnu pravnu pomoć uživaju i lica čija su prava povređena usled diskriminacije, na osnovu odluke nadležnog organa po važećem zakonu o zaštiti od diskriminacije. Pored toga, novinari, nezavisni novinari, fotoreporteri, snimatelji i urednici koji rade u ili za medije licencirane od strane Nezavisne komisije za medije i/ili medija koji su članovi Saveta za štampane medije Kosova, imaju takođe ovo pravo.

Prema zvaničnicima ABPP-a, izazovi su predstavljeni u praksi u proceni kriterijuma da budu deo gore navedenih kategorija. Ove kategorije, shodno tome, treba dalje pregledati i detaljnije, ali i dodati nove kategorije kao što su žrtve rata ili druge kategorije zasnovane na potrebi za besplatnom pravnom pomoći.

Agencija za besplatnu pravnu pomoć: ABPP pruža dve vrste pravne pomoći: (1) primarnu pravnu pomoć (pružaju je uglavnom advokati koje imenuje AKK i plaća ABPP po modelu imenovanog branioca (MIP) i (2) sekundarnu pravnu pomoć (pruža

uglavnom puno radno vreme); „pravnici“ zaposleni isključivo za ove svrhe koji su advokati ali bez pravosudnog ispita.

Slično proceni kriterijuma, iu proceni vrsta primarne i sekundarne pravne pomoći, problemi su predstavljeni u praksi. Dakle, prema važećem zakonu, obe vrste pravne pomoći imaju za cilj da obezbede da pojedinci kojima je potrebna pravna pomoć imaju pristup informacijama, savetima i pravnom zastupanju. Dok, to bi trebalo da bude jasnije razdvajanje. Dakle, primarna pomoć treba da uključuje informacije i savete, dok sekundarna pomoć treba da uključuje informacije, savete, izradu dokumenata i pravno zastupanje. Što se tiče usluga iz prve grupe, ABPP ima dostupne sledeće podatke za slučajeve dodeljene advokatima AKK:

GOD	GRAĐANSKI	UPRAVNI	KRIVIČNI	PREKRŠAJI	UKUPNO
2023	464	11	25	0	500
2022	505	19	31	0	555
2021	426	22	21	0	469
2020	318	1	14	1	334
2019	261	2	2	0	265
2018	281	1	2	0	284
2017	326	2	3	0	331
UKUPNO	2,581	58	98	1	2,738

Kao što se može videti, ogromna većina (u proseku 2.581/2.738 ili 94%) iz prve grupe je pružena u građanskim pitanja (uključujući imovinska, porodična, nasledna i obligaciona pitanja), a veoma malo pomoći je pružena bilo u administrativnim ili krivičnim/prekršajne pitanja

Što se tiče svih usluga/predmeta koje je ABPP obrađivala tokom 2022. godine i do novembra 2023. godine imamo:

PREDMETI/POL	Građanski	Upravni	Krivični	Prekršajni	M	Ž	Ukupno
Ukupno	3906	6853	546	104	6156	5253	11409

Što se tiče pravne pomoći koja ne uključuje pravno zastupanje na sudu, iznos pomoći je znatno veći.

Dakle, ova pomoć je pružena od strane osoblja Agencije za besplatnu pravnu pomoć.

Ukupni broj zaposlenih u svojstvu državnih službenika u Agenciji za besplatnu pravnu pomoć je 36 (trideset i šest), od čega su 22 (dvadeset dve) žene i 14 (četnaest) muškarci. Što se tiče procenta: 61,11% zaposlenih su žene i 38,89% muškarci.

POL	
ŽENE	MUŠKARCI
22	14
POL po procentima	
61.11 %	38.89 %
Ukupno 36 zaposlenih	

Što se tiče rukovodećih pozicija, na višem nivou rukovodstva vode žene, na srednjem nivou rukovodstva muškarci i takođe na nižem nivou rukovodstva, muškarci.

Podaci ABPP-a za 2022. kao i za 2023. godinu (do novembra kada je izrađena analiza za ovaj koncept dokument), u pogledu broja radnji pravne pomoći koje su pružili pravni službenici ABPP-a, raščlanjeni prema predmetima i vrste pravnih predmeta su:

GRAĐANSKI PREDMETI

Vrsta pravnog pitanja	Broj ponuđenih radnji BPP - 2022 .godine.	Broj ponuđenih radnji BPP - do Novembra 2023 godine.
Porodična pitanja	436	647
Imovinska pitanja	227	243
Pitanja obaveza	310	289
Pitanje o izvršenju	257	290
Pitanja o radu	136	136
Pitanja vanparničnog postupka	79	87
Pitanja nasilja u porodici	36	59
Ukupan broj građanskih predmeta	1,483	1,753

UPRAVNI PREDMETI

Vrsta pravnog pitanja	Broj ponuđenih radnji BPP - 2022 .godine.	Broj ponuđenih radnji BPP - do Novembra 2023 godine.
Socijalna pitanja	1323	1214
Penzije	1846	1903
Ostala upravna pitanja	417	309
Ukupan broj upravnih predmeta	3,586	3,426

PREDMETI KRIVIČNIH DELA

Vrsta pravnog pitanja	Broj ponuđenih radnji BPP - 2022 .godine.	Broj ponuđenih radnji BPP - do Novembra 2023 godine.
-----------------------	---	--

Krivična pitanja	174	195
Pravda o maloletnicima (po postupku o maloletnicima)	9	8
Nasilje u porodici	54	54
Ukupan broj predmeta krivičnih dela	241	259

PREKRŠAJNI PREDMETI

Vrsta pravnog pitanja	Broj ponuđenih radnji BPP - 2022 .godine.	Broj ponuđenih radnji BPP -do Novembra 2023 godine.
Narušavanje javnog reda i mira	12	8
Prekršaj u saobraćaju	51	38
Ukupan broj prekršajnih predmeta	63	46

Ukupan broj pravnih radnji koje su preduzeli pravni službenici ABPP-a u svim kategorijama u 2022. godini iznosio je **5,373**, a do novembra 2023. godine **5,484**. Među vrstama pravnih radnji koje su preduzete su: pravni savet, priprema tužbi, izrada predloga, izrada tužbi u parničnom i upravnom postupku, prigovori, razrada zahteva, sastavljanje krivičnih prijavi, sastavljanje odbijanja ili upućivanje druge institucije, i drugo. Prema izvršenoj analizi, ako lica koja traže pravnu pomoć ispunjavaju sve kvalifikacione, finansijske, materijalne kriterijume („interesi pravde“), gotovo uvek im se nudi određeni nivo usluge, odnosno ABPP ispunjava sve zahteva za pravne usluge iz druge grupe i nije bio prinuđen da odbije usluge zbog nedovoljnog budžeta.

Trenutni obim krivičnopravne pomoći koja se pruža po službenoj dužnosti:

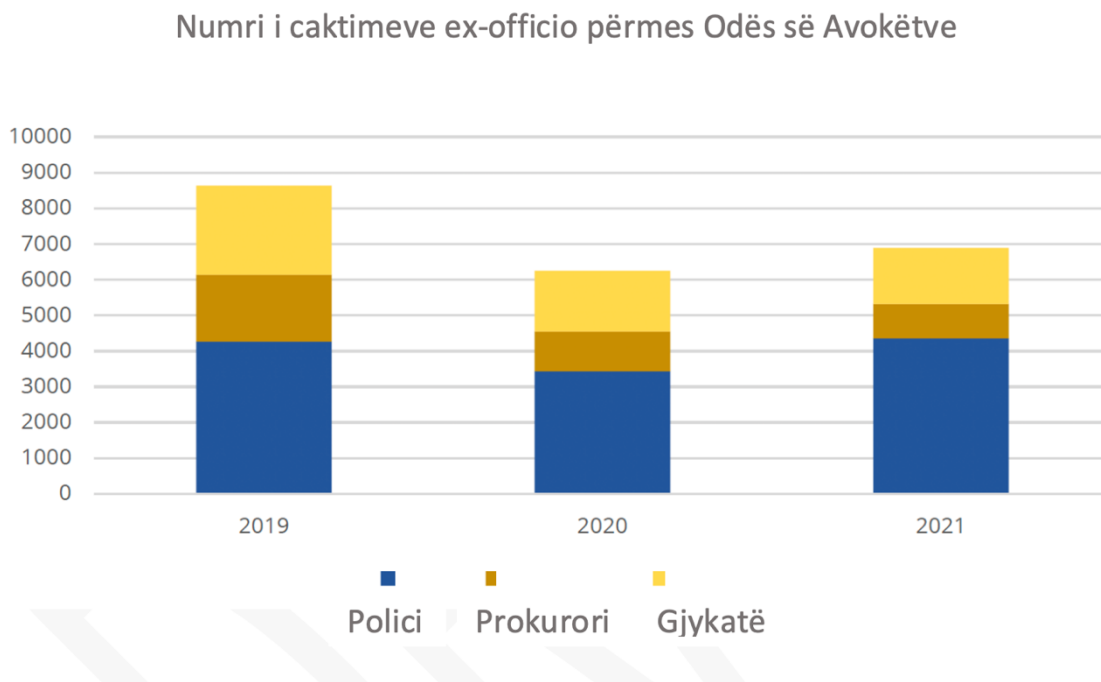
Prema statistici AKK za **2022.** godinu, sledeći advokati su imenovani za slučajeve pravne pomoći (uključujući i one preko ABPP-a):

- Ukupni poslovi za pravnu pomoć *po službenoj dužnosti* (u građanskim, upravnim i krivičnim predmetima) u 2022. godini: **10,059**

- Zadaci *po službenoj dužnosti* za krivično-pravnu pomoć u sudovima (plaćeno preko SSK): **1,933**
- Zadaci *po službenoj dužnosti* za krivično-pravnu pomoć u tužilaštvu (plaćeno preko TSK): **1,096**
- Zadaci *po službenoj dužnosti* za krivično-pravnu pravnu pomoć u policijskim stanicama Kosova (plaćeno preko TSK): **4,912**
- Termini za pravnu pomoć AKK-a u građanskim, upravnim i krivičnim predmetima (angažovani i plaćeni preko ABPP-a): **555**
- *Pro bono* angažovanje advokata u građanskim predmetima: **53**
- Neispunjavanje obaveza advokata pri imenovanju *po službenoj dužnosti*: **280**
- Odbijanja angažovanja advokata pravne pomoći u građanskim predmetima: **1,226**

S obzirom na to da se u nekim slučajevima, nekoliko zadataka *po službenoj dužnosti* u krivičnim predmetima (ponekad sa istim advokatom, ali obično sa različitim advokatima) može izvršiti u različitim procesnim fazama predmeta (tj. advokat raspoređen u policijsku stanicu, drugi advokat u tužilaštvu, jednom ili više u prvostepenim i drugostepenim sudovima), neke od cifara mogu biti za istog okrivljenog u istom predmetu (i kao takav, broj „predmeta“ ne odražava stvarna situacija. Međutim AKK potvrđuje da ulažu napore da podstiču aktere pravosudnog sektora duž procesnog lanca da pitaju okrivljenog da li je on ranije bio određen da zastupa osumnjičenog/okrivljenog, kako bi joj se sugerisalo da imenuje isti advokat (da bi se obezbedio kontinuitet zastupanja).

Sledeći grafikon iz Izveštaja OEBS-a o pravnoj pomoći pokazuje, radi poređenja, prikazuje broj imenovanja po službenoj dužnosti za pružanje pravne pomoći od strane AKK u 2019-2021 .godini.:

Obim pravne pomoći potreban za ispunjenje trenutnog zahteva:

Ono što je jasno je da potrebe za besplatnom pravnom pomoći nisu u potpunosti zadovoljene, ni prema domaćem zakonodavstvu ni prema međunarodnom pravu. Za potrebe ovog Koncept dokumenta, koristiće se poslednja puna godina (2022) kao primarni izvor podataka za identifikaciju praznina i izazova i preduzimanje analize troškova i koristi opcija za njihovo popunjavanje. Godine 2020. i 2021. kako je gore navedeno, bile su „nenormalne“ zbog pandemije COVID-19 i stoga njihova upotreba ovde može da iskrivi stvarnost.

Da bismo utvrdili stvarnu „potrebu“ ili „potražnju“ za pravnom pomoći kako bismo je uporedili sa stvarnim obimom dostupne pravne pomoći (kao što je gore navedeno), potrebno je utvrditi „ukupnost“ slučajeva u kojima je podnosilac zahteva (u građanskim ili upravnim predmetima) ili okrivljeni (u krivičnim predmetima) će verovatno ispuniti kriterijume za besplatnu pravnu pomoć. Ovo je urađeno korišćenjem standarda prihvatljivosti (kvalifikacije za besplatnu pravnu pomoć) prema kosovskom zakonodavstvu (ZBPP i ZKP) kao i prema međunarodnom pravu (Evropska konvencija o ljudskim pravima i Sud za ljudska prava).

Svi predmeti koji ispunjavaju uslove za pravnu pomoć prema kosovskom zakonodavstvu:

Utvrđivanje sveukupne potrebe za pravnom pomoći nije jednostavno jer neki od kvalifikacionih kriterijuma mogu biti subjektivni (kao što je standard „interesa pravde“ u slučajevima građanske pravne pomoći), što se ne može lako utvrditi bez detaljnog pregleda slučaja - analiza slučaja. Međutim, uloženi su naponi da se prikupe podaci od različitih institucija sektora pravde.

Generalno, prema delimičnoj statistici SSK-a za 2022. godinu.:

- Broj novih krivičnih predmeta podnetih u osnovnim sudovima Kosova na nacionalnom nivou u 2022. godini je 14.636 (januar-septembar 2022.) što bi, u odnosu na ostatak godine, iznosio približno **19,515** za celu 2022. godinu.
- Broj novih građanskih predmeta podnetih u osnovnim sudovima na nacionalnom nivou u 2022. godini je 31.121 (januar-septembar 2022.), što bi, u odnosu na ostatak godine, iznosio približno **41,495** za celu 2022. godinu.
- Broj novih upravnih predmeta predstavljenih Departman za upravna pitanja Osnovnog suda u Prištini u 2022. godini je 2.188 (januar-septembar 2022.), što bi, u odnosu na ostatak godine, iznosio približno **2,915** za celu 2022. godinu.

Pitanja građanskog i upravnog prava:

Utvrđivanje ukupne potrebe za pravnom pomoći u građanskim i upravnim stvarima takođe nije lako, jer o ovim stvarima se ne vodi statistika. Ovde pretpostavljamo da bi standard prihvatljivosti, kako prema ZBPP-u tako i prema međunarodnom pravu, bio otprilike isti – finansijska nemogućnost da se plati advokat (test finansijskih sredstava) i interesi pravde (test zasluga slučaja). Ponovo je 2022. korišćena kao najreprezentativnija bazna godina. U sudskom sistemu Kosova 2022. godine bilo je ukupno **41,495** novih građanskih predmeta. Primenjujući stopu siromaštva Svetske banke od 23% u 2022. godini, to znači da bi od ovih procenjenih 41.495 predmeta, otprilike **9,453** podnosioca zahteva kvalifikovalo za pravnu pomoć prema kriterijumima ZBPP ili po kriterijumima međunarodnog prava (koji su u suštini isti).

U upravnom pravu važi viši standard za kvalifikovanje/kvalifikovanje za besplatnu pravnu pomoć, s obzirom na činjenicu da se preko 50% upravnih predmeta odnosi na penzije i socijalna davanja, a po definiciji, lica koja se prijavljuju i imaju pravne probleme sa penzijskim i socijalnim koristi su niska finansijska sredstva. Stoga se primenjuje standard od 50% za podobnost. S obzirom da je 2022. godine bilo oko 2.915 novih upravnih predmeta, ABPP procenjuje da bi u približno **1,458** njih podnosilac zahteva (molilac) imao pravo na pravnu pomoć.

Što se tiče sekundarne pravne pomoći u građanskim i upravnim pitanjima, ukupnu potrebu ili potražnju za takvim uslugama je praktično nemoguće kvantitativno odrediti i zavisice uglavnom od nivoa distribucije usluga od strane ABPP-a i načina pristupa njima.

Pitanja krivičnih dela:

Sledeći podaci se generišu preko SMIL sistema u SSK:

- Ukupan broj kazni u 2022. godini izrečenih od strane krivičnog sistema: **bio je 15,808**
- Broj osuđujućih presuda u 2022. godini za slučajeve sa najmanje jednim krivičnim delom sa „obaveznom odbranom“ bio je **2,802** (podaci nisu bili dostupni u raščlanjenom obliku za broj optužnica za krivična dela sa obaveznom odbranom, što bi bilo korisno za procenu celokupne potrebe)
- Broj osuđujućih presuda u 2022. godini za slučajeve sa najmanje jednom optužbom za krivično delo kada „odbrana nije obavezna“ bio je **9,019**
- Broj osuđujućih presuda u 2022. za lakša krivična dela (maksimalna kazna manja od tri godine) i druge krivične predmete bio je **3,987**

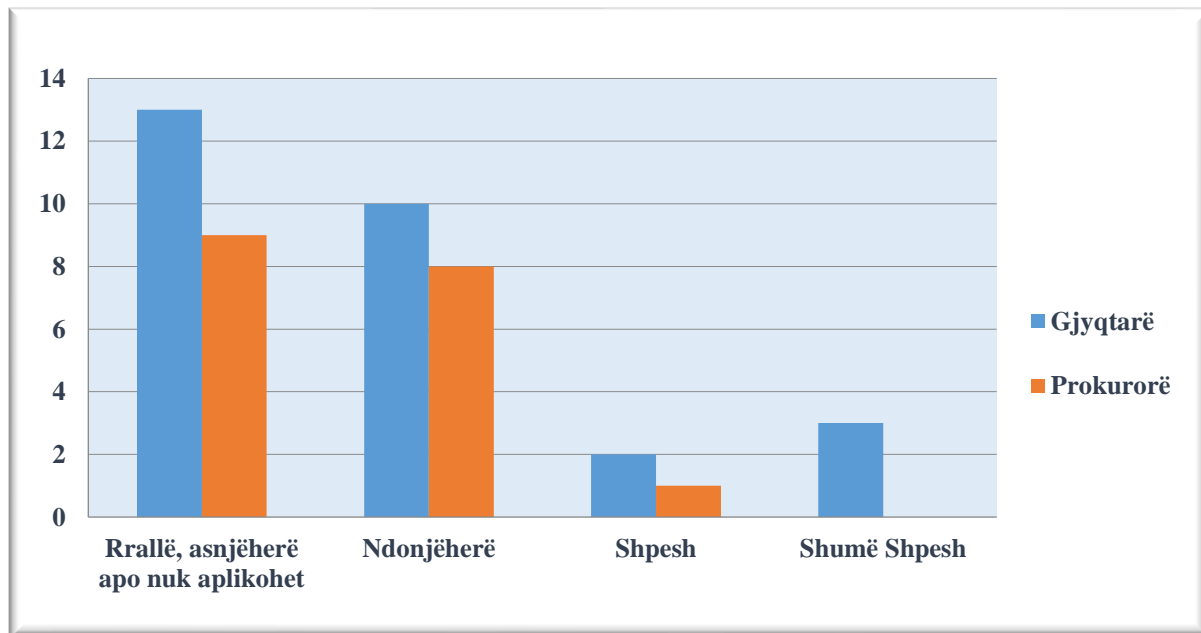
Ova statistika je proporcionalno konzistentna sa prethodne tri godine (bez 2020.) i 2023. do danas:

	2019	2020	2021	2022	2023
Prinudna zaštita	315	1414	2323	2802	2217
Zaštita nije obavezna	1639	5551	8308	9019	6913

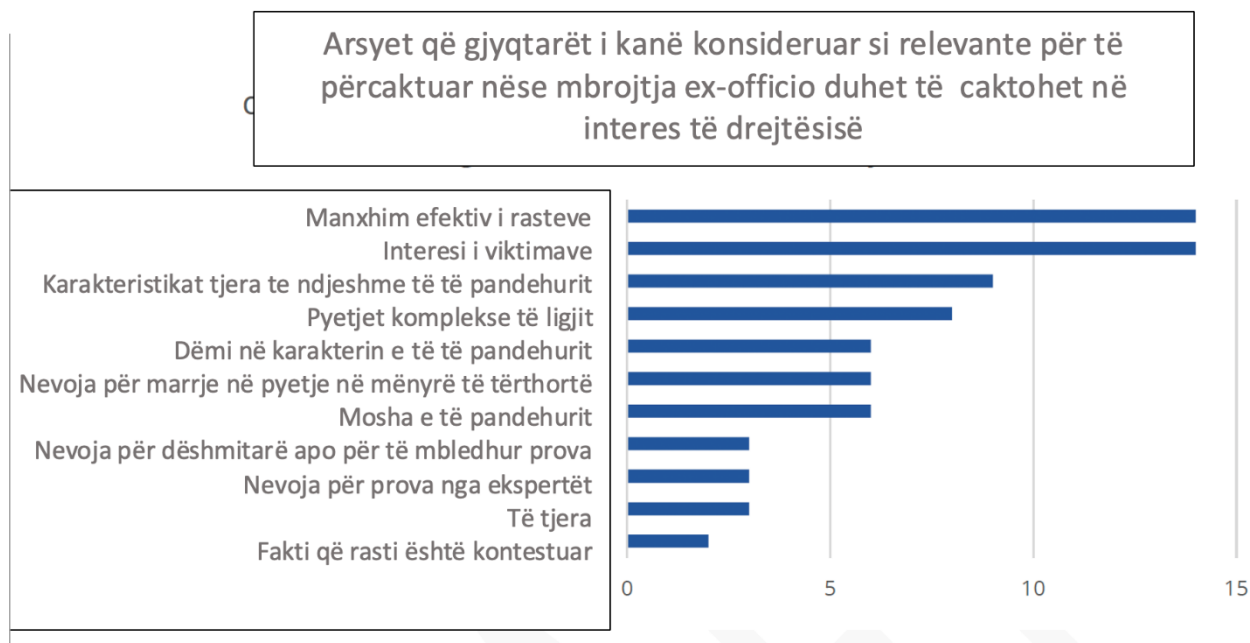
U vezi sa optužnicama, od TSK-a su preuzete sledeće podatke:

- Broj lica optuženih u 2022. od strane Opšteg tužilaštva (koje se bavi predmetima krivičnih dela sa maksimalnom kaznom do 10 godina) osnovnih sudova bio je **5,585** (neki od ovih predmeta bi bili predmeti sa obaveznom odbranom, a drugi predmeti gde „zaštita nije obavezna“ ili u lakšim slučajevima prema Krivičnom zakoniku – podaci nisu raščlanjeni prema krivičnom delu ili težini krivičnog dela);

- Broj lica optuženih u 2022. od strane Departman za teška krivična dela (koje se bavi predmetima za krivična dela za koja se kažnjava maksimalnom kaznom zatvora više od 10 godina) osnovnih sudova: **2,407** (sve ovo su predmeti „obavezne odbrane“ po ZKP);
- Broj lica optuženih od strane Specijalnog tužilaštva u 2022. godini iznosio je **144** (pretpostavlja se da bi sve to bili predmeti sa „prisilnom zaštitom“ prema ZKP); i
- Broj maloletnika optuženih od strane Departmana za maloletnike Tužilaštva u 2022. godini bio je **1,443** (ovi predmeti bi bili obavezni predmeti odbrane po ZKP).
- Sledeći grafikon iz Izveštaja o pravnoj pomoći OEBS-a ilustruje odgovore ispitanih sudija i tužilaca u vezi sa ograničenom učestalošću imenovanja ek officio za zastupanje kroz krivično-pravnu pomoć kada odbrana nije obavezna (tj. sa maksimalnom kaznom od tri do pet godina i napomenom da je to bilo pre izmena ZKP-a da bi se smanjile granice podobnosti za zaštitu *po službenoj dužnosti*):

Slika 1. Učestalost po službenoj dužnosti u slučajevima neobavezne odbrane koje prijavljuju sudije i tužioci

Iz tog razloga (odnosno, da sudije dodeljuju barem minimalni iznos pravne pomoći kada „odbrana nije obavezna“), stoga pretpostavlja se da je za potrebe ovog Koncepta iznos pravne pomoći dodeljen kada „odbrana nije obavezna“ veoma je mali ali postoji i procenice se da se pruža u 15% ukupnih predmeta.

1.3.2 Izazovi i nedostaci u pogledu obima pravne pomoći

Pitanja građanskog i upravnog prava: U oblasti građanskog/upravnog prava postoje značajne praznine u potražnji za pravnom pomoći (posebno za zastupanje od strane advokata na sudu) i u ponudi pravne pomoći, iako je to opet teško kvantifikovati, čak i više nego u krivičnoj oblasti, pošto postoje neki diskrecioni elementi (tj. mogućnost uspeha u meritumu predmeta) koji, na primer, nisu prisutni u vezi sa krivičnim predmetima gde je pravo na branioca je širi.

Nedostatak (jaz) u obuhvatu, odnosno razlika između ukupnog broja tražilaca koji imaju pravo na pravnu pomoć u građanskim predmetima (uključujući porodične, imovinske i nasledne predmete) i obima pravne pomoći koju država stvarno pruža je veoma, veoma velika, dostižući **8,948 lica** (9.453 minus 505), pri čemu samo 5,3% onih koji imaju pravo na pravnu pomoć stvarno primaju pravnu pomoć.

Nedostatak (jaz) u obuhvatu, odnosno razlika između svih podnosilaca zahteva koji imaju pravo na pravnu pomoć u upravnim stvarima i iznosa pravne pomoći koju stvarno pruža država je još veći i dostiže **1,439 lica** (1,458 minus 19), sa samo **1,3 %** oni za koje postoji verovatnoća da imaju pravo na pravnu pomoć koji stvarno primaju pravnu pomoć. Slično tome, vredi napomenuti da ovde govorimo samo o pravnoj pomoći u

upravnim stvarima u vidu zastupanja na sudu. Kao što je gore navedeno, čini se da ABPP retko odbija da pruži usluge pravne pomoći iz drugog skupa usluga koje pružaju službenici ABPP-a. Dakle, za razliku od pravne pomoći koja se nudi kroz angažovanje advokata u svim vrstama predmeta, čini se da nema značajnijih i evidentno vidljivih nedostataka u pogledu pružanja pravne pomoći od strane službenika ABPP-a u nekrivičnim pitanja.

Pitanja krivičnog prava: Što se tiče obima pravne pomoći u krivičnim stvarima, daleko najveći deficit je, prema ZKP, kod okrivljenih koji nisu finansijski u mogućnosti da plate advokate kada „odbrana nije obavezna“ (tj. kaznu između tri (3) i pet (5) godina) i prema ZBPP-u i međunarodnom pravu, za optužene u lakšim krivičnim predmetima (tj. sa maksimalnom zatvorskom kaznom manjom od tri (3)) godine ili u lakšim krivičnim predmetima. Dok nemamo dovoljno statističkih informacija od SSK-a ili TSK-a da bi se utvrdio tačan broj slučajeva u ovim kategorijama (pošto ni SMIL ni sistem praćenja slučajeva u slučajevima PK raščlanjen prema ovim kriterijumima). procenjeno je, koristeći 2022. kao najbolju baznu godinu, da ima približno 16.002 predmeta (82% od ukupno 19.515 novih slučajeva) u kategorijama u kojima zaštita nije obavezna i da su lakši/prekršajni. Ovo je zasnovano na podacima iz SMIL-a u vezi sa procentom osuđujućih presuda u 2022. godini gde je odbrana obavezna, odbrana nije obavezna, au manje ozbiljnim i drugim slučajevima, kao što je gore navedeno. Ovo je u skladu sa petogodišnjim prosečnim procentom od 18% od 2019. do 2023.) osuđujućih presuda u slučajevima u kojima je odbrana obavezna u odnosu na one u kojima odbrana nije obavezna, primenjeno na ukupan procenjeni broj predmeta (19.515) kao i upoređujući ove sa ukupnim brojem osuđujućih presuda u 2022. (15.808). Dakle, možemo pretpostaviti da je približno **4,879** (25%) „manje teških“ slučajeva, **11,124** (57%) slučajeva gde zaštita „nije obavezna“ (umereno teška), a **3,513** (18%) slučajeva zaštite „prisilne“ (ozbiljnije) su ušli u sistem. Ovi podaci se generalno (iako ne baš) poklapaju sa podacima iz TSK-a u vezi sa brojem optužnica u 2022. (**5,585 osoba** optuženih za zločine za koje je propisana kazna manje od 10 godina maksimalne kazne, **2,407 osoba** optuženih za krivična dela za koja je zaprećena maksimalna kazna preko 10 godina i **144 osobe** optuženog od strane Specijalnog tužilaštva).

Primena standarda prema ZKP-u: Sada, postavlja se pitanje kako se može utvrditi procenat ovih predmeta u kojima bi okrivljeni imao pravo na pravnu pomoć koju finansira država prema standardu ZKP u fazi suđenja (tj. za pokrivanje potreba u sudovima)? Pre svega, za potrebe ovog koncept dokumenta i korišćenjem standarda prihvatljivosti prema ZKP-u, tehnički bi svaki okrivljeni u kategoriji „obavezne odbrane“ imao pravo na pravnu pomoć na sudu, pošto ne postoji test finansijskih mogućnosti za ovi predmeti (tj. svih **3,513** tehnički procenjenih predmeta bilo bi kvalifikovano za pravnu pomoć, što, naravno, ne znači da bi svi kvalifikovani optuženi u stvarnosti tražili pravnu pomoć). Slično tome, može se pretpostaviti da prema standardima ZKP-a, nijedan od optuženih u 4,879 „manje ozbiljnih“ slučajeva ne bi imao pravo na pravnu pomoć u sudovima.

Najkomplikovanija kategorija je ona u slučajevima kada „odbrana nije obavezna“, jer ZKP samo pominje okrivljenog koji „prema svom materijalnom stanju ne može da priušti troškove“ angažovanja branioca kao standard prihvatljivosti i ne definiše tačno šta to znači. Ako se koristi procena Svetske banke da je 23% stanovništva bilo na ili ispod „nivoa siromaštva“ 2022. godine, to znači da bi otprilike **2,559** optuženih kod kojih odbrana nije obavezna imalo pravo na pravnu pomoć po standardu ZKP, pored 3.513 za krivična dela prinudne zaštite dostižući ukupno **6,072**.

Dakle, ukupan broj lica koja ispunjavaju uslove za pravnu pomoć u krivičnim predmetima po standardu ZKP u sudskoj fazi bio bi 6.072. Samo 1.933 advokata je dodeljeno u fazu suđenja, što znači da postoji značajan manjak od **4,139** predmeta (ili **68%**). Drugim rečima, samo **32%** kvalifikovanih optuženih prima pravnu pomoć. Ovo stvara pretpostavku da nijedan advokat koji je imenovan (i uračunat u zvaničnu statistiku) u fazi policije ili tužilaštva ne nastavlja angažman do faze suda (i zvanično se kao takav računa).

Pošto nam nije bilo moguće generisati statistiku o broju okrivljenih protiv kojih je podneta krivična prijava i koji daju izjave u policijskoj stanici niti o broju takvih okrivljenih koji odlaze u tužilaštvo da daju izjavu, nije bilo u moguće utvrditi "nedostatak" u pružanju pravne pomoći u ovim fazama.

Primena standarda prema Zakonu o pravnoj pomoći ili međunarodnom pravu: S druge strane, ako bi se primenili standardi podobnosti prema ABPP-u ili međunarodnim standardima (samo svi koji su suočeni sa zatvorskom kaznom i koji prolaze test finansijskih sredstava), onda bi dodatna **1,122 optužena** ($4.879 \times 23\%$) imala pravo na pravnu pomoć za krivična dela i manje ljudi bi imalo pravo na obavezne dokaze odbrane u fazi suđenja. Ovo bi dovelo do ukupne procene celokupne potrebe za krivičnim predmetima:

Protivrečnosti unutar kosovskog zakonodavstva u vezi sa pravom na pravnu pomoć u krivičnom postupku: Vredi napomenuti da postoji protivrečnost između odredbe ZBPP-a i ZKP-a u pogledu prava na besplatnu krivičnopravnu pomoć. Član 4. stav 2. Lanzarote konvencije kaže: „Besplatna pravna pomoć se pruža u građanskim, krivičnim, upravnim i prekršajnim postupcima“ podložno gore navedenim kriterijumima (naime da podnosilac predstavke ispunjava finansijske i druge kriterijume podobnosti“ , što ni u kom slučaju način ograničiti dostupnost besplatne pravne pomoći u krivičnim predmetima u zavisnosti od maksimalne moguće kazne zatvora, kako je predviđeno članom 56 (preko pet godina, bez imovinskog cenzusa) i članom 57 (preko tri godine, sa imovinskim cenzusom) ostavljeno je pružanje besplatne pravne pomoći i zastupanje u svim fazama krivičnog postupka, bez obzira na zakonske odredbe Krivičnog zakonika u vezi sa prinudnom odbranom, koje posebno određuju za koja krivična dela se nudi, čak i prema ZBPP-u više besplatne pravne pomoći ponuđen čak i za prekršaje.

Iz izvršene analize, primećuje se da slučajevi prisilne zaštite koji su predmet imovinskog cenzusa su $3.513 \times 23\%$ ili **808 lica**.

Zatim, slučajevi u kojima zaštita nije obavezna podvrgnuta testu finansijskih sredstava: $11.124 \times 23\% = 2,559$ lica.

Manje ozbiljni slučajevi: $4.879 \times 23\% = 1.122$ lica.

To nas dovodi do ukupnog broja=4.489 lica koja ispunjavaju uslove za krivičnopravnu pomoć prema kriterijumima ABPP-a ili međunarodnopravnim kriterijumima prihvatljivosti u sudskoj fazi

Ovaj broj je znatno manji nego prema standardu ZKP, jer se ovde u velikom broju slučajeva primenjuje test finansijskih mogućnosti sa obaveznom zaštitom.

Treba napomenuti da je procenat nivoa siromaštva od 23% prema Svjetskoj banci vjerovatno niži od standarda prema ABPP-a za primarnu pravnu pomoć (konkretno „sva lica koja imaju pravo na socijalnu pomoć, ili su u situacija slična osobama koje imaju pravo na socijalnu pomoć“, ili drugim rečima jednostavno niko u porodici nije značajno zaposlen), ali nemamo podataka koliki je zapravo taj procenat stanovništva). Takođe treba napomenuti da bi došlo do značajnog smanjenja potražnje ako bi se koristio standard podobnosti za pravnu pomoć prema ABPP/međunarodnom standardu, jer bi prema ovom standardu slučajevi „prisilne zaštite“ zapravo bili predmet testa finansijskih sredstava. O tome će dalje biti reči u odeljku o troškovima pravne pomoći.

Na osnovu ovih proračuna procenjuje se da postoji „nedostatak“ od približno **2,556 predmeta** (1.933 predmeta u kojima je pružena pravna pomoć i 4.489 podobnih predmeta) ili **57%** od ukupnog broja predmeta u kojima okrivljeni ima pravo na pravnu pomoć prema standard ABPP ili međunarodni standard, ali gde se u stvarnosti ne pruža pravna pomoć. Drugim rečima, samo **43%** okrivljenih koji imaju pravo na pravnu pomoć prema ABPP standardu ili međunarodnom standardu, zapravo dobija pravnu pomoć.

Ovo je, međutim, veoma konzervativna procena (s obzirom da se koristi 23% na osnovu nivoa siromaštva Svetske banke) i verovatno je da postoji mnogo više kvalifikovanih (potražnih) tema koje trenutno nisu pokriveno.

Popunjavanje ovih praznina (nedostatka) u pokrivenosti pravne pomoći biće detaljnije prikazano u odeljku o analizi troškova i koristi.

Rezime analize „nedostatka“ je dat u sledećem sažetom obliku :

<u>Vrsta pravne pomoći</u>	<u>Ukupna potreba</u>	<u>Procenjeni nedostatak (br. i %)</u>
----------------------------	-----------------------	--

Krivično (zastupanje *po službenoj dužnosti*)

• Standardi prema ZKP	6,072 predmeta	4,139 (68%) predmeta
• Std. prema ABPP ili međunarodnom	4,489 predmeta	2,556 (47%) predmeta

Građanski (osnovni <u>preko</u> ABPP/ AKK) (95%) predmeta	9,453 predmeta	8,948
Upravlj. (<u>preko</u> ABPP)	1,458 predmeta	1,439 (98.7%) predmeta
Upravlj.(preko ABPP/ AKK)		Minimum

1.3.3 Kvalitet pravne pomoći koja se pruža na Kosovu

Kvalitet pravne pomoći koja se trenutno pruža na Kosovu (izazovi i nedostaci);

Pored navedenog, postoje i ozbiljni nedostaci u kvalitetu pravne pomoći, posebno primarne pravne pomoći u vidu zastupanja u sudskim postupcima uključujući ali ne ograničavajući se na program pružanja pravne pomoći po službenoj dužnosti u krivičnim predmetima u osnovnim sudovima. Sa izuzetkom pravnih službenika ABPP-a, kao isključivo pružalaca pravne pomoći sa punim radnim vremenom koji podležu disciplinskom sistemu u ABPP-a, ne postoji pravi sistem „kontrole kvaliteta“ nad advokatima koji pružaju pravnu pomoć po službenoj dužnosti, posebno u pogledu pravnog zastupanja u stvarima pred sudovima. AKK ima disciplinsku funkciju, ali prema samoj AKK kao i prema drugim akterima u sektoru pravde, Komora retko preduzima mere protiv advokata zbog kršenja dužnosti ili neefikasnog zastupanja klijenata.

Diskusija fokus grupe 25. oktobra 2023. godine, sa sedam (7) klijenata ABPP-a, gde su četiri (4) dobila primarnu pravnu pomoć od advokata imenovanog od strane AKK, a tri (3) su dobila sekundarnu pravnu pomoć od pravnih službenika ABPP-a, generisala je sledeće rezultate.

Tri od sedam (7) anketiranih klijenata bili su samo klijenti pravne pomoći koju su pružali službenici pravne pomoći ABPP-a. Oni koji su svom pravnom službeniku iz ABPP-a dali 75/75 poena ili 100% na upitniku za merenje zadovoljstva. S druge strane, ostala četiri (4) klijenta su takođe dobila pravnu pomoć od ABPP-a preko branioca imenovanog sa liste advokata AKK i od njih se tražilo samo da kvalifikuju pravnu pomoć koju su dobili. Njihovi rezultati su bili znatno niži, u rasponu od 60 (za složene slučajeve trgovine ljudima/nasilja u porodici) ili 80%, do 58 (77%), do 45 (60%), i čak 35 (47%).

1.3.3.1 Izazovi i nedostaci u kvalitetu pružanja pravne pomoći

Pravna pomoć u krivičnim pitanjima *po službenoj dužnosti*:

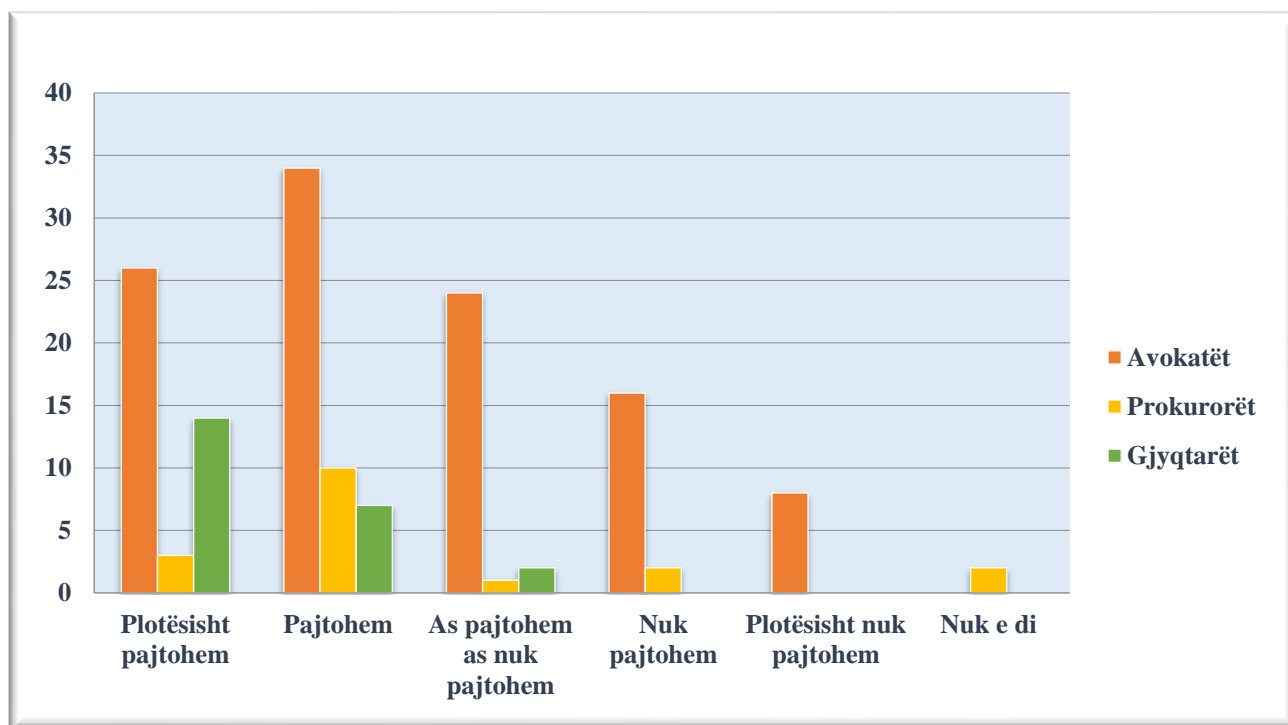
U Izveštaju OEBS-a o pravnoj pomoći za 2022. uočena je dobro utemeljena i profesionalno sprovedena procena sistema krivičnopravne pravne pomoći *po službenoj dužnosti* i

koristiće se kao glavni izvor kvalitativnih i kvantitativnih informacija o kvalitetu krivičnopravne pravne pomoći koja se pruža.

U ovom izveštaju se nalazi sledeće:

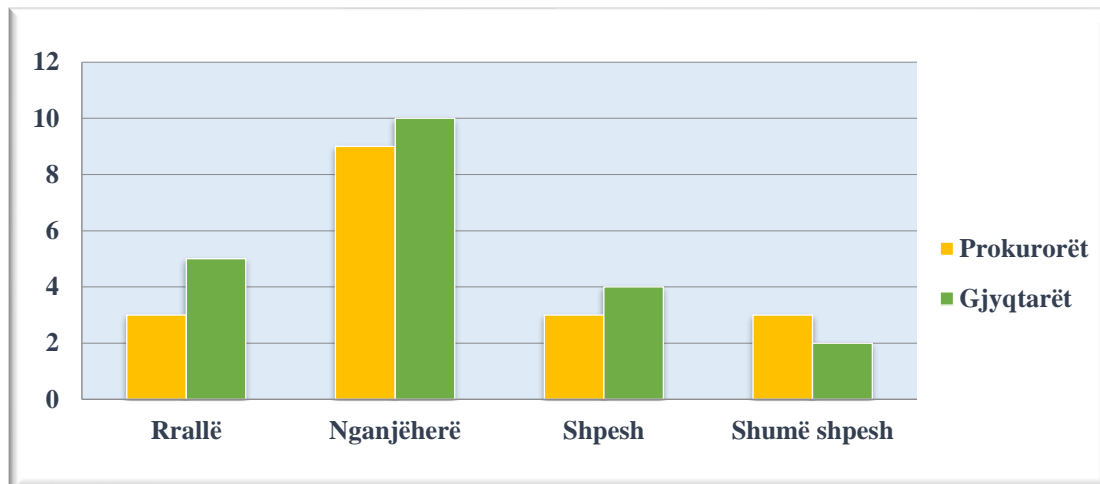
- Nije bilo velike razlike u kvalitetu između advokata *po službenoj dužnosti* i plaćenih privatnih branilaca (ali nije uključena anketa klijenata, što bi bilo od pomoći);
- Kod sistem *po službenoj dužnosti* „generalno izgleda da funkcioniše“, ali sa nekim važnim primedbama; i
- Uredbe (imenovanje sa lista AKK, a ne direktno) se generalno, ali ne uvek, primenjuju od strane sudija i tužilaca u pogledu imenovanja sa lista *po službenoj dužnosti*.

Sledeći grafikon prikazuje odgovore 212 anketiranih sudija, tužilaca i advokata na pitanje o „funkcionisanju“ službi pravne pomoći *po službenoj dužnosti* (2020. godine):

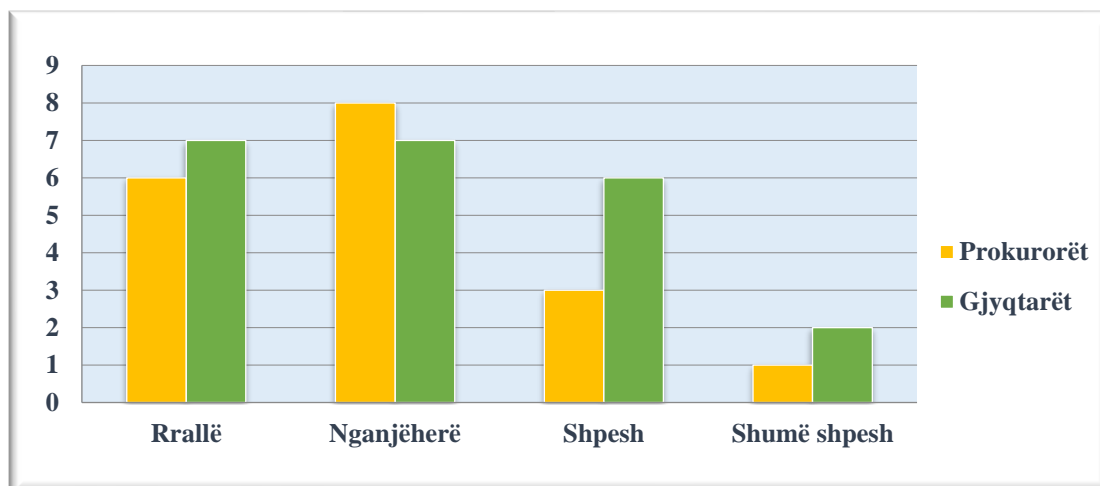
Slika 2. Odgovor na konstataciju "sistem imenovanja advokata po službenoj dužnosti od strane Advokatske komore Kosova u sudskim postupcima dobro funkcioniše"

Sledeći grafikon iz Izveštaja prikazuje odgovore na slično pitanje u vezi sa „zabrinutošću“ 56 ispitanih tužilaca i advokata o kvalitetu pravne pomoći koju advokati po službenoj dužnosti pružaju u krivičnim predmetima u fazi istrage:

Slika 3. Učestalost zabrinutosti oko standarda pravnog saveta tokom faze istrage

A sledeći grafikon iz Izveštaja prikazuje odgovore na slično pitanje o „zabrinutosti“ 56 ispitanih tužilaca i advokata o „standardima“ pravne pomoći koju advokati po službenoj dužnosti pružaju u krivičnim predmetima uopšte:

Slika 4. Učestalost zabrinutosti u vezi sa standardima advokata po službenoj dužnosti koju su prijavile sudije i tužioci

Na kraju, relativno visoka stopa osuđujućih presuda na Kosovu (koja iznosi 81% svih krivičnih predmeta) može ukazivati na nizak kvalitet krivičnopravne pomoći koja se pruža, pored činjenice da toliko okrivljenih ima pravo na pravnu pomoć (otprilike 68% prema CPC standardu ili 47% prema Zakonu o pravnoj pomoći/standardu međunarodnog prava) ga ne prima (vidi gore).

Izazovi/nedostaci u vezi sa kvalitetom pravne pomoći u krivičnim predmetima po službenoj dužnosti

Neki od ključnih nalaza iz OEBS-ovog Izveštaja o pravnoj pomoći u vezi sa izazovima ili ograničenjima (nedostacima) u postojećem sistemu *ex officio* u vezi sa kvalitetom pružene pravne pomoći uključuju:

- Sudije i tužiocima su „često“ ili „veoma često“ izražavali zabrinutost u vezi sa kvalitetom zastupanja u 30% slučajeva dodeljenih *po službenoj dužnosti* (u poređenju sa 23% ljudi koji imaju takvu zabrinutost u vezi sa kvalitetom zastupanja od strane privatnog advokata);
- Niske naknade (samo 40% od honorara koje plaćaju privatni klijenti) advokatima ne podstiču advokate da pružaju kvalitetnu pravnu pomoć – do danas nije bilo povećanja iznosa honorara advokatima *po službenoj dužnosti* od 2014. godine, koje advokati smatraju veoma prezrivo;
- Prethodno ograničenje od 500 € po predmetu mesečno za pravnu pomoć u krivičnim predmetima može stvoriti podsticaj da se predmeti odugovlače i ne rešavaju, što utiče na ceo sistem krivičnog pravosuđa. Trenutno se samo 2% slučajeva rešava sporazumom o priznanju krivice (u poređenju, na primer, sa Sjedinjenim Državama gde se preko 95% slučajeva rešava sporazumom o priznanju krivice), prema statistikama TSK-a Mehanizam „plati po radnji“ (gde se advokati plaćaju da se pojave na sudu i odlažu slučaj) može podstaći nevoljnost da se sklope sporazumi o priznanju krivice;
- Prema sadašnjem sistemu, ne plaća se nadoknada za konsultacije klijenata, putne troškove ili troškove istrage. Ovo obeshrabruje obavljanje ovih važnih i neophodnih radnji, koje su ključne za pravdu usmerenu na građane i očigledno su deo pružanja visokokvalitetne pravne pomoći;
- Sistem plaćanja je preterano birokratski, što rezultira ogromnim rasipanjem ograničenih resursa;
- Kontinuitet ili vertikalnost zastupanja se ne održava uvek tamo gde klijenti dobijaju različite advokate u različitim fazama procesa, koji je u suprotnosti sa standardima kvaliteta pravne pomoći;
- Veoma mali broj osumnjičenih dobija pravnu pomoć pre policijskog ispitivanja (što krši standard kvaliteta pravne pomoći najranijeg zastupanja). Čini se da se ovo poboljšalo od 2020. godine kada su sprovedena istraživanja OEBS-a, na šta ukazuje veliki broj imenovanja *po službenoj dužnosti* u policijskoj stanici;
- Zadaci se uopšte ne obavljaju prema nivou iskustva ili specijalizacije, tako da neiskusni advokati mogu da preuzmu previše složene slučajeve, što rezultira nekvalitetnom pravnom pomoći;
- Mnogi ispitanici su izrazili zabrinutost da je većini advokata *po službenoj dužnosti* potrebna specijalizovana obuka, od čega se trenutno nudi veoma malo;
- Čak i u slučajevima kada je prisutan branilac *po službenoj dužnosti*, odbrana često ne učestvuje u postupku onoliko aktivno koliko bi trebalo (tj. pruža čisto formalnu odbranu), što utiče na kvalitet pružene pravne pomoći;

- Advokati *po službenoj dužnosti* često imaju poteškoća u pristupu spisima predmeta i inkriminišućim/oslobađajućim dokazima ili ih uopšte ne traže (44% tužilaca kaže da odbrana ne traži ni inkriminišuće dokaze);
- Kašnjenja u imenovanjima dovode do nezgodnog vremena pripreme, što za posledicu ima više odlaganja ili promene u imenovanju advokata koje utiču na kontinuitet zastupanja;
- Ne postoji „sistem obezbeđenja kvaliteta pravne pomoći“, što značajno utiče na kvalitet pružene pravne pomoći.

1.3.3.2. Cena pravne pomoći koja se trenutno pruža na Kosovu

Troškovi sistema pravne pomoći koji se trenutno koristi na Kosovu je treći ključni element ovog Koncept dokumenta. Ovo je odgovor na zabrinutost u vezi sa finansiranjem i izvorima finansiranja pravne pomoći na Kosovu.

Prikupljeni podaci o troškovima državne pravne pomoći:

Ukupni troškovi (za advokatske tarife) u vezi sa sistemom imenovanja *po službenoj dužnosti* za pružanje pravne pomoći u 2022. godini bili su sledeći:

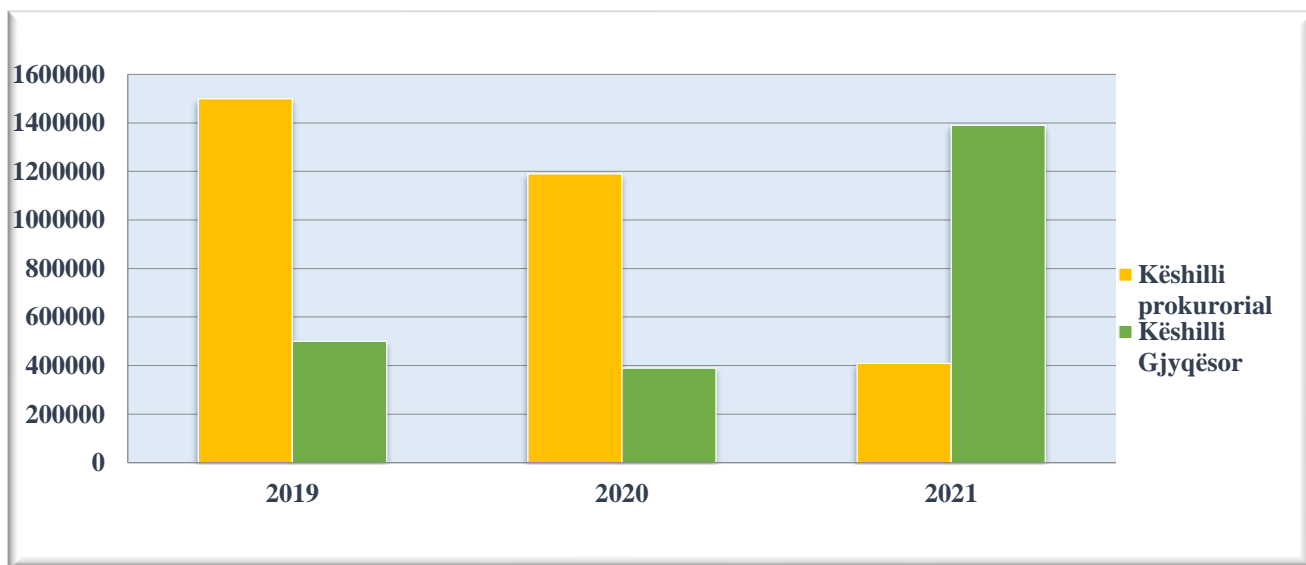
- Za advokate iz AKK imenovane po službenoj dužnosti plaćene preko SSK u krivičnim predmetima (imenovane od strane pravosuđa): **797,991€**
- Za advokate iz AKK imenovane po službenoj dužnosti plaćene preko TSK u krivičnim predmetima (imenovane od strane policije i tužilaštva): **443,407 €**
- Za AKK advokate plaćene preko ABPP-a u građanskim, upravnim i krivičnim predmetima: **106,733 €**

Što se tiče ukupnih troškova pravne pomoći koju finansira država na Kosovu, prema nedavnom izveštaju Evropske komisije za 2022. godinu:

“Nivo pravne pomoći (i za žrtve i za osumnjičene/optužene), iako je poboljšán, i dalje je nedovoljan zbog konfliktnih zakona, nedostatka javne svesti i različitih sistema za pružanje besplatne pravne pomoći. Budžet izdvojen za pravnu pomoć u 2022. godini iznosio je 1.877.134 evra, što je povećanje od 9,4 odsto u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, budžet realizovan u 2022. godini iznosio je 1.692.393 evra, slično kao i 2021. godine (1.686.056 evra). Problem ostaje nepostojanje sistema obezbeđenja kvaliteta besplatne pravne pomoći“.

Ukupan iznos budžeta koji je Vlada Kosova izvršila za pravnu pomoć bio je **1,692,393€** (u poređenju sa dodeljenim budžetom, koji je iznosio **1,877,134€**) za 2022. godinu. Ovo je

kanalisano kroz tri različite institucije: TSK - uglavnom pravna pomoć *po službenoj dužnosti* u krivičnim predmetima koji se utvrđuju u istražnoj ili preliminarnoj fazi (sa **443,407€** u advokatskim honorarima za advokate koje imenuje AKK); SSK - uglavnom pravna pomoć u skladu sa službenim dužnostima u krivičnim predmetima koji su dodeljeni u sudskoj fazi (sa **797,991€** u honorarima advokata za advokate koje imenuje AKK); i ABPP - sa celokupnim budžetom od **450,995€**. U ABPP, ukupni troškovi advokatskih honorara koje je dodelila AKK uglavnom u građanskim i administrativnim predmetima uz pružanje primarne i sekundarne pravne pomoći (ukupno 555 predmeta, koji se sastoje od 505 građanskih predmeta, 19 upravnih predmeta i 31 lakši krivični predmet slučajevima) u 2022. godini iznosio je **106.733 €**. Radi poređenja, donji grafikon pokazuje da su brojke koje se odnose na model pružanja pravne pomoći sa imenovanjem prema službenim obavezama koje plaćaju TSK i SSK manje-više u skladu sa prethodne tri godine 2019-2021 (sa приметnim smanjenjem za 2020, najgora godina pandemije):

Slika 5. Troškovi imenovanja po službenoj dužnosti po ustanovi

Sledeći podaci pokazuju troškove koje je ABPP godinama plaćalo za imenovanje advokata od strane AKK,

Godina	Ukupan iznos finansijskih sredstava koje je ABPP utrošilo za angažovanje advokata AKK tokom godina (evro)
2017	72,884.00€
2018	77,783.00€
2019	83,788.50€
2020	54,527.50€
2021	91,009.55€
2022	106,733.00€

TARIFE ZA ADVOKATE PREMA REGIONALNOJ KANCELARIJI ABPP-a 2017-2022.							
REGION/GOD	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Ukupno (evro)
PRIŠTINA	15,421.50	17,130.00	21,285.00	8,822.50	17,852.50	25,375.50	105,887.00
PEĆ	17,720.00	22,200.00	23,380.00	16,545.00	17,745.00	17,115.00	114,705.00
PRIZREN	11,610.00	8,130.00	6,145.00	5,652.50	11,067.50	15,585.00	58,190.00
GNJILANE	18,787.50	21,543.00	24,173.50	14,480.00	22,944.50	19,602.50	121,531.00
MITROVICA	6,485.00	6,140.00	5,080.00	5,180.00	11,620.00	12,270.00	46,775.00
ĐAKOVICA	2,015.00	925.00	2,175.00	1,945.00	5,885.00	7,375.00	20,320.00
UROŠEVAC	845.00	1,715.00	1,550.00	1,902.50	3,895.00	9,410.00	19,317.50
UKUPNO	72,884.00	77,783.00	83,788.50	54,527.50	91,009.50	106,733.00	486,725.50

Obračun „troška po predmetu“: Za modele pružanja pravne pomoći koji se trenutno primenjuju u ABPP (uglavnom za građanske i upravne predmete i vrlo malo krivičnih predmeta ili prekršaja) i model pravne pomoći sa imenovanjem *po službenoj dužnosti* finansiran od strane TSK i SSK, proračuni za određivanje „troška po subjektu“ su prilično jednostavni kao što je prikazano u sledećim odeljcima:

Uglavnom građanski i upravni predmeti iz ABPP-a

- (1A) Broj (uglavnom) građanskih i upravnih predmeta iz ABPP dodeljenih advokatima AKK u 2022: **555**
- (1B) Ukupni troškovi advokatskih honorara plaćenih advokatima AKK u 2022: **106,733 €**
- (1C) Prosečna cena po predmetu u 2022. (1B / 1A): **192 € po predmetu**

Krivični predmeti (tj. zadaci) pred policijom i tužiocima koje plaća Tužilački savet Kosova (TSK)

- 2A) Broj predmeta plaćenih od strane TSK koje su sproveli advokati AKK u 2022. godini: 4.912 u policijskoj stanici i 1.096 u tužilaštvu za ukupno **6.008**
- (2B) Ukupni troškovi advokatskih honorara koje je TSK platilo advokatima AKK-a u 2022: **443,407 €**
- (2C) Ukupni procenjeni troškovi povezani sa sprovođenjem programa *po službenoj dužnosti* od strane TSK u 2022: **PTC**
- (2D) Prosečna cena po predmetu u 2022. (2B + 2C) / 2A: **73 €**

Krivični predmeti (tj. dodela) pred sudijama koje plaća Sudski savet Kosova (SSK)

- (3A) Broj predmeta koje je platio SSK koje su vodili advokati AKK u 2022. godini: **1,933**
- (3B) Ukupni troškovi advokatskih honorara plaćenih od strane SSK advokatima AKK u 2022: **797,991 €**
- (2C) Ukupni procenjeni troškovi povezani sa sprovođenjem programa *po službenoj dužnosti* od strane SSK u 2022: **PTC**

- (3D) Prosečna cena po kursu u 2022. $(3B + 3C) / 3A$: **412 €**

Ukupan prosečni trošak po predmetu (dodeci) za sistem pravne pomoći u krivičnim predmetima sa dodelom po službenoj dužnosti $(2B + 3B) / (2C + 3C) = 1.241.398 / 7.941 = 156 €$

Analiza upotrebe različitih modela pružanja besplatne pravne pomoći na Kosovu

Model javnih branilaca ABPP-a za pravnu pomoć koju pružaju službenici ABPP-a:

Od svih modela pravne pomoći koji funkcionišu na Kosovu, ovo je daleko najefikasniji i najefikasniji, prema nalazima u ovom Koncept dokumentu. ABPP pruža pomoć u svim regionima Kosova u preko 5300 slučajeva godišnje sa tehničkim osobljem od samo 23 „pravna službenika“. Čini se da ova institucija ispunjava potražnju za sekundarnom pravnom pomoći, jer do danas nije morala da odbije klijente koji ispunjavaju uslove za svoje usluge, što je prilično impresivno, s obzirom na velike praznine u pomoći u drugim elementima pravne pomoći na Kosovu. Čini se da je nivo zadovoljstva korisnika veoma visok, prema terenskim posetama tokom istraživanja za ovaj Koncept dokument, kao i prema fokus grupi sa sedam (7) klijenata ABPP-a 25. oktobra 2023. (za koje su usluge koje institucija pruža preko svojih pravnih službenika dobio savršen rezultat od 75/75 u primeni instrumenta za ispitivanje zadovoljstva Za razliku od većine drugih mehanizama koji deluju za pružanje pravne pomoći koju finansira država na Kosovu (a posebno za razliku od ek officio sistema za pružanje pravne pomoći u krivičnom postupku), ABPP je obezbedilo ili obezbedilo pružanje značajne i stalne obuke za sve svoje osoblje u većini, ako ne i svim relevantnim aspektima, kao što je tehnički rad i ima nekoliko praktičnih priručnika koji su definisali i implementirali i koje osoblje koristi za poboljšanje kvaliteta rada osoblja agencije. ABPP je jedina institucija koja proizvodi bilo kakvu smislenu i dezagregiranu statistiku o pružanju pravne pomoći, koja je kritična za definisanje strateških planova i institucionalnog rada, kao i za donošenje odluka zasnovanih na dokazima.

Model imenovanog branioca ABPP-a će pružati pravnu pomoć iz prve grupe (zastupanje) u slučajevima uglavnom građanskog i upravnog prava u skladu sa odredbama člana 85. stav 1. Zakona br. 03/1-006 o parničnom postupku: Dok se čini da mehanizam za pružanje pravne pomoći preko ekskluzivnih pravnih službenika ABPP-a sa punim radnim vremenom funkcioniše na veoma visokom nivou, MIB za pružanje primarne pravne pomoći (zastupanje u predmetima) funkcioniše uopšte ne funkcioniše dobro i pokazuje mnoge nedostatke mehanizma zasnovanog na postavljenim savetima. Procenjuje se da je veoma teško pronaći kvalifikovane advokate koji su spremni da prihvate nisku stopu naknade koja je „ograničena“ na 500 evra po predmetu. Dok ABPP ima sporazum sa AKK za izbor i imenovanje (od strane AKK) advokata, AKK često ne može da ih pronađe. Iz tog razloga, ABPP često mora da pozove 8 do 10 advokata pre

nego što uspe da pronade jednog voljnog da prihvati slučaj. I ako se zainteresovani advokat nalazi, prema podacima koje je dala AKK, neki advokati odustaju od slučajeva. Mehanizam nadoknade „ograničenih granica“ po predmetu je verovatno mehanizam koji stvara najmanju količinu podsticaja (u poređenju sa drugim modelima) za advokate da pruže visokokvalitetnu negu. Prema pravnim službenicima u terenskim kancelarijama ABPP-a klijenti se ponekad žale na advokata koji je dodeljen njihovim slučajevima jer je do tih slučajeva teško doći i ne provode dovoljno vremena da obaveštavaju korisnike besplatne pravne pomoći šta se dešava i koji su sledeći koraci. Međutim, uprkos ovim problemima, čini se da mehanizam daje pozitivne rezultate, pošto klijenti pobeđuju u 94% slučajeva. Kvantitativno, ovaj MIB model je dao najgore rezultate u poređenju sa drugim modelima koji su proučavani (tj. mehanizam pravne pomoći *po službenoj dužnosti*) i pruža pravnu pomoć samo 5% onih klijenata koji bi verovatno želeli da se kvalifikuju za istu u građanskom predmetu i za 1,3% klijenata koji bi verovatno bili podobni za usluge administrativne pravne pomoći za primarnu pravnu pomoć. ABPP MIB nije isplativ sa cenom od **192 evra** po slučaju (vidi gore). Kao što je gore navedeno, ako bi ABPP implementiralo model javne advokatske/institucionalne pravne pomoći za pravnu pomoć koju pružaju advokati koji se bave pitanjima građanskog i upravnog prava, onda bi troškovi po predmetu pali na 60% troškova po predmetu iz aktuelni MIB model.

1.4. Spisak dokumenata politike i važećih zakona

Okvir za pružanje pravne pomoći na Kosovu prema domaćem i međunarodnom pravu je višedimenzionalan, ali postoji izvesna nedoslednost u pogledu toga šta je pravna pomoć, ko uživa ovo pravo, kako se ostvaruje pristup i ko zapravo plaća i prati kvalitet kako se to radi.

Za adekvatno funkcionisanje sistema pravne pomoći na Kosovu, stvoren je pravni okvir, koji uključuje primarno i sekundarno zakonodavstvo, kao i „meke“ zakone, kao što su strateške politike ili smernice, koje opisuju i promovišu najbolje prakse u primeni zakonodavstvo.

S tim u vezi, na sledećoj slici su navedeni politički dokumenti, zakoni, podzakonski akti i drugi dokumenti koji se odnose na funkcionisanje sistema besplatne pravne pomoći na Kosovu.

Slika 7 - Relevantni politički dokumenti, zakoni i podzakonski akti

Dokument politike, zakon ili podzakonski akt	Link na politiku ili planski dokument putem interneta ili na pravne akte u Službenom listu	Državna(e) institucija(e) odgovorna(e) za implementaciju	Uloga i dužnosti institucije(a)
Ustav Republike Kosovo	Službeni list	Ministarstvo pravde Agencija za besplatnu pravnu pomoć Sudovi Republike Kosovo	<p><u>Ustavom Republike Kosovo</u> iz 2008. Prema primerima propisa u savremenom uporednom pravu, Ustav Kosova garantuje pravo na pravnu pomoć svakom pojedincu (član 30), gde je ovo pravo u našem pravnom sistemu po prvi put steklo je status ustavom zajemčenog prava. Prema Ustavu Republike Kosovo (član 31. stav 6.), pravo na pravnu pomoć, uključujući i besplatnu pravnu pomoć, definisano je na sledeći način: „Besplatna pravna pomoć biće pružena <u>onima koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava, ako je takva pomoć neophodna da bi se obezbedio efikasan pristup pravdi</u>“.</p> <p>Besplatna pravna pomoć u Republici Kosovo je detaljnije uređena i može se ostvariti pod uslovima definisanim Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći (u građanskim, upravnim, krivičnim i prekršajnim predmetima) i Zakonikom o krivičnom postupku, izmenjenim 2022. godine. u krivičnim predmetima (o čemu će se detaljnije govoriti u nastavku).</p> <p>Ustavna garancija prava na pravnu pomoć obavezuje državu da obezbedi uslove za uživanje i zaštitu ovog prava. Sledstveno, država je dužna da pravno reguliše pružanje pravne pomoći, što</p>

			<p>podrazumeva i obavezu države da obezbedi pružanje besplatne pravne pomoći.</p> <p>Obaveze Republike Kosovo da reguliše pružanje pravne pomoći proizilaze iz Ustava Republike Kosovo, koji garantuje pravo na pravično i nepristrasno suđenje (član 31 stav 2), kao i pravo na pravnu pomoć, kao pravo posebno ljudsko pravo (član 30. stav 1. tačka (5) Ustava), čije uživanje i zaštitu država mora da obezbedi. Takođe, da bi zakonski regulisala i operacionalizovala pružanje pravne pomoći, uključujući i besplatnu pravnu pomoć, Republiku Kosovo obavezuju i mnogi preduslovi u procesu članstva u Savetu Evrope, gde Republika Kosovo ima primenio i čije je preporuke dužan da sprovede.</p> <p>Pravo na pravnu pomoć je jedno od ustavnih prava koje država garantuje za stvaranje jednakih mogućnosti za efektivno korišćenje prava garantovanih Ustavom Republike Kosovo i ratifikovanim međunarodnim ugovorima (član 19. Ustava).</p> <p>Opšta ustavna obaveza koja se odnosi na pravo na pravnu pomoć obuhvata dužnost države da stvori neophodan normativni okvir pravne pomoći i da obezbedi uslove za uživanje i zaštitu ovog prava, u skladu sa članom 1. Ustava, prema kojeg se Republika Kosovo definiše kao država koja poštuje prava i slobode svih građana i svih pojedinaca unutar svojih granica. U tom smislu, Ustav Republike Kosovo definiše zabranu svakog oblika diskriminacije (član 7. i član 24. Ustava).</p> <p>U Republici Kosovo postoje ozbiljni izazovi i ograničenja u pogledu uživanja prava na pristup pravdi, koji su, između ostalog, posledica neadekvatne pravne infrastrukture i ograničenih finansijskih sredstava namenjenih za podizanje svesti o ovom pitanju i obezbeđivanje besplatne pravne pomoći.</p>
--	--	--	---

			<p>Stoga je neophodno prevazići ove izazove i stvoriti sveobuhvatan, funkcionalan i efikasan sistem besplatne pravne pomoći, koji bi obezbedio jednakost u pristupu pravdi.</p> <p>Kosovo i naponi koje država čini za potpuno uspostavljanje vladavine prava, u skladu sa najvišim međunarodnim standardima, što je preduslov za članstvo u Evropskoj uniji, u sistemu besplatne pravne pomoći preduzeti su važni koraci. do sada, ali nedovoljno u pravcu stvaranja delotvornog, efikasnog i finansijski održivog sistema pravne pomoći koji zadovoljava potrebe građana i doprinosi uspostavljanju vladavine prava i pravnog poretka, kao i vraća poverenje građana u pravosudni sistem Republike Kosovo i unapređenje daljeg razvoja države u procesu integracije u Evropsku uniju.</p>
Zakonik o krivičnom postupku	<u>Službeni list</u>	<p>Ministarstvo pravde</p> <p>Agencija za besplatnu pravnu pomoć</p> <p>Sudovi Republike Kosovo</p>	<p>Zakonik o krivičnom postupku iz 2022. godine (ZKP): ZKP daje veoma konkretne detalje u vezi sa pružanjem pravne pomoći u krivičnom postupku (putem „određenog advokata“ ili zastupanja po službenoj dužnosti preko AKK koju plaćaju TSK i SSK) iu kojim slučajevima „prinudna“ odbrana (što znači da se slučaj ne može pravno nastaviti bez zastupanja branilaca) ili je „neobavezna“ (tj. u određenim slučajevima se može odreći prava na branioca i takvi predmeti se mogu voditi na sudu bez branioca).Prema članu 52 (pravo okrivljenog na advokata), osumnjičeni i okrivljeni imaju pravo na advokata u svim fazama krivičnog postupka. Pre svakog saslušanja osumnjičenog ili okrivljenog, policija ili drugi nadležni organ, državni tužilac, sudija za prethodni postupak, sudija pojedinac ili predsednik veća poučava osumnjičenog ili okrivljenog o njegovom pravu na angažovanje branioca te da branilac može da prisustvuje njegovom ispitivanju.</p>

			<p>U slučajevima kada nije predviđena obavezna odbrana, može se odreći prava na branioca, ako je odricanje jasno i dobrovoljno nakon potpune informacije o njegovom pravu na odbranu. Odricanje mora biti učinjeno u pisanoj formi i mora biti potpisano od strane osumnjičenog ili okrivljenog i nadležnog organa koji sprovodi postupak, a može i usmeno na audio ili video kaseti, čiju autentičnost utvrđuje sud. Lica mlađa od osamnaest (18) godina ne mogu se odreći prava na angažovanje branioca. Lica koja pokazuju znake duševne smetnje ili nesposobnosti ne mogu se odreći prava na angažovanje branioca. Kada osumnjičeni ili okrivljeni koji se odrekao prava na angažovanje branioca kasnije ponovo zatraži ovo pravo, može ga odmah iskoristiti.</p> <p>Prema članu 53, samo advokat koji je član AKK može biti angažovan kao branilac.</p> <p>Članom 54. propisano je da branilac ne može braniti dva ili više okrivljenih u istom predmetu, bez obzira da li je postupak ili faza postupka razdvojena.</p> <p>Prema članu 56 (Prinudna odbrana), okrivljeni mora imati branioca u sledećim slučajevima prinudne odbrane: (1) od prvog saslušanja do okončanja krivičnog postupka pravnosnažnom odlukom kada je okrivljeni nem, gluv, slep ili pokazuje znake mentalnog poremećaja ili nesposobnosti i stoga nije u stanju da se uspešno brani; (2) od lišenja slobode, za vrijeme saslušanja u pritvoru i <u>za vreme dok je u pritvoru</u>; (3) od momenta prvog saslušanja za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora od najmanje pet (5) godina; (4) u postupku po vanrednim pravnim lekovima kada je okrivljeni nem, gluv ili pokazuje znake duševne smetnje ili nesposobnosti ili je izrečena kazna doživotnog zatvora; (5) u svim slučajevima kada okrivljeni traži sklapanje sporazuma</p>
--	--	--	---

			<p>o priznanju krivice; ili (6) u svim slučajevima kada se optuženom sudi u odsustvu prema članu 303. ZKP-a. Ako okrivljeni u slučaju „prinudne odbrane“ ne angažuje branioca, a angažovanje ne izvrši neko od lica iz člana 52. stav 7. ZKP, nadležni sudija ili drugi nadležni organ koji sprovodi postupak određuje branilac po službenoj dužnosti o javnom trošku. Ne postoji "test imovinskog stanja" za imenovanje branioca u slučajevima prinudne odbrane iz člana 52. ZKP, što znači da čak i najimućniji okrivljeni mogu dobiti besplatnog branioca koji plaća država u slučajevima iz člana 52. Uključivanje imovinskog cenzusa u okviru člana 52 (ili primena obaveze da se državi nadoknadi troškove pravne pomoći ako se besplatna pravna pomoć nudi materijalno dobrostojećim optuženima) ne bi ni na koji način prekršio međunarodno pravo i u stvari bi bio u skladu sa dobrom praksom u većina drugih zemalja u regionu i svetu sa funkcionalnim sistemima pravne pomoći. Prema članu 57. ZKP (Branilac o javnom trošku kada odbrana nije obavezna), kada ne postoje uslovi za obaveznu odbranu, okrivljenom se na njegov zahtev postavlja branilac o javnom trošku, ako: (1) prema st. finansijska situacija koja ne <u>može da priušti</u> troškove odbrane; i da je ispunjen jedan od sledećih uslova: (1) da se krivični postupak vodi za krivično delo za koje je predviđena kazna <u>zatvora od tri (3) ili više godina</u>; ili to zahtevaju <u>interesi pravde</u>, bez obzira na predviđenu kaznu. Pre postavljanja branioca o javnom trošku u skladu sa članom 57, okrivljeni mora da podnese izjavu u kojoj se navodi svoje imovinsko stanje i izjavi da ne može da snosi troškove branioca. U skladu sa članom 11. ZKP, okrivljenom se postavlja nezavisni, iskusan i kompetentan branilac u skladu sa vrstom krivičnog dela i pod uslovima predviđenim ovim zakonikom.</p>
--	--	--	--

<p>Zakon za besplatnu pravnu pomoć</p>	<p><u>Službeni list</u></p>	<p>Ministarstvo pravde</p> <p>Agencija za besplatnu pravnu pomoć</p> <p>Sudovi Republike Kosovo</p>	<p>Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (ZBPP): iz 2012. Član 4. ZBPP-a predviđa sledeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Besplatna pravna pomoć se nudi na celoj teritoriji Republike Kosovo. ● Besplatna pravna pomoć pruža se u građanskim, krivičnim, upravnim i prekršajnim postupcima. ● Besplatna pravna pomoć se pruža za sledeće vrste: <ul style="list-style-type: none"> ○ informacije i pravni saveti u vezi sa pravnim postupcima; ○ sastavljanje dokumenata i svu drugu tehničku pomoć u vezi sa završetkom kursa; i ○ zastupanje u građanskim, krivičnim, upravnim i prekršajnim postupcima. <p>Član 5 predviđa da pravna pomoć može biti primarna (ili sekundarna). Prema članu 5, „primarna“ pravna pomoć obuhvata sledeće usluge:</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) informacije i pravni saveti u vezi sa pravnim postupcima; (2) sastavljanje dokumenata i svu drugu tehničku pomoć u vezi sa završetkom predmeta; (3) zastupanje u građanskim, krivičnim, upravnim i prekršajnim postupcima; (4) zaštita i zastupanje u svim fazama krivičnog postupka; (5) informacije i pravni saveti u vezi sa postupcima za kršenje; i (6) informacije, pravni saveti i pomoć u posredovanju, arbitražnim postupcima predviđenim zakonima na snazi. <p>„Sekundarna“ pravna pomoć obuhvata samo usluge koje su predviđene u tačkama 2 i 3 gore.</p>
---	-----------------------------	---	---

			<p>ZBPP definiše: (1) kvalifikacione kriterijume (državljeni Kosova sa prebivalištem na Kosovu, lica koja borave na Kosovu i druga lica prema osnovnom međunarodnom pravu reciprociteta (član 7); (2) finansijske kriterijume (gde je primarna pravna pomoć se nudi „svim licima koja ostvaruju pravo na socijalnu pomoć, ili su u sličnoj situaciji sa licima koja ostvaruju pravo na socijalnu pomoć“, a sekundarna pravna pomoć se nudi svim licima čiji su ukupni porodični prihodi manji od prosečan prihod porodice (član 8 i (3) pravni kriterijum, gde se pomoć pruža procenom osnovanosti predmeta prema stvarnoj vrednosti zahteva, argumentovanoj snazi dokaza koje je podnosilac zahtevao i mogućnosti); uspeha zahteva (član 9). Dakle, sva besplatna pravna pomoć prema ZBPP-u, uključujući pravnu pomoć u krivičnim predmetima (za razliku od pravne pomoći koja se pruža prema ZKP-u), koju pruža ABPP, podleže proceni kriterijuma, za razliku od besplatne krivičnopravne pomoći u odbrani prisilne slučajeve ili slučajeve u kojima interesi pravde nalažu pružanje besplatne pravne pomoći od strane države. Praktično, prema intervjuima sa rukovodiocima i osobljem ABPP-a, zbog ograničenih resursa, ne primaju je sva lica koja bi se kvalifikovala za primarnu pravnu pomoć prema tački 3 (što je zastupanje na sudu) zaista i dobijaju ove usluge i selektivni zadatak prioritete treba uraditi, uglavnom na osnovu ozbiljnosti i složenosti predmeta. Ovo potvrđuje Izveštaj o pravnoj pomoći GIZ-a za 2023. godinu.</p> <p>Član 10. ZBPP-a predviđa da se „neposredna besplatna pravna pomoć“ nudi „izuzetno“ u hitnim slučajevima svim licima zadržanim od strane policije, bez obzira na ispunjavanje kriterijuma koje zahteva ZPP.</p>
Međunarodno pravo	<u>Skupština Kosova</u>	Ministarstvo pravde	Međunarodno pravo: Prema međunarodnom pravu, odredbe za pružanje pravne pomoći predviđaju mnogo šire pravo na pravnu

		<p>Agencija za besplatnu pravnu pomoć</p> <p>Sudovi Republike Kosovo</p>	<p>pomoć od ZBPP ili ZKP. Na primer, u krivičnim predmetima, pravna pomoć bi jednostavno morala da bude dostupna svakom okrivljenom koji se suočava sa mogućom zatvorskom kaznom, a koji ne može da priušti da plati advokata i mora da mu bude ponuđena pravna pomoć. U građanskim predmetima, pravnu pomoć treba obezbediti ako to nalažu „interesi pravde“.</p>
<p>Evropska konvencija za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda</p>	<p><u>Službeni list</u></p>	<p>Ministarstvo pravde</p> <p>Agencija za besplatnu pravnu pomoć</p> <p>Sudovi Republike Kosovo</p>	<p><u>Evropska konvencija za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda</u>, garantuje pravo na pravilan proces (član 6. stav 1.), kao posebno ljudsko pravo zasnovano na idejama prirodne pravde, čije je ostvarivanje od fundamentalnog značaja za razvoj demokratije i principa vladavine prava. Konvencijski standard pravilnog postupka uključuje niz specifičnih prava, kao što su pravo na efikasan pristup sudu, pravo da bude saslušan, jednakost u korišćenju posebnih ovlašćenja, pravo na suđenje pred nepristrasnim i nezavisnim sudom stvorenim zakonom, pravo na ravnopravnost u procesu itd.</p> <p>Jedan od instrumenata za ostvarivanje prava na pristup pravdi i standarda pravilnog postupka je pravo na pravnu pomoć. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda izričito priznaje pravo na pravnu pomoć samo licima optuženima za krivično delo, definišući to u članu 6. stav 3. tačka (c), koji prema članu 22. Ustava Republike Kosovo se direktno primenjuje kao deo unutrašnjeg zakonodavstva. Međutim, s obzirom da se standard efektivnog pristupa pravdi i zakonitom postupku primenjuje iu oblasti građanskog prava, pravo na pravnu pomoć je zagarantovano iu slučajevima prava i obaveza iz građanskog prava.</p>

			<p>Prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, obaveza pružanja besplatne pravne pomoći postoji kada to nalažu „interesi pravde“. Kriterijumi koji se koriste kao osnova za ocenjivanje „interesa pravde“ razvijeni su u dugoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) i izraženi u njegovim brojnim odlukama. U tom smislu, Ustav Republike Kosovo, u svom članu 53, utvrđuje da se ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP, što obavezuje sudove u Republici Kosovo da uzme u obzir praksu suda EKLJP prilikom donošenja odluke u sličnim slučajevima na Kosovu. U ovom aspektu glavnu ulogu imaju: pravna i činjenična složenost predmeta, težina moguće kazne, priroda osnovnog prava koje se štiti u konkretnom slučaju, kao i značaj predmeta za pojedinac, navodna nesposobnost pojedinca da se brani prema odredbama domaćeg zakona, stvarna sposobnost pojedinca da se može braniti, uzimajući u obzir godine, kao i sve druge aktivnosti, kao što je obrazovanje, članstvo. ranjivih ili marginalizovanih grupa društva itd.</p> <p>Savet Evrope je dao smernice o pravnoj pomoći zemljama članicama kroz brojne rezolucije i preporuke kako bi delotvoran pristup pravdi bio lakši i bezbedniji, pojednostavljivanje i povećanje transparentnosti sudskih predmeta, informisanje javnosti o mehanizmima pravne zaštite itd. Osim toga, u dokumentima Saveta Evrope se izražava očekivanje da države članice regulišu pružanje pravne pomoći na način da obezbede da niko nije sprečen ekonomskim i drugim preprekama da ostvari i brani svoja prava pred bilo kojim sudom ili drugim javnim telom. vlasti.</p>
--	--	--	---

			<p>Najznačajniji dokumenti Saveta Evrope u oblasti pravne pomoći su:</p> <p>Rezolucija (76) 5 o pravnoj pomoći u trgovinskim i upravnim pitanjima, Rezolucija (78) 8 o pravnoj pomoći i savetima, Preporuka br. R (81) 7 Komiteta ministara za zemlje članice o merama koje olakšavaju pristup pravdi, Preporuka br. R (93) 1 Komiteta ministara za zemlje članice o efektivnom pristupu zakonu i pravdi za veoma siromašne osobe.</p> <p>Republika Kosovo je posvećena da postane punopravna članica EU i stoga je neophodno regulisati pružanje pravne pomoći u skladu sa zakonodavstvom EU i standardima u ovoj oblasti.</p> <p>U EU, pravo na pravnu pomoć predstavlja jedno od osnovnih prava, čije ostvarivanje obezbeđuje efikasan pristup pravdi. Povelja EU o osnovnim pravima iz 2000. predviđa da: „Svako lice ima priliku da bude savetovano, branjeno i zastupano. Pravna pomoć je dostupna <u>onima koji nemaju dovoljno sredstava</u> u onoj meri u kojoj je takva pomoć <u>neophodna da bi se obezbedio efikasan pristup pravdi</u>“ (član 47, st. 2 i 3).</p> <p>Direktiva Saveta 2000/43/EC od 29. juna 2000. o primeni principa jednakog tretmana među osobama bez obzira na rasno ili etničko poreklo² podstiče države članice da uključe organizacije civilnog društva u pružanje pravne pomoći kada država, zbog nedovoljnih finansijskih i ljudskih resursa, nije u mogućnosti da odgovori zahtevima za besplatnu pravnu pomoć.</p>
--	--	--	--

² Direktiva Saveta 2000/43/EC od 29. juna 2000. o primeni principa jednakog tretmana među osobama bez obzira na rasno ili etničko poreklo

			<p>Direktiva Saveta 2002/8/EZ od 27. januara 2003. o poboljšanju pristupa pravdi u prekograničnim sporovima, uspostavljanju zajedničkih minimalnih pravila u pogledu pravne pomoći za takve sporove iz 2002. godine³ promovisala primenu pravne pomoći u prekograničnim sporovima za pojedince kojima nedostaju dovoljna finansijska sredstva da bi pristup pravdi bio lakši i efikasniji.</p> <p>Okvirna odluka Saveta od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnom postupku iz 2001. godine⁴ podstiče zemlje članice da sinhronizuju sve zakone u cilju sprovođenja Rezolucije (76) 5 o pravnoj pomoći u građanskim, privrednim i upravnim pitanjima, od 18. februara 1976. godine.</p>
--	--	--	---

³ Direktiva Saveta 2002/8/EZ od 27. januara 2003. o poboljšanju pristupa pravdi u prekograničnim sporovima, uspostavljanju zajedničkih minimalnih pravila u pogledu pravne pomoći za takve sporove iz 2002. godine

⁴ Okvirna odluka Saveta od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnom postupku iz 2001. godine

1.5. Drvo problema

Osnovni problem koji je identifikovala radna grupa je to što trenutno stanje pravne pomoći nije u skladu sa zahtevima građana i nedostaje razvoj i napredak u skladu sa promenama u pravosudnom sistemu. Ono o čemu je razgovarala radna grupa odnosi se na činjenicu da trenutno stanje nije zadovoljavajuće u pogledu pristupa pravdi kroz pravnu pomoć za sve društvene kategorije i ovaj deo zahteva promišljanje. Pored toga, uočeno je da imamo nedostatak koordinacije i distribucije u nekim institucijama za objedinjavanje pravne pomoći i to utiče na efikasnost i uspeh, pa je i ovaj deo zahteva reformski pristup. Važan deo je kvalitet stručnog zastupanja u predmetima pravne pomoći, postoji potreba za većim uzdizanjem i nadzorom u pogledu kvaliteta pravne pomoći. Sledeća slika predstavlja stablo problema kreirano za potrebe ovog koncept dokumenta.

Slika 8 - Drvo problema, koje prikazuje glavni problem, njegove uzroke i posledice

Efekti	Rashodi državnog budžeta bez opravdanja u obuhvatu i kvalitetu besplatne pravne pomoći
	Nezadovoljavanje potreba građana za besplatnom pravnom pomoći
	Nedovoljan kvalitet usluga besplatne pravne pomoći
Glavni problem	Disfunkcija sistema besplatne pravne pomoći i izazovi u ispunjavanju kvantiteta i kvaliteta usluga besplatne pravne pomoći na Kosovu
Uzroci	Nedostatak konsolidovanog i razjašnjenog sistema besplatne pravne pomoći
	Nedovoljni kapaciteti i resursi za ispunjavanje Univerzuma zahteva za pravnu pomoć na Kosovu
	Nedostatak mehanizama kontrole kvaliteta usluga besplatne pravne pomoći

1.5.1. Uzroci

Trenutno je veoma problematična činjenica da postoje tri potpuno različite institucije za finansiranje besplatne pravne pomoći, kao što je gore objašnjeno.

Kako besplatna pravna pomoć postoji u ova tri institucionalna mehanizma, u početku se stvara situacija da pravna pomoć nije objedinjena u jedan institucionalni mehanizam i da je država dozvolila da se ona distribuira. Budući da je prvobitno raspoređen, predstavlja institucionalno opterećenje, jer prema ovom konceptu tu nadležnost imaju i pravosudni i tužilački sistem, što direktno nije u okviru ovih besplatnih pravnih pomoći. Shodno tome, postojeći sistem ne zadovoljava potrebe građana za besplatnom pravnom pomoći, ne postoje mehanizmi za kontrolu kvaliteta usluga (osim u ABPP), ne postoji sistem odgovornosti za sve delove sistema i predstavlja neprihvatljiv trošak za državu. Štaviše, to znači da postoji i raspodela planiranja, potrošnje i izveštavanja za budžet koji se dodjeljuje ovim institucijama i takođe stvara mnoge tehničke i logističke poteškoće u vezi sa budžetom. Ono što je važno za budžet, kako se budžet raspoređuje, nije efikasno u smislu jednakog pristupa građana kojima je potrebna pravna pomoć države.

1.5.2. Efekti

Sistem pravne pomoći koji je neefikasan, i ne funkcioniše dobro, može izazvati različite indirektno troškove, utičući na pojedince, zajednice i ukupan pravni i pravosudni sistem. Neki od ovih indirektnih troškova uključuju sledeće:

1. Socijalni troškovi:

- **Povećana nejednakost:** Nedostatak efikasne pravne pomoći može pogoršati društvene i ekonomske nejednakosti, jer pojedinci sa ograničenim finansijskim resursima mogu imati poteškoća u pristupu pravnom zastupanju.
- **Društveno nezadovoljstvo:** Uočena nepravda i nepravednost kao rezultat neadekvatnog sistema pravne pomoći mogu doprineti socijalnom nezadovoljstvu.

2. Ekonomski troškovi

- **Gubitak produktivnosti:** Pravna pitanja koja se ne rešavaju blagovremeno i na adekvatan način mogu dovesti do gubitka produktivnosti, jer pojedinci

mogu biti zaokupljeni svojim pravnim problemima umesto da se fokusiraju na posao ili obrazovanje.

- **Nezaposlenost i siromaštvo:** Pravni izazovi, posebno oni koji se odnose na zapošljavanje ili stanovanje, mogu doprineti nezaposlenosti i siromaštvu, dodatno opterećujući sisteme socijalne podrške.

3. Troškovi sistema krivičnog pravosuđa:

- **Povećan broj predmeta:** Neadekvatna pravna pomoć može doprineti povećanju broja predmeta u pravosudnom sistemu, jer pojedinci možda nemaju pristup pravnoj pomoći potrebnoj da bi se nosili sa pravnim procesima ili rešavali osnovna pitanja.
- **Povećana proceduralna neefikasnost:** Kao što su mnoge od krivičnih sudija na Kosovu izrazile, slučajevi sa braniocima su lakši za suđenje, kao i pogodniji za rešavanje u prethodnom postupku. Kada nema branioca, sudije često moraju donekle da preuzmu ovu ulogu.
- **Povećan broj zatvaranja i prenatrpanost zatvora:** Okrivljeni bez branioca imaju veću vjerovatnoću da izgube svoje slučajeve, što dovodi do toga da je više ljudi zatvoreno nego što je potrebno. Zatvori širom sveta su prilično skupi za rad.

4. Dugoročni pravni troškovi:

- **Eskalacija pravnih problema:** Bez odgovarajućeg pravnog zastupanja, pravna pitanja mogu eskalirati tokom vremena, što dovodi do složenijih i skupljih pravnih izazova (kao što su tužbe) na duži rok.

5. Uticaj na pristup pravdi:

- **Gubitak poverenja u pravni sistem:** sistem pravne pomoći koji loše funkcioniše može da ugrozi poverenje javnosti u pravosudni sistem uopšte, čineći da je manja verovatnoća da pojedinci traže pravdu ili učestvuju u pravnim procesima.

6. Izazovi raspodele resursa:

- **Neefikasna raspodela resursa:** Nepotpuni sistemi pravne pomoći mogu dovesti do neefikasne alokacije resursa u okviru pravnog i pravosudnog sistema, jer slučajevi možda neće biti prioritetni za tretman na osnovu njihove važnosti ili hitnosti.

1. **Neispunjavanje osnovnih prava:** Pravna pomoć je od suštinskog značaja da bi se obezbedilo da svi pojedinci imaju pristup pravdi i da bi se garantovala zaštita

njihovih prava. Bez ove pomoći, neki ljudi možda neće moći da brane svoja prava ili da se suoče sa pravnim izazovima.

2. **Uticao na marginalizovane grupe:** Marginalizovane i siromašne grupe su posebno pogođene nedostatkom besplatne pravne pomoći, jer je manja verovatnoća da će imati resurse da plate privatne pravne savete.

Sadašnji sistem takođe dozvoljava advokatu da se ne angažuje od početka do kraja u predmetu, a posebno u krivičnom predmetu, to je stvorilo refleksiju na ne tako dobre strane, jer je došlo do promene advokata i primećuje se da je bilo slučajeva da kvalitet pružanja pravne pomoći i kvalitet zastupanja nisu bili na odgovarajućem nivou.

Što se tiče pravne pomoći i kvaliteta zastupanja, deo koji je identifikovan je povremeno obaveštavanje stranke o statusu njenog predmeta na sudu. Stranke su ocenile da je neophodno da advokati imaju više komunikacije i obaveštenja sa strankama o statusu predmeta i toku postupka.

1.5.3. Zainteresovane strane

Sledeća slika navodi identifikovane zainteresovane strane. Takođe pokazuje da li na njih utiču uzroci, posledice ili oboje. Pored toga, poslednja kolona u rezimeu pokazuje kako na njih utiče. Poglavlje 5 pruža informacije o tome kako su ove zainteresovane strane konsultovane.

Slika 4: Pregled zainteresovanih strana na osnovu definicije problema.

Ime zainteresovane strane	Uzroci za koje je stranka povezana	Efekti na koje je stranka povezana	Način na koji je stranka povezana sa ovim uzrokom ili posledicom
Sudski savet Kosova i sudovi	<p>Veliki broj zahteva upućenih Sudskom savetu Kosova (SSK) za besplatnu krivično-pravnu pomoć (<i>po službenoj dužnosti</i>) koja se pruža u sudskim (revizijskim) fazama krivičnog postupka.</p> <p>Opterećenje administracije u planiranju budžeta, trošenju i izveštavanju za besplatnu krivičnopravnu pomoć (<i>po službenoj dužnosti</i>) koja je predviđena u sudskim (revizijskim) fazama krivičnog postupka.</p>		<p>Raspodela pravne pomoći u nekoliko mehanizama, kakva je trenutno, odražava se na kvalitet pravne pomoći, a samim tim i na pristup pravdi.</p>
Tužilački savet Kosova i tužilaštva	<p>Veliki broj zahteva upućenih Tužilačkom savetu Kosova (TSK) za krivično-pravnu pomoć (<i>po službenoj dužnosti</i>) koju u istražnim fazama pružaju policija i državni tužioci.</p>		<p>Raspodela pravne pomoći u nekoliko mehanizama, kakva je trenutno, odražava se na kvalitet pravne pomoći, a samim tim i na pristup pravdi.</p>

	Opterećenje administracije u planiranju budžeta, trošenju i izveštavanju za besplatnu (<i>po službenoj dužnosti</i>) krivičnopravnu pomoć koju u istražnim fazama pružaju policija i državni tužioci.		
Vlada / Ministarstvo pravde, organi javne uprave	Nedostatak prioriteta pravne pomoći, a samim tim i pristupa pravdi za sve kategorije društva		Reformatorski i razvojni pristup pravnoj pomoći u odnosu na reforme i razvoj pravnog sistema u zemlji.
Agencija za besplatnu pravnu pomoć	Nedovoljni kapaciteti i resursi Brojni zahtevi za pravnu pomoć mimo sredstava koje poseduje		
Advokatska komora Kosova	Kvalitet pružanja pravne pomoći i kvalitet zastupanja		Nepotpun pristup pružanju pravne pomoći i zastupanja.
Organizacije civilnog društva		Gubitak poverenja javnosti	Izveštaji civilnog društva o nadzoru pravosuđa pokazuju neefikasnost koja dodatno utiče na gubitak poverenja javnosti u pravosudni sistem.
Građani		Neostvarivanje prava u razumnom roku Gubitak poverenja javnosti	Kršenje ljudskih prava. Mali broj građana koji imaju koristi od pravne pomoći i zastupanja.

		Ograničen pristup pravdi	
--	--	-----------------------------	--

1.6. Uporedna analiza

Vrsta i efikasnost modela pružanja pravne pomoći:

Vrsta modela pružanja pravne pomoći u datoj zemlji u velikoj meri utiče na količinu, kvalitet i cenu pravne pomoći. Prema tome, to treba u potpunosti uzeti u obzir u ovoj proceni. U nastavku je prikazan opšti uporedni opis različitih tipova modela koji se koriste širom sveta, a zatim će se razmotriti neke od najverovatnijih za upotrebu na Kosovu za pružanje pravne pomoći koju finansira država. Procenjeni su načini na koje ovi modeli mogu uticati na obim, kvalitet, ukupne troškove i relativnu isplativost. Poslednja dva aspekta (troškovi i relativna isplativost) biće obrađena kroz analizu troškova i koristi dva najizvodljivija modela.

Mogući modeli za pružanje pravne pomoći u krivičnim pitanjima: Postoji više različitih postojećih modela koji su korišćeni za pružanje pravne pomoći, bilo sami ili u kombinaciji sa drugima, od kojih svi nisu garantovani ili finansirani od strane države. Uopšteno govoreći, postoje sledeći modeli za pružanje pravne pomoći, kako u građanskoj/upravnoj tako i u krivičnoj oblasti:

- **Model javnog branioca ili model institucionalne pravne pomoći (MJB)**, koji pruža pravnu pomoć preko državnog subjekta, kao što je kancelarija javnog branioca ili državna pravna pomoć, sa „javnim braniocima“ posvećenim isključivo pružanju pravne pomoći sa punim radnim vremenom ili pravnici institucionalne pravne pomoći. „Pravni službenici“ i trenutna institucionalna struktura ABPP-a na Kosovu je primer ovog modela;
- **Model ugovaranja NVO/privatnih organizacija (MU)**, sličan MJB-a po tome što se oslanja na advokate sa punim radnim vremenom koji su posvećeni isključivo pružanju pravne pomoći, ali uključuje dodelu državnih ugovora organizacijama civilnog društva ili sektorskim kompanijama, privatnim/advokatskim firmama koje pružaju usluge pravne pomoći umesto da ih direktno pruža država. Ovaj model do danas nije korišćen na Kosovu;
- **Model imenovanog branioca (MIB)**, koji se oslanja na imenovanje ili zahtev (upućen komori ili advokatskoj komori) za imenovanje privatnog advokata od strane sudija, policije, tužilaca ili drugih aktera i plaćanje fiksne naknade za uzimanje slučaja, ili šema zasnovana na mehanizmu kompenzacije za svaku akciju prema fiksnoj stopi. Na Kosovu, sistem pravne pomoći u krivičnim predmetima po imenovanju prema službenoj dužnosti na Kosovu i mehanizam ABPP-a za ugovaranje advokata za vođenje sudskih predmeta koriste model MIB.
- **Dobrovoljni pro bono model (DPBM)**, koji se oslanja na dobru volju advokata da preuzmu slučajeve pravne pomoći bez ikakve nadoknade. U DPBM, privatni advokati dobrovoljno izdvajaju svoje vreme i pravnu ekspertizu kako bi pružili besplatne pravne usluge pojedincima kojima je to potrebno. Pravna zajednica podstiče advokate da dobrovoljno preuzmu pro bono predmete, doprinoseći širem cilju povećanja pristupa pravdi;

- **Obavezni *pro bono* model (OPBM)**, koji se, na primer, oslanja na to da se od advokata Komore zahteva da preuzmu unapred određen broj *pro bono* predmeta kako bi zadržali svoje članstvo u Komori. Prema ovom modelu, od pravnih stručnjaka se po zakonu ili profesionalnim propisima zahteva da posvete određeno vreme pružanju *pro bono* pravnih usluga. Obavezni aspekt obezbeđuje održivi doprinos pravne zajednice da služi onima koji ne mogu priuštiti pravno zastupanje. Prema regulativi AKK-a, OPBM je obaveza svakog advokata za jedan predmet u toku godine, ali se to ne primenjuje u praksi
- **Model Univerzitetske pravne klinike (MUPK)**, koji se oslanja na rad studenata prava koji pohađaju jednostavne kurseve pod nadzorom svog profesora prava. Prema ovom modelu, pravni fakulteti ili univerziteti rade pravne klinike u kojima studenti prava, pod nadzorom akademskog osoblja i licenciranih advokata, pružaju pravnu pomoć pojedincima. Ovaj model služi dvostrukoj svrsi pružanja praktičnog iskustva studentima prava, a istovremeno proširuje pružanje usluga pravne pomoći potrebitima. Pravni fakultet Univerziteta u Prištini „*Hasan Prishtina*“ sprovodi ovaj model na Kosovu sa planiranjem njegovog proširenja;
- **Sistem pravne pomoći:** Kombinacija dva ili više od gore navedenih modela koji se odnose na zajedničke standarde, prakse, izvore finansiranja, disciplinske mehanizme, obuku itd.

Svaki gore opisani model ima prednosti i nedostatke, a efikasnost sistema pravne pomoći često zavisi od kombinacije ovih modela kako bi se odgovorilo na različite pravne potrebe građana.

Za potrebe ovog koncept dokumenta, fokus će prvenstveno biti na dva moguća modela, MJB i MIB, pošto su oba ova modela generalno finansirana od strane države i najviše ih koriste države širom sveta za ispunjavanje svojih obaveza pravne pomoći prema nacionalnom i međunarodnom pravu. Treba napomenuti da je MIB model u mnogome sličan modelu MJB sa važnim izuzetkom da je u MIB-u glavni pružalac pravne pomoći NVO ili privatno lice, a ne država, ali mnoge druge prednosti i nedostatke takav model je sličan MJB-u. S druge strane, DPBM, OPBM i MUPK su donekle ograničeni modeli u smislu pokrivenosti i efikasnosti iz različitih razloga i najprikladniji su kao komplementarni modeli glavnom modelu pružanja usluga i ovde se neće mnogo detaljnije raspravljati.

Uporedna analiza trenutno postojećih modela u Evropi i drugim zemljama

Zemlje sa modelom potpunog ili delimičnog javnog branioca (MJB) u odnosu na model potpuno imenovanog branioca (MIB)

- **Amerika:** Sjedinjene Američke Države (47 MMP država, 3 sa MIB), Kanada, Meksiko, Portoriko, Brazil, Argentina, Paragvaj, Čile, Kolumbija, Peru, Ekvador, Nikaragva, Kostarika, Panama, Gvatemala, Salvador, Honduras, Bolivija, Urugvaj

- **Evropa:** Engleska i Vels (delimično), Škotska (delimično), Irska (delimično preko centara za pravnu pomoć), Moldavija – preko Kancelarije za pravnu pomoć koju garantuje država, Gruzija – preko Kancelarije javnog branioca, Finska (delimično kroz puno radno vreme Advokati Kancelarije za pravnu pomoć), Bosna i Hercegovina (preko centara za pravnu pomoć MO), Belgija (delimično preko centara za pravnu pomoć), Jermenija, Litvanija (preko centara za pravnu pomoć), Republika Češka (neki građanski predmeti) i Slovačka (neki građanski predmeti)
- **Afrika, Azija i Okeanija:** Australija, Singapur, Indija, Pakistan, Nepal, Južna Afrika i Namibija.

Zemlje sa uglavnom MIB: Nemačka. Francuska, Švajcarska, Belgija, Holandija, Rumunija, Ukrajina, Irska (delimično), Mađarska, Luksemburg, Španija i Portugal.

Poglavlje 2: Ciljevi

Ministarstvo pravde je, u okviru Programa Vlade Kosova 2021-2025, predvidelo „Reformu sistema krivičnog, građanskog i administrativnog pravosuđa“. U tom pravcu, u delu o vladavini prava, u okviru potpoglavlja 2.2, definisana je izrada relevantnog zakonodavstva neophodnog za dopunu i promenu politika u oblasti besplatne pravne pomoći. Stoga je ovaj koncept dokument u funkciji procene stanja u oblasti besplatne i pravne pomoći u okviru strateškog prioriteta „efektivna pravda“, strateški podcilj 9.1.1. Pravda na vreme, predviđena je izrada ovog koncept dokumenta.

Slika 5: Relevantni ciljevi Vlade

Relevantan cilj	Naziv relevantnog planskog dokumenta (izvor)
<p><i>Strateški cilj –</i> Reforma i unapređenje sistema besplatne pravne pomoći.</p>	<p>Program Vlade Republike Kosovo 2021-2025</p> <p>Nacionalni plan razvoja</p> <p>Strategija vladavine prava 2021-2026 3.3. Pristup pravdi Strateški cilj III: Jačanje pristupa pravdi</p>
<p><i>Specifični cilj –</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ujednačavanje besplatne pravne pomoći i budžeta • Zadovoljavanje potreba građana za besplatnom pravnom pomoći 	<p>Prema ovom koncept dokumentu.</p>

<p>pružanjem dovoljnih i dostupnih usluga besplatne pravne pomoći.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povećati kvalitet usluga besplatne pravne pomoći kako bi se obezbedilo da one ispunjavaju neophodne standarde i efektivno podržale građane kojima je potrebna. 	
<p><i>Svrha politike –</i></p> <p>Objedinjavanje besplatne pravne pomoći u adekvatan institucionalni mehanizam za postupanje po zahtevima i pružanje besplatne pravne pomoći građanima koji pravdu pristupaju putem pravne pomoći.</p>	<p>Prema ovom koncept dokumentu</p>

Poglavlje 3: Razmotrene opcije

Na osnovu analize gornjeg problema i ciljeva koji se žele postići, radna grupa je ispitala ukupno tri opcije.

Poglavlje 3.1: Prva opcija - bez promena

Uprkos procenama i izveštajima u oblasti besplatne pravne pomoći, relevantno zakonodavstvo na snazi se ne menja u cilju promene postojećeg stanja. Nepromjenom ili promjenom relevantnog zakonodavstva, situacija će i dalje biti ista i bez ikakvih promena i reformi kroz koje će to rezultirati unapređenjem i podizanjem oblasti besplatne pravne pomoći na viši nivo nego što je trenutno. Nepromena relevantnog zakonodavstva na snazi koji se odnosi na besplatnu pravnu pomoć, omogućiće da se nastavi sa trenutnom situacijom, odnosno istim i sledećim, gde:

- Ljudski resursi u Agenciji će biti nedovoljni uz dovoljan budžetski deficit, što se odražava na kvantitet i kvalitet usluga besplatne pravne pomoći;
- Važeća zakonska regulativa o besplatnoj pravnoj pomoći odnosi se na regulisanje organizacionog aspekta besplatne pravne pomoći. Pitanje pružanja besplatne pravne pomoći se više ne obrađuje detaljno.
- Relevantni mehanizam za praćenje vrednovanja kvaliteta besplatne pravne pomoći nije aktivan uprkos činjenici da je važan jer postoji mogućnost refleksije na kvalitet besplatne pravne pomoći;
- Neizvesnosti u vezi sa formulom finansiranja usluga besplatne pravne pomoći će se nastaviti;
- Nastaviće se sa sadašnjom situacijom u kojoj se opšti položaj službenika u Agenciji neće poklapati sa poslovima i odgovornostima koje obavljaju, a koji imaju nadležnosti donekle slične dužnostima državnog pravobranilaštva;

- Nedostaju instrumenti i neophodni kapaciteti za praćenje ponuđenih usluga, posebno u delu zastupanja;
- U kadru dominira profil pravnika, sve dok postoji nedostatak i velika potreba onih koji su završili pravosudni ispit, ali niske plate utiču na njihovu nezainteresovanost da postanu deo Agencije;
- Neadekvatna infrastruktura, nedostatak dovoljno prostora i lak pristup ljudima kojima su potrebne usluge besplatne pravne pomoći;
- Nedostatak vozila, inventara i radne opreme dovoljnih za obavljanje zadataka i ispunjavanje obaveza;
- Nedostatak dovoljnih sredstava i prenos neizmirenih obaveza iz godine u godinu;
- Organogram Agencije je i dalje nedovoljno definisan i zahteva reviziju i jasno strukturisanje, kao i tačan opis poslova i radnih obaveza za direktora, rukovodioce, kao i za službenike koji pružaju usluge besplatne pravne pomoći i deo administrativnog osoblja ;
- Ne postoji procena stvarne specifikacije usluga i potreba za besplatnom pravnom pomoći, koje usluge će pružati Agencija, a koje će se ugovoriti angažovanjem advokata po procedurama predviđenim zakonom;
- Nedostaje dovoljna obuka za povećanje kapaciteta službenika Agencije koji se bave pružanjem besplatne pravne pomoći;
- Agencija ima funkcionalan sistem za prikupljanje podataka koji se odnose na korisnike besplatne pravne pomoći i pružene usluge, o čemu takođe postoje izveštaji u redovnim intervalima. Međutim, nedostatak međuinstitucionalne koordinacije sa nezavisnim ustavnim institucijama i nedovoljno sa civilnim društvom, utiče na stvarno i redovno neažuriranje njihovih podataka, što se predstavlja kao problem.

Poglavlje 3.2 Druga opcija - srednja (hibridni model)

i. Poboljšanje kapaciteta za ispunjavanje Univerzuma zahteva za pravnu pomoć na Kosovu:

Iz više razloga, možda će biti neophodno razmotriti korišćenje mešovitog hibridnog modela, koji treba da ima MJB kao i MIB prema sledećim parametrima:

- Započeti primenu modela zastupanja na sudskim ročištima od strane službenika ABPP-a, u građanskim, administrativnim i krivičnim postupcima. Zastupanje u građanskim i administrativnim postupcima treba u potpunosti da pokrivaju službenici ABPP-a. Što se tiče krivičnih postupaka, kao što je često slučaj sa pokretanjem ovakvih inicijativa, bilo bi preporučljivo da se početak primene ovog modela za krivična zastupanja započne u Prištini sa najmanje tri službenika, na primer, s obzirom da ima većinu slučajeva u zemlji. Deo slučajeva krivičnih zastupanja koji ne može biti pokriven od strane službenika zbog obima posla,

ABPP-a angažuje advokate sa liste advokata AKK-a. Preporučuje se da se primena ovog modela započne u Prištini, a zatim da se koristi drugi kao kontrolna grupa kako bi se merio uticaj funkcionisanja ovog modela. Početak ovog modela treba da bude praćen implementacijom jednostavnog softvera van police kako bi se moglo efikasno pratiti MJB i njegov uticaj, uključujući nivo zadovoljstva klijenata. Angažovanje advokata AKK-a treba da bude predviđeno i za zastupanje u građanskim i administrativnim postupcima u slučaju neizdrživog obima posla, ali ABPP-a treba da teži da ove slučajeve pokriva principijelno sa svojim službenicima.

- Objedinjavanje dela besplatne pravne pomoći od (SSK) za besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku (po službenoj dužnosti ili po službenoj dužnosti), dela TSK-a i Agencije za besplatnu pravnu pomoć u jedinstven mehanizam i onog u Agenciji za besplatnu pravnu pomoć . Ovakvo objedinjavanje će biti u funkciji planiranja, najbolje implementacije besplatne pravne pomoći, shodno tome će se odraziti i na razumnost budžeta u slučajevima u kojima će biti ponuđena besplatna pravna pomoć;
- Prenos budžeta sa SSK, TSK na ABPP onog dela koji je u velikoj meri podeljen između ova dva institucionalna mehanizma. To bi omogućilo da se budžet koji država izdvaja za besplatnu pravnu pomoć koncentriše samo u ABPP i da se iz ove druge planira, dodeljuje, troši i izveštava. Ovaj obrazac će se bolje odraziti u planiranju budžeta, trošenju i izveštavanju, osim toga biće moguće imati i veći broj onih kojima će biti ponuđena besplatna pravna pomoć;
- Za službenike ABPP određivaće se uslovi rada u skladu sa nadležnostima i akademskom i stručnom spremom koju imaju. Shodno tome, njihov čin i plata biće utvrđeni u skladu sa Zakonom o platama. Međutim, uslovi njihovog rada, odnosno plata, odražavaće njihovu odgovornost, njihov značaj u pružanju besplatne pravne pomoći i njihov kvalitet da će ti službenici sami pružati pravnu pomoć i zastupanje u sudskim i upravnim organima.
- Zastupanje u krivičnim predmetima treba da se vrši u kombinaciji sa službenicima ABPP-a kako je gore razjašnjeno i prema postojećem sistemu ek officio, što podrazumeva angažovanje advokata AKK-a. Međutim, ABPP će angažovati spoljne saradnike nakon reformi za konsolidaciju besplatne pravne pomoći u ABPP predloženim u sledeće.
- Pravno imenovanje treba da postavlja uslov za polaganje pravosudnog ispita i pravno profesionalno iskustvo koje moraju popuniti službenici ABPP-a . Ovo će obezbediti da će slučajevi besplatne pravne pomoći biti obrađeni, predstavljeni na osnovu profesionalizma, odgovornosti i posvećenosti, kvalitetnih preduslova za pružanje besplatne pravne pomoći od strane službenika Agencije za besplatnu pravnu pomoć.

- Izmeniti ZKP-a kako bi se eliminisala razlika između slučajeva „obavezne zaštite“ i „neobavezne zaštite“ u pogledu dostupnosti pravne pomoći. Time bi se eliminisalo pružanje pravne pomoći, na primer, materijalno sposobnim licima u predmetima obavezne odbrane, što nije dobro korišćenje izuzetno ograničenih resursa dostupnih za besplatnu pravnu pomoć. Ovo bi takođe ohrabrilo sudije, koje uglavnom samo dodeljuju pravnu pomoć u predmetima obavezne odbrane, da prošire dostupnost pravne pomoći. Svako ko se suočava sa zatvorskom kaznom (to jest, u skoro svakom krivičnom predmetu) imao bi pravo na pravnu pomoć ako bi ispunio test potreba. Kao iu mnogim drugim zemljama širom sveta, ako optuženi koji je finansijski sposoban da angažuje advokata ne želi to da uradi, trebalo bi mu dozvoliti da nastavi da se brani. U ovim slučajevima, sudije moraju da održe saslušanje kako bi utvrdile da okrivljeni ima „ispravan sud“ u donošenju odluke da se nastavi bez profesionalnog zastupanja. Takođe, izmeniti ZKP za omogućavanje zastupanja u krivičnim predmetima od strane službenika ABPP-a koji ispunjavaju kriterijume da budu advokati.
- Takođe je potrebna detaljnija specifikacija kriterijuma za besplatnu pravnu pomoć, da bi se imala ujednačena primena kriterijuma ocenjivanja. Slično, lista specifičnih poreskih grupa u sadašnjem zakonodavstvu je ocijenjena kao isključujuća za kategoriju žrtava rata. Stoga je neophodno uključiti i ovu kategoriju, ali ne ograničavajući se na ovu grupu.
- U pogledu procene kriterijuma i vrsta primarne i sekundarne pravne pomoći, problemi su takođe predstavljeni u praksi, kako je gore navedeno. Prema važećem zakonu, obe vrste pravne pomoći imaju za cilj da obezbede da pojedinci kojima je potrebna pravna pomoć imaju pristup informacijama, savetima i pravnom zastupanju. Da bi se rešili ove probleme i obezbedili jasnije razdvajanje, predlažu se sledeće izmene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći:
 - Primarna pravna pomoć:
 - Uključiti samo informacije i pravne savete u vezi sa pravnim procedurama.
 - Ova usluga treba da bude dostupna svim licima koja se kvalifikuju prema definisanim kriterijumima
 - Sekundarna pravna pomoć:
 - Uključiti informacije, pravne savete, sastavljanje dokumenata i svu drugu tehničku pomoć u vezi sa završetkom predmeta.
 - Uključiti zastupanje u građanskim, krivičnim, upravnim i prekršajnim postupcima.

- Ova usluga treba da bude dostupna osobama koje se kvalifikuju prema definisanim kriterijumima i kojima je potrebna puna pravna zaštita i zastupanje.
- Promovisanje pro bono kulture među advokatima kroz sprovođenje obaveze pružanja pro bono usluga, predviđenih relevantnim uredbama koji proizilaze iz Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.
- Organizacije civilnog društva (OCD) i pravne klinike igraju ključnu ulogu u zadovoljavanju potražnje za pravnom pomoći, posebno za marginalizovane i ranjive zajednice. Ovi subjekti popunjavaju prazninu u pravnoj pomoći koju pruža država, osiguravajući da pristup pravdi ne bude privilegija, već pravo za sve. OCD, kroz programe pravnog obrazovanja i direktnu pravnu pomoć, osnažuju pojedince znanjem i alatima potrebnim za kretanje u pravnom sistemu.
- OCD koje deluju u oblasti besplatne pravne pomoći pružaju praktično i direktno pravno iskustvo zaposlenima, dok pružaju besplatne pravne usluge onima kojima je potrebna. Ovaj simbolični odnos ne samo da podiže sledeću generaciju pravnih stručnjaka sa jakim osećajem društvene odgovornosti, već takođe obezbeđuje da ranjive grupe, kao što su etničke zajednice, žene i siromašni, dobiju pravnu podršku koja im je potrebna. U novom zakonu biće jasno definisan način pružanja pravnih usluga od strane OCD i kriterijuma koji moraju biti ispunjeni da bi se pružila besplatna pravna pomoć.
- Takođe, novi zakon će predvideti formalni okvir ugovaranja koji dozvoljava OCD-ima da konkurišu za sredstva za pružanje specifičnih pravnih usluga. Ovaj pristup ne samo da obezbeđuje transparentnost i odgovornost, već i promoviše efikasnost u pružanju usluga.
- U okviru ove reforme i unapređenja besplatne pravne pomoći, važan deo je utvrđivanje pravnog osnova za osnivanje, rad i saradnju Klinika pravne pomoći u okviru Pravnih fakulteta univerziteta i koledža na Kosovu. Inkorporiranjem Pravnih klinika besplatne pravne pomoći, u početku će biti više informacija, pristupa i primanje usluga besplatne pravne pomoći od strane građana Republike Kosovo. Stoga je ovaj deo važan za reformu i unapređenje besplatne pravne pomoći u zemlji;
- Zakonsko i konstitutivno definisanje mehanizma u okviru ABPP-a u pogledu nadzora nad uslugama besplatne pravne pomoći i zastupanja u nadležnim organima, je svakako potrebno. Ovde se poziva na to da advokate angažuje samo

Agencija, ali da su odgovorni za disciplinu, i etični su prema Advokatskoj komori. Bez obzira na ovo, odnosno relevantnim zakonskim odredbama treba konstituisati i razjasniti ovaj mehanizam, uključujući nadležnosti kao i interakciju između ABPP-a i AKK-a;

ii. Poboljšanje kvaliteta pravne pomoći koju finansira država na Kosovu

- Usvajanje principa pravde usredsređenih na građanina, tokom pružanja usluga. Ovo uključuje sprovođenje periodičnih anketa o zadovoljstvu kupaca. Takođe uključuje usvajanje multidisciplinarnog pristupa, koji uključuje korišćenje socijalnih radnika i psihologa da podrže klijente i daju doprinos u psihološkim aspektima složenih slučajeva.
- Novi zakon predviđa etičke standarde kako bi se garantovao visok kvalitet pravne pomoći u svim oblastima u (kao što je ABPP već uradila u oblasti građanskog i upravnog prava), koje će poštovati pružaoci. Uključivanje advokata u ugovorne mehanizme (u *ex-officio* zastupanja) je efikasan način da se oni postave odgovorni za njihovo poštovanje. Sprovođenje periodičnih revizija ili pregleda učinka, na osnovu pregleda nasumično odabranih dosijea predmeta, je efikasan način za sprovođenje ovih standarda. Zavisnost od nabavke dodatnih ugovora ili budućih slučajeva o odsustvu bilo kakvih disciplinskih stvari u toku je još jedan dobar način da se podstakne poštovanje etičkih ili praktičnih standarda;
- Fokus na kvalitet pravnih usluga, kategorisanje advokata na osnovu njihovog iskustva za zastupanje u pravnim stvarima prema složenosti predmeta. Mora se predvideti takva regulativa koja obavezuje AKK da dostavi spiskove advokata ABPP-a kategorisane prema iskustvu i pravnoj stručnosti za koje advokati proglašavaju da su spremni da zastupaju.
- Novi zakon takođe predviđa neophodan i kontrolisan pristup ABPP-a bazama podataka u Sudu i Tužilaštvu, u cilju olakšavanja komunikacije, i obaveštavanja Agencije sa sudovima za konkretne slučajeve. To bi omogućilo da se obaveštavanje i elektronska komunikacija daju prioritet između Suda, Tužilaštva i ABPP-a, što bi omogućilo eliminisanje troškova poštanske komunikacije, kraće vreme, veću efikasnost.

Prednosti i nedostaci druge opcije:

1. Poboljšanje pristupa besplatnoj pravnoj pomoći:

- Hibridni model omogućava fleksibilniji i adekvatniji pristup pružanju pravne pomoći, prilagođavajući se različitim regionalnim potrebama i omogućava testiran pristup za dalju implementaciju.

- 2. Efikasnost i koordinacija resursa:**
 - Objedinjavanje budžeta i sredstava u jednu agenciju povećava efikasnost planiranja, raspodele i praćenja sredstava za besplatnu pravnu pomoć.
- 3. Povećanje profesionalizma i kvaliteta usluga**
 - Uspostavljanje jasnih kriterijuma za službenike pravne pomoći i advokate kroz pravosudni ispit i uslove za profesionalno iskustvo osigurava da se slučajevi obrađuju sa visokim nivoom profesionalizma i posvećenosti.
- 4. Promocija Pro Bono kulture:**
 - Promovisanje pro bono angažmana među advokatima pomaže da se proširi pristup pravnoj pomoći za one kategorije stanovništva kojima je ona najpotrebnija.
- 5. Jačanje uloge organizacija civilnog društva:**
 - Uključivanje OCD i pravnih klinika u pružanje besplatne pravne pomoći popunjava praznine u uslugama koje pruža država i povećava pristup marginalizovanim grupama.

Nedostaci druge - srednja opcija

- 1. Složenost i izazovi implementacije:**
 - Hibridni model može doneti izazove u njegovoj implementaciji i koordinaciji, posebno u početnim fazama, gde su potrebni veliki naponi za obuku i prilagođavanje.
- 2. Rizik od nedoslednosti i pomešanost nadležnosti:**
 - Spajanje resursa i odgovornosti može dovesti do nedoslednosti u nadležnostima i dužnostima različitih uključenih institucija, što zahteva pažljivo upravljanje tranzicijom.
- 3. Potreba za dodatnim finansijskim i ljudskim resursima:**
 - Srednji model, uprkos namerama da se poboljša pristup i kvalitet besplatne pravne pomoći, rizikuje da zadrži status quo u pogledu raspodele budžeta i upravljanja resursima. Iako ovaj model može doneti dovoljne strukturne promene koje rešavaju postojeće izazove u pogledu kontrole kvaliteta i upravljanja besplatnom pravnom pomoći, dovodi do situacije u kojoj naponi na proširenju i poboljšanju usluga mogu biti nadoknađeni visokim operativnim troškovima. Kao rezultat toga, postoji realan rizik da bi srednji model, u pokušaju da balansira između inovacije i praktične implementacije, mogao rezultirati skupljim sistemom od sadašnjeg modela.
- 4. Izazovi u održavanju standarda usluga:**
 - Održavanje visokog standarda usluga kroz promene i proširenja sistema pravne pomoći može biti izazovno, zahtevajući snažne mehanizme nadzora i kontinuiranu procenu kvaliteta.

Poglavlje 3.3 Treća opcija- Čist sistem javnih branilaca

i. Poboljšanje kapaciteta za ispunjavanje svih Zahteva za pravnu pomoć na Kosovu:

Kao što je gore navedeno detaljnije, u pružanju sledećih vrsta pravne pomoći postoje sledeći nedostaci. Uočeno je da je u određenim slučajevima bilo nemoguće da se izvlače podaci, kao što je gore objašnjeno. Sve brojke su na godišnjem nivou (koristeći 2022. kao baznu godinu za proračune kao što je gore opisano):

Vrsta pravne pomoći	Univerzum	Procenjeni jaz (br. i %)
Krivično (primarni po službenoj dužnosti)		
• Standard ZKP	6,072	4,139 (68%)
• ABPP ili Stand. Odlazni	4,489	2,556 (47%)
Krivično (sekundarno od ABPP)	UTD	UTD
Građansko (primarni od ABPP/AKK)	9,453	8,948 (95%)
Građansko (sekundarno od ABPP)	UTD	Minimum
Upravlj. (primarno od ABPP/AKK)	1,458	1,439 (98.7%)
Upravlj. (sekundarno od ABPP)	UTD	Minimum

U skladu sa ovim nalazima, izrađene su sledeće preporuke za povećanje obima pravne pomoći koja se pruža na Kosovu što se tiče ove opcije. Povećanje obima pravne pomoći može se izvršiti na različite načine:

Razmotriti promenu modela pružanja pravnih usluga koje se koriste, posebno za primarnu pravnu pomoć (zastupanje na sudu). Trenutni model, kako u ABPP, tako i u sistemu ek officio, je „Model imenovanog branioca“ ili MIB, koji se oslanja na privremenu dodelu predmeta privatnim advokatima AKK na osnovu honorara ili na osnovu aktivnosti po delatnosti sa ukupnim (ABPP) ili mesečno ograničenje (po službenoj dužnosti). Iznad je prikazana analiza troškova i koristi korišćenja MIB u odnosu na MJB za svaku od različitih vrsta pravne pomoći. Kao što se može videti u analizi troškova i koristi, ONJI model, u svetlu okolnosti na Kosovu (naime, relativno niske plate za zaposlene sa punim radnim vremenom i činjenica da ABPP već ima značajnu kancelariju i logističku infrastrukturu u zemlji za biti u mogućnosti da usvoji ONJI po relativno niskim troškovima. Izvršene su nekoliko kalkulacija da bismo pokazali relativnu isplativost svakog modela u različitim scenarijima. Oni se mogu sažeti na sledeći način:

Relativni troškovi "po slučaju" korišćenjem predloženih MJB modela:

- Krivična (sudska faza):

o Slučajevi obavezne zaštite (teški): 138 € (34% troškova MIB-a)

o Slučajevi neobavezne zaštite (prosečna težina): 81 € (20% troškova MIB)

o Manje teški slučajevi: 45 € (11% MIB troškova)

- Građanski: 103 € (54% e troškovi MIB)
- Upravni: 46 € (24% troškova MIB)

Relativni troškovi MJB-a za proizvodnju stvarnog iznosa pravne pomoći pružene prema modelima MIB-a:

Korišćenje MIB modela:

- Krivična (sudska faza): 1.933 (1.643 teška i 290 srednje teških slučajeva) sa ukupnim troškovima od 797.991 €
- Građanski: 505 predmeta sa ukupnim troškovima od 96,960 €
- Upravni: 19 predmeta sa ukupnim troškovima 3,648 €

Korišćenje MJB modela:

- Krivična (sudska faza): 1,933 predmeta sa ukupnim troškovima 250,224 € (31% troškova MIB)

o Predmeti obavezne zaštite (teški) (1.643 predmeta): 226.734

o Slučajevi neobavezne zaštite (umereno teški) (290 slučajeva): 23.490

- Građanski: 505 predmeta sa 52,015 € (**54% troškova MIB**)
- Upravni: 19 predmeta sa ukupnim troškovima 874 € (**24% troškova MIB**)

Relativni troškovi MJB-a za zadovoljavanje „univerzuma potreba“:

Korišćenje MJB-a

- ABPP MJB (koristeći kriterijume podobnosti za ZKP) – **948,115,92 €** (21% troškova MIB)
- ABPP MJB (koristeći Zakon o pravnoj pomoći ili kriterijume podobnosti po međunarodnom pravu) – **280.252,80 €** (7% troškova MIB)
- Građanska pitanja ABPP-a MJB – **928,796.90 €** (54% troškova MIB)
- Pitanja upravnog prava ABPP MJB – **67,370 €** (24% troškova MIB)

U ovoj Opciji takođe važe predložene izmene ZKP-a kako bi se eliminisala razlika između slučajeva „obavezne zaštite“ i „neobavezne zaštite“ u pogledu dostupnosti pravne pomoći.

Poboljšanje kvaliteta pravne pomoći koju finansira država na Kosovu

Konceptni dokument je otkrio da je kvalitet pružene pravne pomoći varirao u zavisnosti od vrste pravne pomoći koja se pruža u zavisnosti od toga ko je pruža (AKK, SSK, TSK ili ABPP).

U oblasti krivičnog prava, gde je glavni pružalac AKK preko sistema *po službenoj dužnosti* koji plaća TSK ili SSK, u zavisnosti od aktera pravosudnog sektora koji traži imenovanje, revizija je mešovita. U OEBS-ovom istraživanju pravne pomoći o stotinama sudija, tužilaca i privatnih advokata (sprovedenom 2020. godine), 40% sudija i tužilaca je izrazilo „često“ ili „veoma često“ zabrinutost za kvalitet, a mnogi su tvrdili da se pravna pomoć često pruža samo kao „formalni“ način i nije baš suštinski ili tehnički, ali je bilo izuzetaka i neki, uključujući i neke članove Radne grupe za koncept papira, izneli su svoje mišljenje da je pravna pomoć *po službenoj dužnosti* prihvatljivog kvaliteta i da se može poboljšati uz određena prilagođavanja, kao što je stvaranje mehanizam kontrole kvaliteta, sprovođenje specijalizovane obuke i obezbeđivanje da se složeni predmeti ne dodeljuju novim ili neiskusnim advokatima, i usvajanje mehanizama koji garantuju vertikalnost zastupanja (tj. istog branioca u svakom trenutku tokom postupka). Prema svim pitanjima tokom evaluacije, sistem *ex officio* nema institucionalni sistem kontrole kvaliteta (osim disciplinskog mehanizma AKK, koji nikada nije bio primenjen u ime zloupotrebe ili nemara u slučaju *po službenoj dužnosti*). Ima veoma malo ili nema uopšte specijalizacije advokata *po službenoj dužnosti* i malo je specijalizacije. Predmeti se dodeljuju nasumično, a ne po iskustvu, tako da se novim advokatima mogu dodeliti veoma složeni predmeti, što značajno utiče na kvalitet zastupanja.

Tokom izrade ovog Koncept dokumenta, nismo bilo moguće dobiti dovoljno specifičnih informacija da damo dovoljnu procenu veoma ograničene krivičnopravne pomoći koju pruža ABPP, osim opštih nalaza u vezi sa programom ABPP-a za imenovanje advokata i njihovu isplatu prema delatnosti kao iu predmetima. građanskog i upravnog prava (koji su definisani u sledećoj stavki).

U građanskoj i upravnoj oblasti koju pokriva ABPP (koja takođe uključuje veoma ograničen broj krivičnih i prekršajnih predmeta) postoje dve različite situacije, kao što je gore navedeno. Jedna je pravna pomoć koju pružaju pravni službenici ABPP-a, a druga je pravna pomoć koja se pruža kroz zastupanje angažovanih advokata. Dok se standard kvaliteta pokazao prilično visokim sa vrlo malo pritužbi na pravnu pomoć koju pružaju službenici ABPP-a, prijavljeni su neki problemi sa pravnom pomoći koja se pruža preko modela advokata imenovanog od strane ABPP-a, uključujući uglavnom propuste u komunikaciji sa klijentima i njihovom informisanju. o tome šta se dešavalo u njihovim slučajevima, koja su njihova prava i šta da očekuju od njihovih slučajeva.

Kao takve, preporuke o tome kako poboljšati kvalitet pravne pomoći na Kosovu, prema ovoj Opciji, uključuju sledeće:

- Kao i sa povećanjem iznosa pravne pomoći na Kosovu po pristupačnoj ceni, treća opcija preporučuje da ceo sistem pravne pomoći pređe na korišćenje modela javnog branioca/institucionalnog pružaoca pravne pomoći (MJB). Ovo je posebno

preporuka u građanskoj i upravnoj, ali i krivičnoj oblasti. Kao što je gore navedeno, MJB ima nekoliko karakteristika koje mogu rezultirati višim kvalitetom, uključujući: lakše uspostavljanje i rad institucionalne jedinice za kontrolu kvaliteta; organizovanje zajedničke obuke svih javnih branilaca/ stalnih pružalaca pravne pomoći; vertikalnost predstavljanja; ekonomija obima koja ga čini veoma isplativim; usvajanje timskog pristupa koji je holističkiji i integralniji; maksimiziranje ljudskih resursa tako što će se članovi tima specijalizovati za ono što su obučeni (tj. advokati brane i zastupaju klijente na sudu i ne istražuju najsitnije detalje predmeta, traže dosijee ili evidenciju ili preuzimaju administrativne zadatke), uvođenje sistem podsticaja koji podstiče rešavanje, a ne samo stalno odlaganje pitanja; među drugima.

- Usvajanje principa pravde usmerene na građane u implementaciji MJB. Ovo uključuje sprovođenje periodičnih anketa o zadovoljstvu kupaca. Ovo takođe uključuje usvajanje multidisciplinarnog pristupa, kao što je preporučeno u Opciji 2.
- Definirati, usvojiti i primeniti etičke prakse i standarde kako bi se garantovao visok kvalitet pravne pomoći (kao što je ABPP uradila u oblasti građanskog i upravnog prava), kao što je preporučeno u Opciji 2.
- Određivanje i konstituisanje nadzornog organa, koji je u skladu sa ovim modelom, imaće punu nadležnost u pogledu nadzora kvaliteta pružanja besplatnih pravnih usluga i zastupanja u sudskim i upravnim organima. Ovaj mehanizam će omogućiti utvrđivanje nedostataka u pružanju besplatne pravne pomoći i usluga zastupanja, a zatim i njihovo izbegavanje kako bi besplatna pravna pomoć bila funkcija pristupa pravdi za građane koji ispunjavaju zakonske uslove.
- Javnim braniocima zaposlenim u ABPP-u određivaće se uslovi rada u skladu sa njihovim nadležnostima i akademskom i stručnom spremom, kao što je preporučeno u Opciji 2.
- Pravno opredeljenje treba da bude uslov za polaganje pravosudnog ispita i pravno stručno iskustvo koje javni branioci zaposleni u Agenciji za besplatnu pravnu pomoć moraju da popune.
- Isto tako, potrebna je detaljnija specifikacija da bi se imala ujednačena primena ocenjivanja kriterijuma besplatne pravne pomoći (kako je elaborirano u Opciji 2).
- Nedostatak raščlanjenih podataka na koje se naišlo u pripremi ovog Koncept dokumenta pokazuje veliku potrebu koja postoji za Međuinstitucionalnim informacionim sistemom SPP, koji može biti jednostavan kao aplikacija koju pružaju različiti konstitutivni članovi SPP-pravne pomoći članovi da beleže i dele osnovne informacije o pruženoj pomoći, rezultatima, izazovima itd. Ovo bi

omogućilo praćenje obaveze Vlade Kosova prema domaćem i međunarodnom pravu da pruži visokokvalitetnu pravnu pomoć licima koja se kvalifikuju za istu;

- Elementi ojačanog sistema pravne pomoći treba da obuhvataju: (1) sprovođenje zajedničkih obuka; i (2) održavanje čestih i periodičnih konsolidovanih sastanaka SPP-a radi razmene strategija, informacija, izazova i rešenja, najboljih praksi itd. Ovo bi trebalo da bude u nadležnosti ABPP-a kao glavne agencije Vlade Kosova posvećene organizovanoj i koordinisanoj pravnoj pomoći. Treba napomenuti da je ovu funkciju donedavno u velikoj meri obavljala međunarodna saradnja, koja nije u potpunosti održiva.
- U okviru zakonske definicije potrebno je utvrditi nadležnost Pravnih fakulteta za organizovanje Klinika besplatne pravne pomoći i određivanje nivoa pravne pomoći koju mogu da pruže. U okviru zakonske definicije potrebno je takođe utvrditi nadležnost NVO u pogledu pružanja besplatne pravne pomoći i određivanje nivoa pravne pomoći koju mogu da pruže, na osnovu i mogućeg aspekta partnerstva sa ABPP-om.

Neophodan i kontrolisan pristup ABPP-a bazama podataka u Sudu i Tužilaštvu, u cilju olakšavanja komunikacije, obaveštavanja Agencije sa sudovima za konkretne slučajeve je takođe potrebno prema ovoj Opciji, slično sa Opcijom 2

Prednosti i nedostaci Treće opcije

Dok čist sistem javnih branilaca može ponuditi neke prednosti u standardizaciji i kontroli kvaliteta besplatne pravne pomoći, izazovi u njegovoj primeni su veliki i složeni. Ovi izazovi uključuju da se promena takvog modela može suočiti sa otporom zbog radikalnih promena koje predlaže u poređenju sa sadašnjom praksom i može zahtevati dug period prilagođavanja da bi se garantovala uspešna tranzicija. Stoga, svaka odluka da se ide ovim putem treba da uzme u obzir ove faktore i planira korake implementacije sa pažnjom i posvećenošću transparentnosti, širokom učešću i kontinuiranoj proceni uticaja.

Prednosti

1. **Standardizacija usluga:** Obezbeđuje jedinstven nivo kvaliteta pravne pomoći, sa javnim braniocima koji su obučeni i specijalizovani za zakonska prava i postupke.
2. **Odgovornost i transparentnost:** Olakšava nadzor i regulisanje usluga pravne pomoći, s obzirom da su javni branioci državni službenici i da su pod direktnim nadzorom.
3. **Direktan pristup grupama u nevolji:** može bolje ciljati i dopreti do marginalizovanih ili ranjivih grupa, pružajući direktniji i prikladniji pristup uslugama.

Nedostaci:

- **Radikalna promena:** Uspostavljanje čistog sistema javnih branilaca zahteva veliku promenu postojeće pravne i administrativne strukture, koja može naići na institucionalni i profesionalni otpor.
- **Nedostatak infrastrukture i obuke:** Takav sistem zahteva velika početna ulaganja u obuku javnih branilaca i u izgradnju odgovarajuće administrativne i logističke infrastrukture.
- **Rizik od prenatrpanosti i preopterećenja:** Javni branioci se mogu suočiti sa velikim brojem slučajeva, ugrožavajući kvalitet odbrane i vreme odgovora.
- **Izazovi prihvatljivosti:** Promena takvog modela možda neće biti lako prihvaćena od strane javnosti i pravnih stručnjaka.
- **Stabilnost osoblja:** ABPP se tokom godina može suočiti sa čestim promenama osoblja koje pruža besplatnu pravnu pomoć, što zahteva dodatni budžet i napore za zapošljavanje i obuku novih službenika.
- **Centralizacija i kontrola:** Koncentracija usluga pravne pomoći u rukama ABPP-a može stvoriti rizik od oblika državnog monopola nad ovim uslugama, ograničavajući inovacije i kontinuirano poboljšanje kvaliteta.

Poglavlje 4: Identifikacija i procena budućih uticaja

Sledeća tabela predstavlja najznačajnije uticaje koji su identifikovani. Aneksi 1 do 4 predstavljaju procenu svih uticaja u skladu sa sredstvima za identifikaciju ekonomskih, socijalnih, ekoloških uticaja i uticaja na osnovna prava. Ova sredstva su navedena u Priručniku za izradu koncept dokumenta. Četiri aneksi takođe ukazuju na procenu značaja različitih uticaja i željeni nivo analize. Očekivani uticaji se odnose na sve o kojima se govori u Poglavlju 3.

Slika 12 - Najznačajniji uticaji identifikovani za kategoriju uticaja

Kategorije uticaja	Identifikovani relevantni uticaji
Ekonomski uticaji	Nema direktnih uticaja
Društveni uticaji	Uticaji na prava građana i bolje informisanje javnosti
Uticaji na životnu sredinu	Nema direktnih uticaja
Uticaji na osnovna prava	Uticaji na pristup pravdi i posledično na ostvarivanje prava
Rodni uticaj	To je više uticaja
Uticaji društvene jednakosti	Predviđene su mere za rešavanje izazova sa kojima se suočavaju specifične kategorije – kao što su ugrožene žrtve

Uticaoaj na mlade ljude	Nema direktnih uticaja
Uticaoaji na administrativno opterećenje	Nema direktnih uticaja
Uticaoaj MSP-a	Nema direktnih uticaja

Poglavljje 4.1. Društveni uticaoaji

4.1.1. Uticaoaji na prava građana

Kroz Opciju 1 Koncept dokumenta, o kojoj je bilo reći iu nastavku postojećeg stanja, ne očekuje se pozitivan uticaoaj u oblasti besplatne pravne pomoći. U nedostatku institucionalne reorganizacije besplatne pravne pomoći ili preduzimanja drugih mera, nastaviće se niska efikasnost u rješavanju zahteva za besplatnu pravnu pomoć, pri čemu bi mali broj korisnika besplatne pravne pomoći ostao posebno problematičan. Nastavak istih problema bi takođe stimulisao nastavak kršenja ljudskih prava na Kosovu zbog nemogućnosti pristupa besplatnoj pravnoj pomoći, a samim tim i pristupa pravdi.

Mere predviđene Opcijom 2 mogle bi značajno uticati na unapređenje ljudskih prava u pogledu pristupa pravdi. Prednost može biti to što će se ogledati u identifikovanim preprekama i problemima suštinske prirode, istovremeno će se postići neophodni standardi u unapređenju besplatne pravne pomoći pored međunarodnih standarda i reformi pravosudnog sistema, kao i kao što će se postići neophodan efekat u rješavanju problema navedenih u ovom koncept dokumentu. Veoma važan deo je objedinjavanje i koordinacija institucija koje pružaju pravnu pomoć u jedinstvenu instituciju koja će imati mandat da pruža besplatnu pravnu pomoć. Ova opcija omogućava da pravna pomoć prođe organizacionu i funkcionalnu reformu.

Opcija 3, a to je opcija zakonskih organizacionih promena, najviše utiče na besplatnu pravnu pomoć. Ovom opcijom rešavaće se i otklanjaju pravni problemi koji su u praksi identifikovani, a koji su kvalifikovani kao prepreka pružanju i funkcionisanju besplatne pravne pomoći. Veoma važan deo je objedinjavanje i koordinacija institucija koje pružaju pravnu pomoć u jedinstvenu instituciju koja će imati mandat da pruža besplatnu pravnu pomoć. Ova opcija omogućava da se pravna pomoć reformiše u pogledu organizacije, funkcionalnosti i sadržaja. To je zbog činjenice da će se pomeriti iz postojećeg stanja i postići visoki standardi u unapređenju besplatne pravne pomoći pored međunarodnih standarda i reformi pravosudnog sistema.

4.1.2. Uticaoaj na bolje informisanje javnosti

Što je besplatna pravna pomoć reformisana i naprednija, to će ona biti bliža građaninu i njegovim potrebama za uslugom besplatne pravne pomoći, a samim tim i pristup pravdi

kao osnovno ljudsko pravo. Shodno tome, adresirane opcije 2 i 3 imaju očigledne prednosti u odnosu na opciju 1. U okviru opcije 2 i 3, čini se da će građanin biti u centru pažnje u pogledu besplatne pravne pomoći, uključujući prave informacije u pravo vreme i to će biti pozitivniji od drugih.

Poglavlje 4.2. Uticaji na osnovna prava

4.2.1. Nadzor i praćenje besplatne pravne pomoći

Efikasna ABPP koja nadgleda i nadgleda besplatnu pravnu pomoć obezbeđuje da besplatna pravna pomoć bude efikasna, profesionalna i odgovorna onima koji je pružaju. Da bi se obezbedio odgovarajući nadzor i praćenje, postoje dva ključna elementa koja će se razmotriti u okviru ponuđenih opcija. Prvo, 1) objedinjavanje institucionalnih mehanizama koji pružaju pravnu pomoć u jedan mehanizam a to je ABPP i 2) jačanje ABPP-a sa nadležnošću nadzora i praćenja kroz njene relevantne mehanizme. Opcija 1 ne omogućava ovu promenu i reformu jer nije moguća, dok Opcija 2 obezbeđuje uspostavljanje mehanizma nadzora, ali ne i puno institucionalno objedinjavanje besplatne pravne pomoći (barem ne odmah u prvim godinama). Opcija 3, naravno, takođe podržava objedinjavanje institucionalnih mehanizama i mehanizma nadzora i praćenja.

4.2.2. Pristup pravdi

Pravo na pristup pravdi jedno je od osnovnih ljudskih prava, koje omogućava ostvarivanje i zaštitu subjektivnih prava građana. Međutim, pristup pravdi ima trošak koji je za neke građane neprihvatljiv i to često onemogućava pristup pravdi. Nemogućnost pristupa pravdi je dakle nemogućnost ostvarivanja subjektivnih prava i to se može smatrati kršenjem ljudskih prava. Dakle, besplatna pravna pomoć je relevantan mehanizam koji omogućava pristup pravdi i ostvarivanje prava.

Kroz ove mere, ali i organizacione promene besplatne pravne pomoći, biće veoma proaktivan pristup u smislu stvaranja uslova za pristup pravdi. Opcija 3 je u punoj funkciji pristupa pravdi za sve one građane kojima je potrebna pravna pomoć i preko nje pristup pravdi.

Poglavlje 4.3. Budžetski uticaji

Sledeća tabela predstavlja budžetski uticaj opcije 2 koja se razmatra u Koncept dokumentu.

Ukupni troškovi	Godina 0	Godina 1	Godina 2	Godina 3
Plata i dnevnice		871,351.00	881,231.00	886,431.00
Robe i usluge		2,352,768.00	2,220,768.00	2,220,768.00
Komunalije		15,000.00	15,000.00	15,000.00
Subvencije i transferi		-		
Kapitalni rashodi		175,000.00		
Ukupno		3,414,119.00	3,116,999.00	3,122,199.00
Predloženi izvori finansiranja				
Dodatni budžeti iz budućeg KAB-a		2,876,288.00	2,579,168.00	2,584,368.00
Broj radnih mesta		42.00		
<i>Plata i dnevnice</i>		<i>563,520.00</i>	<i>573,400.00</i>	<i>578,600.00</i>
<i>Robe i usluge</i>		<i>2,132,768.00</i>	<i>2,000,768.00</i>	<i>2,000,768.00</i>
<i>Komunalije</i>		<i>5,000.00</i>	<i>5,000.00</i>	<i>5,000.00</i>
<i>Subvencije i transferi</i>		-		
<i>Kapitalni rashodi</i>		<i>175,000.00</i>		
Razvojni partneri (donatori)		-		
Postojeći KAB		537,831.00	537,831.00	537,831.00
<i>Plata i dnevnice</i>		<i>307,831.00</i>	<i>307,831.00</i>	<i>307,831.00</i>
<i>Robe i usluge</i>		<i>220,000.00</i>	<i>220,000.00</i>	<i>220,000.00</i>
<i>Komunalije</i>		<i>10,000.00</i>	<i>10,000.00</i>	<i>10,000.00</i>
<i>Subvencije i transferi</i>				
<i>Kapitalni rashodi</i>				
Dugovi				
Ostalo (npr. JPP)				
Ukupno		3,414,119.00	3,116,999.00	3,122,199.00
Dio bez prefinansiranja				
Dodatni komentari o finansiranju				
Koncept dokumenta za besplatnu pravnu pomoc, Agencije za besplatnu pravnu pomoc predstavlja dodatne troškove u iznosu od 2,876,288.00€ za 2025. godinu, za 2026. godinu iznos od 2,579,168.00€ i za 2027. godinu iznos od 2,584,368.00 €.				

U međuvremenu, sledeća tabela predstavlja budžetski uticaj opcije 3 ovog koncept dokumenta.

Ukupni troškovi	Godina 0	Godina 1	Godina 2	Godina 3
Plate i dnevnice	-	1,677,751.00	1,687,831.00	1,707,831.00
Robe i usluge	-	577,200.00	493,500.00	493,500.00
Komunalije	-	18,000.00	18,000.00	15,000.00
Subvencije i transfere	-	-	-	-
Kapitalni	-	350,000.00	-	-
Ukupno	-	2,622,951.00	2,199,331.00	2,216,331.00
Predloženi izvori finansiranja				
Dodatni budžeti iz budućeg SOR-a	-	2,077,120.00	1,661,500.00	1,681,500.00
Broj radnika		98.00		
<i>Plate i dnevnice</i>	-	1,369,920.00	1,380,000.00	1,400,000.00
<i>Robe i usluge</i>	-	357,200.00	273,500.00	273,500.00
<i>Komunalije</i>	-	-	8,000.00	8,000.00
<i>Subvencije i Transfere</i>	-	-	-	-
<i>Kapitalni izdaci</i>	-	350,000.00	-	-
Razvojni partneri (donatori)	-	-	-	-
Postojeći SOR	-	537,831.00	537,831.00	537,831.00
<i>Plate i dnevnice</i>	-	307,831.00	307,831.00	307,831.00
<i>Robe i usluge</i>	-	220,000.00	220,000.00	220,000.00
<i>Komunalije</i>	-	10,000.00	10,000.00	10,000.00
<i>Subvencije i Transfere</i>	-	-	-	-
<i>Kapitalni izdaci</i>	-	-	-	-
Dug	-	-	-	-
Ostalo (npr. PJI)	-	-	-	-
Ukupno	-	2,614,951.00	2,199,331.00	2,219,331.00
Deo bez predviđenog finansiranja				
Dodatni komentari o finansiranju				
Koncept dokumenta Agencije za besplatnu pravnu pomoć predstavlja dodatne troškove u vrednosti od 2,077,120.00 € za 2025. godinu, za 2026. godinu iznos od 1,661,500.00 € i za 2027. godinu iznos od 1,681,500.00 €.				

Poglavlje 4.4: Izazovi sa prikupljanjem podataka

Bilo je izazova u obezbeđivanju pojedinih podataka, kao što je gore navedeno u ovom Koncept dokumentu, ali većina njih je pružena, što je u velikoj meri ojačalo sadržaj ovog Koncept dokumenta.

Poglavlje 5: Komunikacija i konsultacije

U nastavku je predstavljen plan komunikacije i konsultacije ovog koncept dokumenta, koji uključuje različite aktivnosti u ovom pravcu.

Proces konsultacija ima za cilj:

Pribavljanje mišljenja zainteresovanih strana o novoj politici uopšte, kao i o konkretnim merama i drugim njenim elementima posebno (više vidi Poglavlje 3 ovog dokumenta).

Glavni cilj	Ciljna grupa	Aktivnost	Komunikacija/ obaveštenje	Okvirni rok	Potreban budžet	Odgovorno lice
Sastanak je otvoren za sve zainteresovane	SSK, KP, MFRT, ABPP, domaći i međunarodni stručnjaci	Javni sastanak	E-mail	Februar 2024.		Predsedavajuća radne grupe
Konsultacije relevantnih institucija	SSK	Sastanci/intervjui sa sudijama, osim sa onima koji su bili deo radne grupe	E-mail / telefonski poziv	Februar 2024.		Predsedavajuća radne grupe
Konsultacije sa spoljnim zainteresovanim stranama	Stručnjaci iz USAID	Sastanci online	E-mail	Februar 2024.		Predsedavajuća radne grupe
Preliminarne pismene konsultacije	Institucije Republike Kosovo	Dostavljanje nacрта za preliminarne konsultacije	E-mail	Februar 2024.		Predsedavajuća radne grupe
Pismena javna konsultacija	Svi zainteresovani	Objavljivanje konsultacija na portalu za javne konsultacije i pismene konsultacije	Platforma i e-mail	Mart 2024		Predsedavajuća radne grupe

Slika 13 Rezime komunikacijskih i konsultativnih aktivnosti sprovedenih za koncept dokumenta

Poglavlje 6: Upoređenje opcija

Svaka opcija ima svoje prednosti i mane, a izbor određenog sistema zavisiće od specifičnih prioriteta Kosova u pružanju besplatne pravne pomoći. Dok čisti sistem javnih branilaca (Opcija 3) nudi standardizovaniji i potencijalno više kontrolisan pristup pravnoj pomoći, on takođe predstavlja velike izazove u primeni i finansiranju. Iz tog razloga, izbor pravog modela zahtevaće pažljivu procenu kosovskih potreba, resursa i strateških ciljeva u oblasti pravne pomoći, kao i snažnu posvećenost procesu reformi i dugoročne održivosti. Na nastavku su upoređenja ova tri modela su.

Opcije	Prednosti	Nedostaci
Opcija 1 - Bez promena	<p>Stabilnost: Ova opcija obezbeđuje visok nivo stabilnosti, održavajući trenutni sistem na mestu i izbegavajući neizvesnost koja može proizaći iz promena.</p> <p>Familijarnost:</p> <p>Pravni stručnjaci i korisnici sistema već su upoznati sa načinom na koji funkcioniše sadašnji sistem besplatne pravne pomoći.</p>	<p>Nedostatak poboljšanja:</p> <p>Nečinjenje ostavlja sistemu iste nedostatke i izazove, ne uspijevajući da odgovori na promjenjive potrebe građana i zahteve za pravednijim i pristupačnijim pristupom pravnoj pomoći.</p> <p>Tekući izazovi: Pitanja kao što su nedostatak resursa, neadekvatna infrastruktura i nedostatak obuke ostaju nerešena, ostavljajući sistem neodgovarajućim na potrebe društva.</p>
Opcija 2 - Srednja opcija (hibridni model)	<p>Fleksibilnost: Hibridni model nudi prikladniji pristup pružanju pravne pomoći, kombinujući najbolje elemente različitih modela i omogućavajući prilagođavanje trenutnim potrebama.</p> <p>Povećana efikasnost: Objedinjavanje resursa u jednoj agenciji povećava</p>	<p>Izazovi implementacije: Prelazak na hibridni model zahteva dug period prilagođavanja i može naići na izazove koordinacije i implementacije.</p> <p>Složenost i rizik od nedoslednosti: Konsolidacija funkcija i odgovornosti može</p>

	<p>efikasnost u upravljanju sredstvima i omogućava koordinisaniji pristup.</p> <p>Promovisanje pro bono kulture i uključivanje OCD: Podsticanje pro bono angažovanja i uključivanje organizacija civilnog društva popunjava praznine i povećava pristup pravnoj pomoći.</p>	<p>izazvati zabunu oko nadležnosti i dužnosti.</p>
<p>Opcija 3 - Čist sistem javnih branilaca</p>	<p>Standardizacija i kontrola kvaliteta: Čist sistem javnih branilaca može da obezbedi viši standard kvaliteta i bolji nadzor nad uslugama koje se pružaju.</p> <p>Veći fokus na grupe u nevolji: Ovaj sistem može bolje ciljati i doseći marginalizovane ili ranjive grupe.</p>	<p>Izazovi implementacije i prihvatljivosti: Primena takvog sistema može biti radikalna promena koja zahteva velika početna ulaganja i dug period prilagođavanja. Ovo može naići na veliki otpor unutar pravnog sistema i društva uopšte zbog velikih promena koje predlaže u poređenju sa sadašnjom praksom.</p> <p>Rizik od prenatrpanosti i preopterećenja: Implementacija čistog sistema javnog branioca može povećati obim posla za javne branioce, čime se ugrožava kvalitet odbrane i vreme odgovora za svakog klijenta.</p> <p>Potreba za velikim finansijskim i ljudskim resursima: Ovakav sistem zahteva značajna ulaganja u obuku javnih branilaca, izgradnju administrativne i logističke infrastrukture i</p>

		<p>regrutovanje dovoljnog broja pravnih stručnjaka koji će se baviti velikim brojem predmeta. Problem može biti stabilnost osoblja.</p> <p>Rizik od centralizacije i kontrole: Koncentracija usluga pravne pomoći u rukama centralnog entiteta kao što je Agencija za besplatnu pravnu pomoć može stvoriti rizik državne monopolizacije ovih usluga. Ovo može ograničiti inovacije i kontinuirano poboljšanje kvaliteta, kao i smanjiti odgovornost i transparentnost.</p>
--	--	--

Poglavlje 6.1: Planovi implementacije za različite opcije

Slika 15 - Plan implementacije za opciju 2

Svrha politike	Ova opcija zahteva sveobuhvatniji pristup i direktnu intervenciju kako bi se promenila sadašnja struktura i poboljšao pristup pravnoj pomoći.							Očekivani iznos troškova		
Strateški cilj	Reforma sistema krivičnog, građanskog i upravnog pravosuđa									
	Proizvodi, aktivnosti, godina i odgovorna organizacija/ departman									
Specifični cilj 1 – Izrada i usvajanje zakona za objedinjavanje i integraciju usluga besplatne pravne pomoći.	Proizvod 1.1. Izrada predloga zakonskih izmena potrebnih za primenu novog hibridnog modela pravne pomoći		Godina 1	Godina 2	Godina 3	Godina 4	Godina 5	Odgovorna institucija/ departman		
		Aktivnost 1.1: Formiranje radne grupe od predstavnika ABPP-a, Ministarstva pravde, organizacija civilnog društva, drugih relevantnih aktera i pravnih stručnjaka.	X						MP	
		Aktivnost 1.2: Izrada zakonskih predloga								

		Aktivnost 1.3: Usvajanje nacrtu zakonskih predloga	X	X				Skupština	
		Aktivnost 1.4: Izrada podzakonskih akata	X	X				Ministarstvo pravde, Advokatska komora	

	Proizvod 1.2. Priprema infrastrukture i sistema neophodnih za implementacij u hibridnog modela.	Aktivnost 2.1: Ažuriranje informacione tehnologije i sistema upravljanja predmetima.	x					ABPP	
		Aktivnost 2.2 Ažuriranje informacione tehnologije i sistema upravljanja predmetima.	x	x				ABPP	
		Aktivnost 2.3. Angažovanje potrebnog kadra za implementaciju hibridnog modela		x				ABPP	
		Aktivnost 2.4. Početna obuka osoblja		x				ABPP	

	<p>Proizvod 1.3. Osnivanje klinika besplatne pravne pomoći u okviru pravnih fakulteta</p>	<p>Aktivnost 3.1. Donošenje podzakonskih akata kojima se omogućava osnivanje i rad besplatnih pravnih klinika na pravnim fakultetima i njihov odnos sa Agencijom za besplatnu pravnu pomoć</p>		x				ABPP	
	<p>Proizvod 1.4. Stvaranje od mehanizam za saradnju sa nevladinim organizacijama koje će ponuditi Pravna pomoć besplatno</p>	<p>Aktivnost 3.2. Obuka osoblja, studenata i pružalaca besplatne pravne pomoći</p>			X	X		ABPP	
		<p>Aktivnost 4.1. Donošeno podzakonskih akata koji zakloženje saraduje, rad, izveštavanje NVO koje će nuditi gratis pravnu počet.</p>	X	x				MP	

		Aktivnost 4.2. Partnerstvo sa nevladnim organizama koje će prvati gratis pravnu poći	x	X				MP	
		Aktivnost 4.3. Obuka osoblja NVO koje će pružati besplatnu pravnu pomoć		X	X	X		ABPP	
	Proizvod 1.5. Stvaranje mehanizma u Agenciji za besplatnu pravnu pomoć za praćenje usluga i kvaliteta usluga besplatne pravne pomoći	Aktivnost 5.1. Uspostavljanje kolegijalnog mehanizma	x					ABPP	
		Aktivnost 5.2. Izrada pravilnika o radu kolegijalnog mehanizma za praćenje pruženih usluga.	x	x				ABPP	
		Aktivnost 5.3. Obuka osoblja			x				ABPP
	Rezultat 1.6 Procena efikasnosti i	Aktivnost 6.1 Analiza podataka prikupljenih tokom prvih godina implementacije				X		ABPP, MP	

	kvaliteta hibridnog modela i pregled politika i procedura.	kako bi se identifikovali izazovi, potencijalni problemi i mogućnosti za poboljšanje.							
--	--	---	--	--	--	--	--	--	--

Slika Slika 16 - Plan implementacije za opciju 3

Svrha politike	Ova opcija ima za cilj uspostavljanje novog sistema pravne pomoći, izgradnju strukture specijalizovanih javnih branilaca.		Očekivani iznos troškova
Strateški cilj	Reforma sistema krivičnog, građanskog i upravnog pravosuđa		
	Proizvodi, aktivnosti, godina i odgovorna organizacija/ departman		
Specifični cilj 1 - Izrada i usvajanje	Proizvod 1.1. Izrada predloga zakonskih		

zakona za objedinjavanje i integraciju usluga besplatne pravne pomoći.	izmena potrebnih za primenu novog hibridnog modela pravne pomoći		Godina 1	Godina 2	Godina 3	Godina 4	Godina 5	Odgovorna institucija/departman	
		Aktivnost 1.1: Formiranje radne grupe od predstavnika Agencije za besplatnu pravnu pomoć, Ministarstva pravde, organizacija civilnog društva, drugih relevantnih aktera i pravnih stručnjaka.	x					MP	
		Aktivnost 1.2: Izrada zakonskih predloga							
		Aktivnost 1.3: Usvajanje nacrta zakonskih predloga	X	x				Skupština	

		Aktivnost 1.4: Izrada podzakonskih akata	X	X				Ministarstvo pravde	
Proizvod 1.2. Priprema infrastrukture i sistema neophodnih za implementacij u hibridnog modela.		Aktivnost 2.1: Ažuriranje informacione tehnologije i sistema upravljanja predmetima.	x					ABPP	
		Aktivnost 2.2 Ažuriranje informacione tehnologije i sistema upravljanja predmetima.	x	x				ABPP	
		Aktivnost 2.3. Angažovanje potrebnog kadra za		x				ABPP	

		implementaciju hibridnog modela							
		Aktivnost 2.4. Početna obuka osoblja		x				ABPP	
	Proizvod 1.3. Osnivanje klinika besplatne pravne pomoći u okviru pravnih fakulteta	Aktivnost 3.1. Donošenje podzakonskih akata kojima se omogućava osnivanje i rad besplatnih pravnih klinika na pravnim fakultetima i njihov odnos sa Agencijom za besplatnu pravnu pomoć		x				ABPP	
		Aktivnost 3.2. Obuka osoblja, studenata i pružalaca besplatne pravne pomoći		x				ABPP	
	Proizvod 1.4. Licenciranje NVO ve da će ponudi besplatnu pravnu pomoć	Aktivnost 4.1. Donošenje podzakonskih akata koji omogućavaju saradnju, rad, izveštavanje NVO koje će nuditi besplatnu pravnu pomoć.	x	X		X		MP	

		Aktivnost 4.2. Partnerstvo sa nevladinim organizacijama koje će pružati besplatnu pravnu pomoć		X	X			MP	
		Aktivnost 4.3. Obuka osoblja NVO koje će pružati besplatnu pravnu pomoć		X	X	X		ABPP	
	Proizvod 1.5. Stvaranje mehanizma za praćenje usluga i kvaliteta usluga besplatne pravne pomoći	Aktivnost 5.1. Uspostavljanje kolegijalnog mehanizma	x					ABPP	
		Aktivnost 5.2. Izrada pravilnika o radu kolegijalnog nadzornog mehanizma i pruženih usluga.	x	x				ABPP	
		Aktivnost 5.3. Obuka osoblja		x				ABPP	
	Rezultat 1.6 Procena efikasnosti i	Analiza podataka prikupljenih tokom prvih godina implementacije da bi				X		ABPP, MP	

	kvaliteta hibridnog modela i pregled politika i procedura .	se identifikovali izazovi, potencijalni problemi i mogućnosti za poboljšanje.							
--	---	---	--	--	--	--	--	--	--

Poglavlje 6.2: Tabela upoređenja sa sve tri opcije

Slika 17 - Uporođenje opcija

Metod poređenja: Analiza isplativosti

	Opcija 1: Bez promene	Opcija 2: Srednji (hibridni model)	Opcija 3 Čist sistem javnih branilaca
Efikasnost suda	+	+++	++
Rad Agencije za besplatnu pravnu pomoć	+	+++	+++
Bolji pristup pravdi	+	+++	+++
Bolji nadzor usluga i zastupanje u besplatnoj pravnoj pomoći	+	++	++
Niža cena	+	++	+++
Poverenje javnosti	+	+++	++
Relevantni troškovi			
Zaključak	-----	---	+++++++

Poglavlje 7: Zaključci i naredni koraci

Na osnovu svih analiza urađenih u ovom koncept dokumentu i posebno poređenja opcija, ispostavlja se da je preporučena opcija opcija 2, odnosno srednja opcija koja podrazumeva kombinovanje modela javnog branioca i modela imenovanog branioca. Stoga bi Ministarstvo pravde i druge relevantne institucije trebalo da sprovedu plan implementacije za opciju 2 odmah nakon usvajanja koncept dokumenta.

Slika 18 - Plan implementacije željene opcije

Svrha politike	Institucionalno i budžetsko objedinjavanje besplatne pravne pomoći u jedan mehanizam i reformisanje pravne pomoći	Očekivani iznos troškova
Strateški cilj	Reforma sistema krivičnog, građanskog i upravnog pravosuđa	

		Proizvodi, aktivnosti, godina i odgovorna organizacija/ departman							
Specifični cilj 1 - Izrada i usvajanje zakona za objedinjavanje i integraciju usluga besplatne pravne pomoći.	Proizvod 1.1. Izrada predloga zakonskih izmena potrebnih za primenu novog hibridnog modela pravne pomoći		Godina 1	Godina 2	Godina 3	Godina 4	Godina 5	Odgovorna institucija/ departman	
		Aktivnost 1.1: Formiranje radne grupe od predstavnika Agencije za besplatnu pravnu pomoć, Ministarstva pravde, organizacija civilnog društva, drugih relevantnih aktera i pravnih stručnjaka.	x						MP
		Aktivnost 1.2: Izrada zakonskih predloga							
		Aktivnost 1.3: Usvajanje nacrtu zakonskih predloga	X		x				Skupština

		Aktivnost 1.4: Izrada podzakonskih akata	X	X				Ministarstvo pravde, Advokatska komora	
	Proizvod 1.2. Priprema infrastrukture i sistema neophodnih za implementacij u hibridnog modela.	Aktivnost 2.1: Ažuriranje informacione tehnologije i sistema upravljanja predmetima.	x					ABPP	

		Aktivnost 2.2 Ažuriranje informacione tehnologije i sistema upravljanja predmetima.	x	x				ABPP	
		Aktivnost 2.3. Angažovanje potrebnog kadra za implementaciju hibridnog modela		x				ABPP	
		Aktivnost 2.4. Početna obuka osoblja		x				ABPP	
	Proizvod 1.3. Osnivanje klinika besplatne pravne pomoći u okviru pravnih fakulteta	Aktivnost 3.1. Donošenje podzakonskih akata kojima se omogućava osnivanje i rad besplatnih pravnih klinika na pravnim fakultetima i njihov odnos sa Agencijom za besplatnu pravnu pomoć		x				ABPP	
		Aktivnost 3.2. Obuka osoblja, studenata i pružalaca besplatne pravne pomoći		x	X	X		ABPP	

Proizvod 1.4. Licenciranje NVO ve da će ponudi besplatnu pravnu pomoć	Aktivnost 4.1. Donošenje podzakonskih akata koji omogućavaju saradnju, rad i izveštavanje NVO koje će pružati besplatnu pravnu pomoć.	x	X					MP	
	Aktivnost 4.2. Partnerstvo sa nevladinim organizacijama koje će pružati besplatnu pravnu pomoć		X	X				MP	
	Aktivnost 4.3. Obuka osoblja NVO koje će pružati besplatnu pravnu pomoć		X	X	X			ABPP	
Proizvod 1.5. Stvaranje	Aktivnost 5.1. Uspostavljanje kolegijalnog mehanizma	x						ABPP	

	mehanizma u Agenciji za besplatnu pravnu pomoć za praćenje usluga i kvaliteta usluga besplatne pravne pomoći	Aktivnost 5.2. Izrada pravilnika o radu kolegijalnog nadzornog mehanizma i pruženih usluga.	x	x				ABPP	
		Aktivnost 5.3. Obuka osoblja		x				ABPP	
	Rezultat 1.6 Procena efikasnosti i kvaliteta hibridnog modela i pregled politika i procedura.	Analiza podataka prikupljenih tokom prvih godina implementacije da bi se identifikovali izazovi, potencijalni problemi i mogućnosti za poboljšanje.				X		ABPP, MP	

Poglavlje 7.1: Odredbe za praćenje i procenu

Reforma besplatne pravne pomoći biće sprovedena u periodu od 2024. do 2026. godine. Ovu reorganizaciju, kako sa pravne tako i sa praktične tačke gledišta, vodiće MP i ABPP kako bi se obezbedila blagovremena primena i preduzele odgovarajuće intervencije u vezi sa pitanjima koja može se pojaviti kao prepreka tokom procesa. Uzimam u obzir i ostale mere koje moraju uslediti nakon ove reorganizacije, procenjuje se da mora proći najmanje 5 godina, odnosno oko 2030. godine, da se proceni pravi efekat ove reorganizacije. Stoga je u toj godini predviđena ex-post procena ove politike.

Aneks 1: Obrazac za procenu ekonomskog uticaja

Kategorija ekonomskih uticaja	Glavni uticaj	Da li se očekuje da će doći do ovog uticaja?		Broj pogođenih organizacija, kompanija i/ili pojedinaca	Očekivana korist ili uticaj na troškove	Željeni nivo analize
		Da	Ne	Visoki/niski	Visoki/niski	
Radna mesta ⁵	Hoće li se sadašnji broj radnih mesta povećati?	x		Visoki	Visoki	
	Hoće li se sadašnji broj radnih mesta smanjiti?		x	Niski	Visoki	
	Da li će to uticati na nivo plaćanja?	x		Visoki	Visoki	
	Da li će to uticati na lakoću pronalaženja posla?		x			
Poslovanje	Da li će to uticati na pristup poslovnim finansijama?		x			
	Da li će određeni proizvodi biti povučeni sa tržišta?		x			
	Da li će određeni proizvodi biti dozvoljeni na tržištu?		x			
	Da li će preduzeća biti prinuđena da se zatvore?		x			
	Da li će biti stvorena nova preduzeća?		x			
Administrativno opterećenje	Da li će preduzeća biti prinuđena da ispunjavaju obaveze pružanja novih informacija?		x			

⁵ Kada to utiče na radna mesta, biće i socijalnih uticaja.

	Da li su obaveze pružanja informacija za preduzeća pojednostavljene?		x			
Tržište	Da li se očekuje da će se trenutni uvozni tokovi promeniti?		x			
	Da li se očekuje da će se trenutni izvozni tokovi promeniti?		x			
Prevoz	Da li će to uticati na način na koji se prevoze putnici i/ili roba?		x			
	Da li će biti razlike u vremenu potrebnom za prevoz putnika i/ili robe?		x			
Investicije	Da li se od kompanija očekuje da investiraju u nove aktivnosti?		x			
	Da li se očekuje da kompanije otkazu ili odlože investicije?		x			
	Hoće li se povećati ulaganja iz dijaspore?		x			
	Hoće li se smanjiti ulaganja iz dijaspore?		x			
	Da li će se direktne strane investicije povećati?		x			
	Da li će se direktne strane investicije smanjiti?		x			
Konkurentnost	Da li će porasti cena poslovnih proizvoda, poput struje?		x			
	Da li će se cena poslovnih inputa, poput električne energije, smanjiti?		x			

	Da li je verovatno da će inovacije i istraživanje biti promovisani?		x			
	Da li je verovatno da će inovacije i istraživanje biti ometani?		x			
Uticao na MSP	Da li su pogođena preduzeća uglavnom mala i srednja preduzeća?		x			
Cene i konkurencija	Da li će se povećati broj roba i usluga dostupnih preduzećima ili potrošačima?		x			
	Da li će se smanjiti broj dobara i usluga dostupnih preduzećima ili potrošačima?		x			
	Da li će porasti cene postojećih roba i usluga?		x			
	Da li će se cene postojećih roba i usluga smanjiti?		x			
Regionalni ekonomski uticaji	Da li će neki određeni poslovni sektor biti pogođen?		x			
	Da li je ovaj sektor koncentrisan u određenom regionu?		x			
Opšti ekonomski razvoj	Da li će to uticati na budući ekonomski rast?		x			
	Da li bi to moglo da utiče na stopu inflacije?		x			

Aneks 2: Obrazac za procenu društvenih uticaja

Kategorija društvenih uticaja	Glavni uticaj	Da li se očekuje da će doći do ovog uticaja?		Broj pogođenih organizacija, kompanija i/ili pojedinaca Visok/ Niski	Očekivana korist ili uticaj na troškove Visok/Niski	Željeni nivo analize
		Da	Ne			
Radna mesta ⁶	Hoće li se sadašnji broj radnih mesta povećati?	x				
	Hoće li se sadašnji broj radnih mesta smanjiti?		x			
	Da li su radna mesta u određenom poslovnom sektoru pogođena?		x			
	Da li će biti uticaja na nivo plaćanja?	x				
	Da li će to uticati na lakše pronalaženje posla?		x			
Regionalni društveni uticaji	Da li su društveni uticaji koncentrisani u određenom regionu ili gradu?		x			
Uslovi rada	Da li su ugrožena radnička prava?		x			
	Da li su predviđeni ili ukinuti standardi za rad u opasnim uslovima?		x			
	Da li će to uticati na način razvoja socijalnog dijaloga između zaposlenih i poslodavaca?		X			
	Da li će to uticati na siromaštvo?	x				

⁶ Kada to utiče na radna mesta, biće i ekonomskih uticaja.

Socijalno uključenje	Da li je pogodan pristup programima socijalne zaštite?	x			
	Da li će se promeniti cena osnovnih dobara i usluga?		x		
	Da li će to uticati na finansiranje ili organizaciju šema socijalne zaštite?		x		
Obrazovanje	Da li će to uticati na osnovno obrazovanje?		x		
	Da li će to uticati na srednje obrazovanje?		x		
	Da li će to uticati na visoko obrazovanje?		x		
	Da li će biti uticaja na stručno obrazovanje?		x		
	Da li će to uticati na obrazovanje radnika i doživotno učenje?		x		
	Da li će to uticati na organizaciju ili strukturu obrazovnog sistema?		x		
	Da li će to uticati na akademske slobode i samoupravu?		x		
Kultura	Da li opcija utiče na kulturnu raznolikost?		x		
	Da li opcija utiče na finansiranje kulturnih organizacija?		x		
	Da li opcija utiče na mogućnosti da ljudi imaju koristi od kulturnih aktivnosti ili učestvuju u njima?		x		
	Da li opcija utiče na očuvanje kulturnog nasleđa?		x		

Upravljanje	Da li opcija utiče na sposobnost građana da učestvuju u demokratskom procesu?		x			
	Da li se svi tretiraju jednako?	x				
	Da li će javnost biti bolje informisana o određenim pitanjima?	x		V	V	V
	Da li opcija utiče na način rada političkih partija?		x			
	Hoće li biti uticaja na civilno društvo?	x				
Javno zdravlje i bezbednost ⁷	Da li će to uticati na živote ljudi, kao što su očekivani životni vek ili stope smrtnosti?		x			
	Da li će to uticati na kvalitet hrane?		x			
	Da li će se zdravstveni rizik povećati ili smanjiti zbog štetnih supstanci?		x			
	Da li će biti uticaja na zdravlje usled promena nivoa buke ili kvaliteta vazduha, vode i/ili zemljišta?		x			
	Da li će biti posledica po zdravlje usled promena u upotrebi energije?		x			
	Da li će biti posledica po zdravlje usled promena u odlaganju otpada?		x			
	Da li će to uticati na životni stil ljudi, kao što je nivo interesovanja za sport, promene u ishrani ili promene u upotrebi duvana ili alkohola?		x			
	Da li postoje određene grupe koje se suočavaju sa mnogo većim rizicima		x			

⁷ Kada postoji uticaj na javno zdravlje i bezbednost, onda redovno dolazi do uticaja na životnu sredinu.

	od drugih (definisani faktorima kao što su starost, pol, invaliditet, društvena grupa ili region)?					
Kriminal i bezbednost	Da li to utiče na verovatnoću da će kriminalci biti uhvaćeni?		x			
	Da li kriminal utiče na potencijalni profit?		x			
	Da li to utiče na nivoe korupcije?		x			
	Da li je pogođen kapacitet za sprovođenje zakona?	x				
	Da li to utiče na prava i bezbednost žrtava kriminala?	x				

Aneks 3: Obrazac za procenu uticaja na životnu sredinu

Kategorija uticaja na životnu sredinu	Glavni uticaj	Da li se očekuje da će doći do ovog uticaja?		Broj pogođenih organizacija, kompanija i/ili pojedinaca Visok/Niski	Očekivana korist ili uticaj na troškove Visok/Niski	Željeni nivo analize
		Da	Ne			
Održiva klima i životna sredina	Da li će to uticati na emisiju gasova staklene bašte (ugljen-dioksid, metan, itd.)?		x			
	Da li će to uticati na potrošnju goriva?		x			
	Da li će se raznolikost resursa koji se koriste za proizvodnju energije promeniti?		x			
	Da li će biti razlike u ceni za ekološki prihvatljive proizvode?		x			
	Da li će određene aktivnosti postati manje zagađujuće?		x			
Kvalitet vazduha	Da li će to uticati na emisiju zagađujućih materija?		x			
Kvalitet vode	Da li opcija utiče na kvalitet slatke vode?		x			
	Da li opcija utiče na kvalitet podzemnih voda?		x			
	Da li opcija utiče na izvore vode za piće?		x			
Kvalitet zemljišta i	Da li će biti uticaja na kvalitet zemljišta (u vezi sa zakiseljavanjem,		x			

korišćenje zemljišta	zagađenjem, upotrebom pesticida ili herbicida)?				
	Da li će to uticati na eroziju zemljišta?		x		
	Hoće li zemljište biti izgubljeno (gradnjom i sl.)?		x		
	Da li će se zemljište nabaviti (dekontaminacijom, itd.)?		x		
	Da li će biti promena u korišćenju zemljišta (npr. sa korišćenja šuma na poljoprivrednu ili urbanu upotrebu)?		x		
Otpad i reciklaža	Da li će se količina generisanog otpada promeniti?		x		
	Da li će se promeniti načini na koje se postupa sa otpadom?		x		
	Da li će biti uticaja na mogućnosti za reciklažu otpada?		x		
Korišćenje resursa	Da li opcija utiče na korišćenje obnovljivih resursa (riblji fond, hidroenergija, solarna energija, itd.)?		x		
	Da li opcija utiče na korišćenje neobnovljivih resursa (podzemne vode, minerali, ugalj, itd.)?		x		
Stepen opasnosti po životnu sredinu	Da li će biti bilo kakvog uticaja na verovatnoću opasnosti, kao što su požari, eksplozije ili nesreće?		x		
	Da li će to uticati na spremnost za prirodne katastrofe?		x		
	Da li je zaštita društva pogođena prirodnim katastrofama?		x		

Biodiverzi tetflora i fauna	Da li će biti uticaja na zaštićene ili ugrožene vrste ili područja u kojima žive?		x			
	Da li će to uticati na veličinu ili veze između prirodnih područja?		x			
	Da li će biti uticaja na broj vrsta u datom području?		x			
Dobrobit životinja	Da li će to uticati na tretman životinja?		x			
	Da li će zdravlje životinja biti pogođeno?		x			
	Da li će to uticati na kvalitet i bezbednost stočne hrane?		x			

Aneks 4: Obrazac za procenu uticaja osnovnih prava

Kategorija uticaja na osnovna prava	Glavni uticaj	Da li se očekuje da će doći do ovog uticaja?		Broj pogođenih organizacija, kompanija i/ili pojedinaca Visok/Niski	Očekivana korist ili uticaj na troškove Visok/Niski	Željeni nivo analize
		Da	Ne			
Dostojanstvo	Da li opcija utiče na dostojanstvo ljudi, njihovo pravo na život ili integritet osobe?	x				
Sloboda	Da li opcija utiče na pravo na slobodu pojedinaca?	x				
	Da li opcija utiče na pravo osobe na privatnost?		x			
	Da li opcija utiče na pravo na sklapanje braka ili stvaranje porodice?		x			
	Da li opcija utiče na pravnu, ekonomsku ili socijalnu zaštitu pojedinaca ili porodica?	x				
	Da li opcija utiče na slobodu misli, savesti ili veroispovesti?		x			
	Da li opcija utiče na slobodu izražavanja?		x			
	Da li opcija utiče na slobodu okupljanja ili udruživanja?		x			
Lični podaci	Da li opcija uključuje obradu ličnih podataka?		x			

	Da li su prava pojedinca na pristup, ispravku i prigovor zagarantovana?		x			
	Da li je način na koji se lični podaci obrađuju jasan i dobro zaštićen?		x			
Azil	Da li ova opcija utiče na pravo na azil?		x			
Imovinska prava	Da li će to uticati na imovinska prava?		x			
	Da li opcija utiče na slobodu poslovanja?		x			
Jednak tretman ⁸	Da li opcija štiti princip jednakosti pred zakonom?	x				
	Da li je verovatno da će određene grupe biti oštećene direktno ili indirektno diskriminacijom (npr. bilo kakva diskriminacija na osnovu pola, rase, boje kože, etničke pripadnosti, političkog ili drugog mišljenja, starosti ili seksualne orijentacije)?		x			
	Da li opcija utiče na prava osoba sa invaliditetom?	x				
Dečja prava	Da li opcija utiče na prava dece?	x				
Dobra administracija	Da li će administrativne procedure postati komplikovanije?		x			
	Da li utiče na način na koji uprava donosi odluke	x		V	V	V

⁸ Rodna ravnopravnost je obrađena u *Proceni uticaja na pol*

	(transparentnost, proceduralni rok, prava pristupa dosijea itd.)?					
	O krivičnom pravu i uredbama o kaznama: da li su ugrožena prava okrivljenog?		x			
	Da li je ugrožen pristup pravdi?	x				